

—Людзьмі звацца!
Янка Купала,

ГАЗЕТА ТВОРЧАЙ ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ

Літэратура і мастацтва

ПЯТНІЦА

10

МАЯ
1991 г.
№ 19 (3585)

ВЫХОДЗІЦЬ
з 1932 г.

КОШТ—15 кап.
(Па падпісцы —
10 кап.)

ЧЫТАЙЦЕ

БАРАХОЛКА

Лідзія АРАБЕЙ: «Наша эканоміка існуе невядома для чаго — для плана, для вала, для ідэалогіі. Каб баронь божа не адступіць ад ідэалагічнага накірунку і не страціць камуністычнай перспектывы. А ў перспектыве аказалася барахолка...»

СТАРОНКІ 5, 12.

ЗОРКА РОСПАЧЫ І ЖАЛОБЫ

Чарнобыльскі раман Івана Шамякіна. Першае прачытанне.

СТАРОНКІ 6—7.

ТЭАТР ДЛЯ СЯБЕ

Нататкі са штогадовай рэспубліканскай выставы беларускіх сцэнографу «Вынікі сезона-90».

СТАРОНКІ 10—11.

СПОВЕДЗЬ КОЛЕРАЎ І ЎЗОРАЎ, альбо Філасофія народнага касцюма

Галіна НЯЧАЕВА: «Старажытная касмалагічнасць касцюма, адлюстраваная ў слове «строй», даўно зарасла новымі парасткамі-значэннямі, таго ж джынсавага радка... Нават гузікі ўсім нам прышываюць сёння аднолькава, а зусім жа нядаўна мужчыну іх прышывалі крыжам, знакам агню..., жанчыне — ромбікам..., дзіцяці — парасткам, гусінай лапкай...»

СТАРОНКА 13.

«БЫЦЬ ІДЭЙНА-СВЯДОМЫМІ!»

Заўвагі на палях стэнаграмы красавіцкага (1974 г.) пленум ЦК КП Беларусі.

СТАРОНКІ 14—15.

Пажывіце яшчэ, дзядзькі...

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Кола Дзён

Вірлівы, поўны сацыяльных навалічых красавік не як нечакана скончыўся ўсеагульным заціхам. Праўда, не спыняліся ні на дзень канфлікты ў Закаўказзі. А на поўначы Грузіі, нібы сканцэнтраваны ўсю злую энергію нянавісці, на дзюку здольны ў асляпленні чалавек, выбухнула падземная стыхія. Стачкі амаль паўсюдна прыпынены. Аціхлі мітынговыя страці. Першамайская дэманстрацыя ў Мінску прайшла надзвычай спакойна і мірна.

Май пачаўся ажно чатырма выхаднымі запар. Па гэтай прычыне, між іншым, у рубрыкі «Кола Дзён» таксама быў вымушаны «выхадны». У рэальнасці, аднак жа, кола дзён спыніць немагчыма... Вось ужо і «чаромхавыя халады» прыйшлі. Ці на доўга?

3 МАЯ

з выпадку 200-годдзя першай канстытуцыі Польшчы ў Беларускім таварыстве дружбы і культурнай сувязі з замежнымі краінамі адбыўся вечар, прысвечаны гэтай даче.

У той жа дзень генеральны консул РП у Мінску Т. Мысьлік даў прыём, на якім прысутнічалі першы намеснік Старшыні Вярхоўнага Савета БССР С. Шушкевіч, народныя дэпутаты Беларускай афіцыйнай асобы, прадстаўнікі грамадскасці і клеру.

4 МАЯ

на адрас Мінскай праваслаўнай епархіі прыбыў дабрачынны груз з-за мяжы — медыкаменты, абсталюючы для пацярпелых ад чарнобыльскай катастрофы. Гуманітарная дапамога праз царкву будзе размерывана сярод тых, хто адчувае сёння ў ёй найбольшую патрэбу.

Медыкаменты і лекі таксама даставіў з ЗША ў сталіцу Беларусі прэзідэнт Міжнароднага прафсаюза работнікаў прамысловасці, сферы паслуг, транспарту і аховы здароўя У. Перы. Савет федэрацыі прафсаюзаў рэспублікі перадаў гэтую дапамогу на лячэнне хворых з заражаных радыяцыйнай раёнаў.

5 МАЯ

прэм'ер-міністр Латвіі І. Годманіс і прэм'ер-міністр Эстоніі Э. Савісаар вылецелі ў Вашынгтон. Пазней да іх далучыўся Старшыня Вярхоўнага Савета Літвы В. Ландсбергіс. У праграме іх візіту — удзел у слуханых амерыканскага кангрэса па пытанні аб адносінах да прыбалтыйскіх рэспублік, сустрэча з прэзідэнтам ЗША Дж. Бушам. Дэпутаты з Арменіі патрабавалі сілкавання нечарговага пад'яджэння З'езда народных дэпутатаў ССР у сувязі з абвастраннем сітуацыі ў Магорнім Карабаху і на мяжы Арменіі з Азербайджанам. Вярхоўны Савет Арменіі звярнуўся ў намісію ААН па правах чалавека з просьбай прыслаць назіральнікаў.

6 МАЯ

у сувязі з Днём друку, які адзначаўся напярэдадні, Старшыня СМ Беларускай ССР В. Кебіч сустрэўся ў Мінску з галоўным рэдактарамі беларускіх газет і часопісаў, кіраўнікамі іншых сродкаў масавай інфармацыі рэспублікі.

Больш за тысячы школьнікаў з Беларусі, якія адпачывалі і леваліся ў Батумі, вярнуліся ў рэспубліку самалётамі. Рахунам беларускага ўрада адрозу пасля землетрусу ў Грузіі тармінова былі арганізаваны спецавізны з Батумі ў Магілёў, якія працягваліся натрыры дні.

7 МАЯ

на сесіі Вярхоўнага Савета БССР, якая аднавілася пасля перапынку, быў прыняты ў цэлым законпраект аб сацыяльнай абароне грамадзян, пацярпелых ад радыяцый ў выніку чарнобыльскай аварыі, а таксама разгледжаны ў першым чытанні законпраект аб уздзеі і выездзе.

Камерыны ансамбль Літоўскай дзяржаўнай філармоніі.

ФЕСТИВАЛІ

МУЗЫКА «МІНСКАЙ ВЯСНЫ»

І распавесці пра яе цяжка, і сфатаграфавачь немагчыма... А ўсё ж у нечай душы гэты нерухома чорна-белы газетны куточак абудзіць зараз жывыя гукі. І ўспомніцца музыка.

Тая, што гучала ў першы вечар фестывалю «Мінская вясна», злучаючы нашы душы з вялікім светам Моцарта: «Рэквіем»...

Тая, што поўніла ўсе красавіцкія дні. Тая, што замыкала вяснечы праграм Вялікай залы філармоніі, прысвечаныя вялікаму кампазітару: апроч Моцартавых твораў, некалькі прэм'ер у яго гонар. «Журботны дарунак Моцарта» С. Бельцонова, «Варыяцыі на тэму «Нямецкага танца» Моцарта» А. Залётнева, «Амадэус» Ю. Красавіна. Свейныя, дасціпныя, шчырыя п'есы, выкананыя нашым камерным арнестрам (дырыжор В. Собалеў) з юнымі салістамі Д. Бельцоновай, С. Смірновым, Л. Ласоцкай...

Сяды-тады фестывальныя сустрэчы (да якіх была прыцягнута ўвага на гэты раз шматлікай публіцы) перажыліся з іншымі музычнымі падзеямі. Падзея — што пасля складанай аперацыі на сэрцы прадоўжыў свае выступленні С. Рытэр, завітаў у Мінск. Што ў дзень пятых чарнобыльскіх угоднаў адбылася

буйная грамадска-культурная акцыя: канцэрт-рэквіем, трансляцыя якога вялася з Мінска і за межы Саюза; паўторны, у запісе, паказ быў наладжаны той жа ноччу па І праграме ЦТ.

На сцэну філармоніі выйшла намеснік генеральнага сакратара ААН М. Д. Энсці, прачытала тэкст Звароту генеральнага сакратара Х. П. дэ Куэльера ў сувязі з трагічнай даче. Затым — «Рэквіем» Д. Вердзі, найвысокі ўзровень уважэння якога паказалі наш сімфанічны арнестр, хор «Латвія», салісты Н. Настэйна ды Н. Руднева (Мінск), Б. Розенберг (ЗША), Г. Селезнеў (Масква), дырыжор І. Галаўчын (Масква).

У той вечар спявала ў філармоніі і вядомая Л. Міртчэн. А на сцэне ДАВТА ішоў адзін з лепшых спектакляў — «Карміна Бурана» ў пастаноўцы В. Елізар'ева. Было таксама выступленне майстроў мастацтваў Украіны і Малдовы: знакаміты А. Салаўненкі, М. Біешу ў партнёрстве з беларускімі арнестрамі і дырыжорамі А. Ансімавым, М. Казінцом...

Музыка, што поўніла ў гэтыя дні нашы канцэртныя залы, левала сотні людскіх душ, жыла іх добрай, дадатнай энергіяй. І — надзеяй.

С. ВЕТКА.
Фота Ул. КРУКА.

Выступае Даша Бельцонова.

АДГАЛОСКІ

ЦІ ВЫРАТУЕМ СЯБЕ САМІ?

Пашукі адказу на гэтае пытанне прымуслі мяне пільна сачыць за падзеямі Чарнобыльскага тыдня, уважліва глядзець тэлеперадачы і слухаць радыё. Тыдзень распачаўся інтэр'ю першага намесніка Старшыні Вярхоўнага Савета БССР С. Шушкевіча Беларускаму тэлебачанню. З яго мы даведаліся, у прыватнасці, і пра тое, што ў павелічэнні агульнасаматых захворванняў насельніцтва забруджаных тэрыторый вінавата... само насельніцтва, якое асцерагалася пасля аварыі есці гародніну, садавіну, баючыся радыяцыі...

Незразумелае, незразумелае і для сядомасці, і для сэрца сцвярдзэнне члена-нарэспандэнта АН БССР. Хаця цалкам дапусна, што кіраўнікоў ВС БССР адпаведным чынам інфармуюць. Але хто ж забяспечвае інфармацыю «па Чарнобылю» вышэйшых дзяржаўных асоб у Беларусі? Дакладней — чыя дзядзеныя яны скарыстоўваюць?

На навукова-практычнай канферэнцыі «Пяць год пасля Чарнобыля» ў АН БССР (яе наладзілі 25 красавіка сумесна СП БССР і АН БССР), пасля выступленняў акадэміка Я. Канаплі, прафесара Я. Пятраева, члена-нарэспандэнта АН БССР І. Нікітчанкі і інш., — сілалася ўражанне, што беларускія навукоўцы існуюць і працуюць не ў Мінску, а дзесьці на ізаляваным востраве: інакш чаму

з вуснаў першых асоб ВС БССР гучаць высновы, падобныя да сцвярдзэнняў С. Шушкевіча? Хто ж тады дарадчык нашаму кіраўніцтву ў пытаннях Чарнобыля?

Акадэмік Я. Канапля на прыгаданай канферэнцыі выказаў абурэнне апошнімі дзеяннямі СМ БССР, якія, на думку вучонага, сведчаць аб дзіўнай «чарнобыльскай» палітыцы тутэйшых уладаў. Акадэміца, урад рэспублікі нядаўна выдатнаваў каля 3-х млн. рублёў «лепшаму другу беларусаў» акадэміку Ільіну (ягонае прозвішча з'яўляецца візітоўкай Інстытута біяфізікі Мінскага ЦСР) і нешта каля 11 млн. рублёў таварышу Ізраэлю (Дзяржкамтэт ССР па гідраметэаралогіі). У той час, як на развіццё рэспубліканскіх інстытута радыябіялогіі АН БССР і Інстытута радыяцыйнай медыцыны Мінскага ЦСР выдзелена...0,0. Украіна адмовіла вядомствам Ільіна і Ізраэля ў сродках — васьм яны і падаліся на бездумную Беларусь. Як сназаў у час прамога эфіру БТ 27 красавіка рэдактар газеты «Набат», ва ўрадзе БССР знайшоўся «добры дзядэка» В. Бур'як, першы намеснік старшыні Дзяржкамтэта БССР па праблемах катастрофы на ЧАЭС, які непасрэдна прычыніў да прыгаданага рашэння. Яшчэ зразумелай была б дзея СМ БССР, калі б Чарнобылем там займаўся іншапланецяне, якім невядомы сверб

«ДЭПАРТЫЗАВАЦЬ...» МОЖНА ЦІ НЕЛЬГА?

Мінскі гарадскі стачачны камітэт 12 красавіка 1991 года высунуў патрабаванні, сярод якіх было наступнае: «Неадкладна дэпартаваць усе дзяржаўныя структуры на тэрыторыі рэспублікі, у тым ліку вывесці парткамы з прадпрыемстваў».

У сродках масавай інфармацыі — па рэспубліканскім тэлебачанні, у друку (напрыклад, у газеце «Советская Белоруссия» за 18 красавіка 1991 года) — прадстаўнікі ўрада Беларусі, ЦК КПБ, кіраўнікі праваахоўных органаў рэспублікі падверглі крытыцы палітычныя патрабаванні Мінскага гарадскога стачачнага камітэта, атаксамілі сэнсавае значэнне слоў «дэпартызацыя» і «дэпартаваць». Патрабаванні стачама аб вывадзе партыйных камітэтаў з прадпрыемстваў і дзеяння, накіраваныя на рэалізацыю гэтых патрабаванняў, былі ахарактарызаваны як антыканстытуцыйныя і злачынныя.

Рэдакцыя «ЛіМа» звярнулася з просьбай пракамэнціраваць сітуацыю да кансультанта Упраўлення заканадаўства аб дзяржаўным і сацыяльным будаўніцтве Міністра БССР Інесы Яўгенаўны ГЕРМАНАВАЙ. Вось што яна паведаміла:

— Пра дэпартызацыю ў патрабаваннях стачама гаворка не ідзе, таму што нерэальна сілавым ціскам або валявым рахунам пазбавіць кожнага з нас права на свабоду выказвання поглядаў, ідэй, перакананняў. І наогул — немагчыма дэпартызаваць жыццё ў калектыве, грамадстве.

Патрабаванні Мінскага гарадскога стачачнага камітэта ад 12 красавіка 1991 года, іншых стачамаў, а таксама працоўных калектываў неадкладна вывесці парткамы з прадпрыемстваў і дзеяння ў выкананне гэтых патрабаванняў не змяшчаюць прыкмет саставу злачынства, прадугледжанага артыкулам 196 Крымінальнага кодэксу Беларускай ССР — самаўпраўства. Паколькі такое рахунае прымаецца не аднаасобна, а стачама — калегіяльным органам, выбраным агульным сходам працоўнага калектыву (а калі стачама на прадпрыемстве, ва ўстанове, арганізацыі не створаны, такое рахунае можа прымацца агульным сходам працоўнага калектыву). Не з'яўляюцца самаўпраўствам і дзеяння асобы, якая ажыццяўляе сваё права на падставе акта прадстаўнічага органа працоўнага калектыву — стачама (або на падставе рахунаа агульнага сходу працоўнага калектыву), правільнасць якога аспрэчваецца іншымі арганамі.

Прысутнасць парткамаў на прадпрыемствах, ва ўстановах, арганізацыях можа залежаць ад рахунааў самаго прадпрыемства, бо «прадпрыемства самастойна вызначае структуру кіравання, устанавівае штаты і выдаткі на кіраванне» (гл. артыкул 43 Закона БССР «Аб прадпрыемствах у Беларускай ССР»). Гарантыя захавання правоў і законных інтарэсаў прадпрыемства адпаведна з артыкулам 90 гэтага закона з'яў-

ляецца «права прадпрыемства пры ажыццяўленні гаспадарчай і іншай дзейнасці па ўласнай ініцыятыве прымаць любыя рахунаа, якія не супярэчаць існуючаму заканадаўству».

Зараз на прадпрыемствах, ва ўстановах і арганізацыях афіцыйна дзейнічаюць камітэты толькі адной — камуністычнай — партыі. Але ўжо існуюць і іншыя палітычныя партыі і грамадскія арганізацыі. Канстытуцыя ж Беларускай ССР у артыкуле 49 гарантуе палітычным партыям, грамадскім арганізацыям, масавым рухам роўныя ўмовы для паспяховага выканання імі сваіх статутных задач.

Такім чынам, адпаведна з артыкулам 43 Канстытуцыі Беларускай ССР, артыкуламі 43, 90 Закона БССР «Аб прадпрыемствах у Беларускай ССР» патрабаванні Мінскага гарадскога стачама аб неадкладнай дэпартызацыі ўсіх дзяржаўных структур на тэрыторыі рэспублікі, у прыватнасці, патрабаванні аб неадкладным вывадзе парткамаў з прадпрыемстваў, — не супярэчаць заканадаўству. Дзейнасць, накіраваная на рэалізацыю гэтых патрабаванняў правамерная, а значыць, не караецца.

Адсутнасць закона аб палітычных забастоўках ускладняе працэс рэзгляду і задавальнення палітычных патрабаванняў стачамаў і працоўных калектываў, садзейнічае праяўленню прававога валантарызму, парушэнню законных правоў і інтарэсаў грамадзян.

Такі закон неабходна распрацоўваць пры ўдзеле ўсіх зацікаўленых бакоў, у тым ліку, стачамаў і прадстаўнікоў працоўных калектываў, улічваючы ўжо набыты імі практычны вопыт забастовачнага руху.

Ганарар за публікацыю пералічваецца на рахунак Мінскага гарадскога стачама.

БССР, і М. Цімошчанка, загадчык аддзела СМ БССР па чарнобыльскай праблеме, няўроўна сцвярджаючы, што кіраўніцтва рэспублікі дзейнічала паводле... інфармацыі навукоўцаў. Затым удакладняецца: паводле інфармацыі, якая падавалася ў беларускія калідоры ўлады з... Інстытутаў Ільіна і Ізраэля.

І вась сёння паспалітыя ніроўцы БССР працягваюць старую луннасць з масноўскай «дображелателі», працягваюць фінансаваць заганныя даследаванні саюзных інст.тутаў, працягваюць адчайнае служэнне «цэнтрам» структурам. А тым часам міністр замежных спраў П. Краўчанка дзейна нітэ звязы з замежжам, выступае ў ААН з заклікам аб дапамозе. Услед за сваім міністрам прэм'ер В. Кебіч распачынае актыўнае ліставанне з замежнымі калегамі, таксама просячы дабрачыннай дапамогі Беларускай і настолькі замілавалі нас богаўхвальныя выслікі прэм'ера і міністра, што нека не ставала пытанне: «А як жа снарыстоўваюцца ўласна рэспубліканскія бюджэтыныя сродкі?» Аказ на яго прыведзены вышэй.

«Відаць, мы самі ніколі не ўправімся з Чарнобылем, калі будзе захоўвацца знакамітая субардынацыйная прырода нашага дзяржаўнага фармавання, у якім рэгіянальнае кіраўніцтва структуры служыць Цэнтрам. Пры ратаванні ад радыяцыйнай навалы гэтае служэнне, як паказваюць прыведзеныя факты, больш падобна на дзяржаўнае шнодніцтва, чым на дзейную гуманную палітыку дзяржавы.

Юрась ЗАЛОСКА.

ДОБРЫ ЗНАК

Юр'я ў Мінску

Адраджэнне народных святаў, звязаных з нацыянальна-культурнай міфалогіяй і кананічна-рэлігійнымі традыцыямі, — добры знак дзён сённяшніх. 4 мая Рэспубліканскі навукова-метадычны цэнтр культуры зарганізаваў святкаванне Юр'я (сёлета, як і летась, яно прайшло на Белай дачы па вуліцы Казінца ў Мінску).

Першакрыніца свята Юр'я — праваслаўная традыцыя ўшанавання Памяці Св. Георгія Пабеданосца, які ў 303 г. н. э. прыняў пакутніцкую смерць ад слуг імператара Дыякліцыяна, але не зрокся веры хрысціянскай. Дзень 6 мая сёлета — гэта Дзень Пакутаў Св. Юр'я. У праваслаўных цэрквах у гэты дзень правяцца дзве літургіі.

Паспалітую святчаснасць распачало набажэнства, якое правёў пратаіерэй Мінскага Кафедральнага сабору а. Георгій Латушка. У ягонай «Малітве за Беларусь» гучалі пажаданні Боскага дабраслаўлення працы мялянства і работніцтва, настаўніцтва і мастацтва, каб праз іхнія высілкі народ беларускі здабыў разумнасць і дабрабыт. Хор хлопчыкаў музычнага ліцэя пры Белдзяржкан-

серваторыі пад кіраўніцтвам Т. Міронавай выканаў велікодныя канты.

Затым распачалося гульбішча, у якім цешылі грамаду ансамбль «Свята», мінская фальклорная група «Дзяніца», песенныя калектывы з вёсак Светлагорскага і Салігорскага раёнаў. Прыемна было адчуць беларускія матывы ў творчасці гасцей свята — хоры казакоў

са станицы Вёшанскай і фальклорнай групы з пасёлка Валдзеева Каношскага раёна Архангельскай вобласці.

Аматары экзатыкі маглі прыдбаць лапці бярозавыя, глечыкі чорнай керамікі, вырабы з саломкі, дрэва, іншыя дзівы старасвеччыны.

...Лічыцца, што Юр'я адчыняе замкі ўрадлівасці, спрычыняецца да квецені прыроды. Хацелася б, каб ён дапамог і нам акрыяць душой і целам, аздобіць свой зямны лёс плённай чыннасцю.

Юрка ЛАГАДА.

Фота А. КАЛЯДЫ.

ДЫК БУДЗЕМ СЕЯЦЬ!

Выйшаў соты нумар часопіса «Мастацтва Беларусі»

Чарговы нумар красавіцкі. Як і чакалася, з чарнобыльскай падсветкай... Здавалася б, ці ж да юбілеяў сёння? Дый сто нумароў — не сто гадоў... А, з іншага боку, чым не юбілей? Рэспубліканскага значэння дык ліўна. Бо, пачынаючы са студзеня 1983 года, калі выйшаў першы нумар «Мастацтва Беларусі», часопіс паступова набываў свой твар, рабіўся фактам нацыянальнай культуры і адначасова адлюстроўваў яе.

Не сказаць, праўда, каб гэта лёгка давалася. Не абыходзілася пэўны час без матэрыялаў дыдактычна-зарыентаваных і ідэалагічна правільных. Засталі-

ся ў мінулым і два галоўныя рэдактары. Гэтага чытач, бадай, і не заўважыў, бо што чытачу да кіраўніцтва, яму матэрыялы падавалі. І неабавязкова ў духу партыйных указанняў, але абавязкова — напоўненыя духоўнасцю. «Духоўнасць жа — упэўнены ў калектыве, — трэба ратаваць. Гэта, можа быць, першае, што намераны рабіць часопіс, адлічыўшы «сто тамоў» сваіх «партыйных кніжак». Заклікі, шум і шумавінне тут не дапамогуць». Упэўнены, і свой зварот да чытача з нагоды сотага нумара назвалі па-народнаму трапна: «Паміраць збіраўся, а жыта сей».

Пра смерць згадана, зноў жа, не дзеля гучнага слоўца. Демоклаў меч «рэарганізацыі» доўгі час навісаў над «Мастацтвам Беларусі». У Міністэрстве культуры хацелі замест часопіса стварыць газету па пытаннях культуры. Цяпер вырашана, што і газета будзе, і часопіс застаецца. Зацверджаны і новы галоўны рэдактар. Гэтае крэсла неўзабаве зойме драматург Аляксей Дудараў.

Значыць, застаецца і надалей справу працягваць. Бо тое, што можа і павінна зрабіць «Мастацтва Беларусі», ніхто іншы не зробіць і рабіць не будзе. А як працаваць, не нам, лімаўцам, падказваць. Тым больш, што крочыць нам гэтым шляхам — шляхам Адраджэння — разам.

Сапраўды, некаж будзем сеяць... Альбо, як верыў пясняр — «будзем сеяць, беларусы!»

ЛІМАВЕЦ.

НАВОШТА МАЛАФЕЕВУ НАДЗВЫЧАЙНАЕ СТАНОВІШЧА?

...Пра гэта, зрэшты, можна было б і прамаўчаць, — усё ж некалькі тыдняў мінула. Ці ўвогуле не звяртаць увагу, — заклікаюць жа правільны ветлівасці не звяртаць увагу, напрыклад, на тое, што сусед па банкетным сталае разліў соус на бялюткі абрус...

Але ж палітэс і палітыка — рэчы розныя. Інакш і сапраўды выступленне лідэра беларускіх камуністаў А. Малафеева на красавіцкім Пленуме ЦК КПСС можна было б расцаніць, як нетактоўнасць. Маўляў, пагарачыўся — прапанаваў увесці надзвычайнае становішча на тэрыторыі СССР, бо толькі яно, на ягоную думку, можа ўратаваць «краіну ад развалу». Аднак згадаем пленум ЦК рэспубліканскага, высуныты на ім лозунг «Сацыялістычная Айчына ў небяспецы!»... Пасля гэтага прапанова А. Малафеева ўспрымаецца як штосьці зусім лагічнае для палітычнай лініі Камуністычнай партыі Беларусі.

Так, «унутрыкамуністычная» барацьба на маскоўскім пленуме, напярэдадні якога было гэтулькі прагнозаў, прычым, самых змрочных, завяршылася нібыта паспяхова для тых сіл у партыі, якія выступаюць за рэформы. Нягледзячы на беспрэцэдэнтна рэзкую крытыку, генеральны сакратар захваў сваю пасаду. Відавочна, спрацаваў свайго роду інстынкт самазахавання партыі, бо адстаўка М. Гарбачова не толькі хавала б надзею на рэстаўрацыю былой улады партпарату, але і ўвогуле — звязаны з прэзідэнцтвам партыйнага лідэра кіруючы статус КПСС.

Але справа зараз не ў гэтым, а, як кажуць, у прынцыпе. Навошта А. Малафееву надзвычайнае становішча? Сам першы сакратар ЦК КПБ растлумачыў, што гэта — адзіны шлях дзеля аднаўлення канстытуцыйнага парадку, спынення беззаконня і прадухілення трагічных выпнікаў, якія могуць надарыцца ў самы бліжэйшы час. Неабходнасць аднаўлення канстытуцыйнага парадку А. Малафееў неспасрэдна звязвае з неабходнасцю аднаўлення даверу да КПСС. Натуральнае жаданне для партыйнага кіраўніка («Партыі хопіць маўчаць; гнуць спіну»). Праўда, ні сам ён, ні ягоныя паплечнікі так і не выйшлі на плошчу Леніна да бастуючых рабочых... Ці значыць гэта, што і давер да КПСС, асабліва на фоне ўсё больш і больш настойлівых патрабаванняў дэпартызацыі, таксама мяркуецца аднаўляць шляхам увядзення надзвычайнага становішча?

Не бярэцца сцвярджаць, што менавіта гэта меў на ўвазе першы сакратар. Але ж хіба надзвычайнае становішча ў прынцыпе можа быць гарантыяй усталявання канстытуцыйнага парадку? «Парадку» — магчыма, хоць паняцце гэтае ў нас разумеецца досыць адмыслова... З іншага боку, можна і без прыняцця надзвычайных мер, напрыклад, перакрыць стачкаму доступ да тэлефіру, альбо «дэмакратычным» спосабам зацугляць занадта порсткую маладзёжную газету.

І, бадай, самае галоўнае, пра што думаецца, калі даводзіцца чужь заклікі да ўвядзення «прэзідэнцкага праўлення», «заканадаўчага замацавання статусу кіруючай партыі», усталявання «надзвычайнага становішча» ды іншага, з чаго бяздарныя палітыкі спрабуюць змайстраваць выратавальны круг — найперш для сябе, вядома...

Дык вось, думаецца пра тое, з якой жа лёгкасцю могуць быць кінуты пад жалезны каток дыктатуры парасткі менавіта канстытуцыйнай дэмакратыі, узгадаваныя ў нашых, зусім не спрыяльных дзеля гэтага «кліматыхных умовах».

Крыху судзілася, праўда, той факт, што амаль адначасова з выступленнем А. Малафеева на Пленуме ЦК КПСС, яго таварыш па партыі і прэм'ер-міністр рэспублікі В. Кебіч удзельнічаў у выпрацоўцы вядомага пагаднення «9+1», якое, нягледзячы на палавіністасць, а шмат у чым і распылістасць, усё ж прызнае за рэспублікамі статус суверэнных дзяржаў і не пагражае нам надзвычайным становішчам.

Андрэй ГАНЧАРОУ.

«Чарнобыльскі шлях — 91». Выступае А. Адамовіч.

Фота У. САПАГОВА.

ЗАЯВА Рэспубліканскай Рады Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны

Праект Саюзнага дагавору, які па ініцыятыве Вярхоўнага Савета СССР у лютым 1991 года быў прадстаўлены п'янамоцным прадстаўнікам шэрагу саюзных і аўтаномных рэспублік, змяшчае ў

сабе палажэнне аб прызнанні за рускай мовай статусу афіцыйнай мовы СССР.

Як вядома, ва ўсіх саюзных рэспубліках, акрамя РСФСР, прыняты законы, паводле якіх мовы карэнных народаў

абвешчаны дзяржаўнымі ў межах адпаведных тэрыторый. Закон Беларускай ССР аб мовах адназначна вызначае дзяржаўны статус беларускай мовы ў межах рэспублікі, а рускай — забяспечвае правы мовы міжнацыянальных зносін. Прыняцце азначанага закона стала важным актам гістарычнай справядлівасці і дзяржаўнай мудрасці.

Дзяржаўны статус нацыянальнай мовы рэспублікі з усёй пэўнасцю быў вырашаны самім фактам існавання суверэннай Беларускай ССР, пераняўшай у спадчыну традыцыі беларускай культуры і дзяржаўнасці, якія маюць тысячагадовыя карані.

Улічваючы вышэйазначаныя палажэнні, а таксама тое, што праект Саюзнага дагавору ў частцы артыкула 20, які вызначае статус рускай мовы, як афіцыйнай, фактычна дзяржаўнай на ўсёй тэрыторыі СССР, супярэчыць Закону БССР

аб мовах і Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце Беларускай ССР, Рэспубліканскай Рады Таварыства беларускай мовы, зыходзячы з інтарэсаў беларускага народа, грунтуючыся на Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце і выкарыстоўваючы канстытуцыйнае права, выступае перад Вярхоўным Саветам БССР з заканадаўчай ініцыятывай не падпісваць Саюзны дагавор у той частцы, якая вызначае статус рускай мовы як афіцыйнай на тэрыторыі СССР.

Артыкул 20 праекта Саюзнага дагавора прапануем назваць: «Дзяржаўныя мовы» і даць у наступнай рэдакцыі: «Моўныя ўзаемадачынны дзяржаўна-удзельніц Дэкавалору вызначаюцца адпаведнымі рэспубліканскімі заканадаўчымі актамі — Законамі аб мовах».

ЗВАРОТ

да народных дэпутатаў рэспублікі ўсіх узроўняў, да ўсіх грамадзян Беларускай ССР, да прыхільнікаў беларускага слова

Сёння зноў, як і дзесяць і пяцьдзесят гадоў назад, аснова культуры народа — нацыянальная мова — у небяспецы! Ва ўмовах прававога і нацыянальнага нігілізму, у выніку бяздзейнасці шэрагу дзяржаўных органаў кіравання, на фоне пагаршэння сацыяльна-эканамічнага становішча працоўных рэспублікі, становіцца беларускай мовы ў Беларусі не паляпшаецца, а ў пэўных сферах грамадскага жыцця нават пагаршаецца.

Палажэнні Закона аб мовах у Беларускай ССР, Дзяржаўнай праграмы яго ажыццяўлення, Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце БССР, якія вызначаюць у якасці прыярытэтаў адраджэнне беларускай мовы, нацыянальнай культуры і дзяржаўнасці, не сталі законам і пучыводнай зоркай у службовай дзейнасці кожнага дзяржаўнага служачага — ад міністра да настаўніка, інжынера, работніка ніжэйшага звяна дзяржаўнага і гаспадарчага кіравання.

Народныя дэпутаты Беларускай ССР, Старшыня Вярхоўнага Савета БССР і члены Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР у пераважнай большасці не даюць прыкладу паважлівага стаўлення да бе-

ларускай мовы, хаця закон, прыняты парламентам, ёсць закон перш за ўсё для самаіх заканадаўцаў.

Многія адказныя работнікі Пракуратуры БССР, Савета Міністраў, міністэрстваў і ведамстваў не выконваюць у дачынненні да дзяржаўнай мовы сваіх абавязкаў перад законам.

Далей так працягвацца не можа! Грунтуючыся на палажэннях Закона аб мовах у Беларускай ССР, Дэкларацыі аб дзяржаўным суверэнітэце БССР і зыходзячы з карэнных інтарэсаў беларускага народа, Рэспубліканская Рада Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны выказвае аялікую заклапочанасць адносінамі Вярхоўнага Савета БССР, ураду рэспублікі і выканаўчых органаў улады на месцах да ажыццяўлення Закона аб мовах у Беларускай ССР.

Рэспубліканская Рада ТБМ заклікае ўсіх грамадзян Беларускай ССР паважліва, ахоўваць і развіваць духоўную спадчыну карэннага народа Беларусі, авалодаць беларускай моваю, далучаць-

ца да скарбаў беларускай культуры, сплываючы тым самым свой доўг зямлі, якая была, ёсць і будзе нашым агульным домам, нашай Бацькаўшчынай.

Рэспубліканская Рада ТБМ звяртаецца да народных дэпутатаў рэспублікі ўсіх узроўняў з просьбай актыўна садзейнічаць ажыццяўленню Закона аб мовах у Беларускай ССР, помнячы, што беларусы, з'яўляючыся карэннай нацыяй нашай рэспублікі, тут і толькі тут могуць поўна і плённа рэалізаваць свой духоўны і культурны патэнцыял і таму маюць неад'емныя правы на прыярытэтнае развіццё ў сваім уласным доме нацыянальнай культуры і мовы, нацыянальнай школы і сістэмы інфармацыі.

Адначасова Рэспубліканская Рада ТБМ звяртаецца да ўсіх грамадскіх арганізацый рэспублікі, у тым ліку да палітычных партый і рухаў, а таксама да вернікаў усіх канфесій, якія дзейнічаюць на тэрыторыі Беларусі, паважліва ставіцца да беларускай мовы як мовы дзяржаўнай і ўсямерна спрыяць яе пашырэнню ў грамадскім жыцці рэспублікі.

Таварыства беларускай мовы прыхільна ставіцца да дзейнасці грамадзян Беларускай ССР усіх нацыянальнасцей, накіраванай на развіццё ўласнай культуры, вітае адраджэнне іх нацыянальнай самасвядомасці і мовы.

Напярэдадні 2-га з'езда Таварыства беларускай мовы, які адбудзецца ў Мінску 14—15 чэрвеня г.г., Рэспубліканская Рада звяртаецца да пісьменнікаў, журналістаў, работнікаў іншых сродкаў масавай інфармацыі шырока разгарнуць дыскусію на старонках перыядычнага друку, на радыё, тэлебачанні, актывізаваць грамадскасць і дзяржаўныя структуры ў дзейнасці па ажыццяўленню За-

кона аб мовах у Беларускай ССР, смела выяўляючы факты невыканання, ігнаравання або адыходу ад палажэнняў згаданага закона з боку адказных работнікаў усіх сфер дзяржаўнага і гаспадарчага кіравання.

У павестку дня з'езда Таварыства беларускай мовы выносяцца пытанні, якія хвалююць шырокую грамадскасць, увесь народ Беларусі:

— Роля грамадскасці рэспублікі, ТБМ і іншых грамадска-культурных арганізацый у фарміраванні канцэпцый развіцця культуры ў Беларусі, стварэння нацыянальнай школы і адраджэння беларускай мовы;

— Аналіз дзяржаўнай моўна-культурнай палітыкі ў Беларускай ССР, грамадскі кантроль за ходам ажыццяўлення Закона аб мовах у БССР;

— Удкладненне правапісу беларускай літаратурнай мовы.

У сувязі з тым, што ў складзе Таварыства беларускай мовы зарэгістравана 71 рэгіянальная арганізацыя, а толькі сельскіх раёнаў у рэспубліцы налічваецца 117, Рэспубліканская Рада ТБМ звяртаецца да прыхільнікаў беларускага слова ва ўсіх кутках Беларусі ў перыяд да з'езда ўтварыць ініцыятыўныя групы і, правёўшы ўстаноўчыя рэгіянальныя канферэнцыі ТБМ, вылучыць сваіх дэлегатаў на з'езд Таварыства і ў далейшым усямерна садзейнічаць вырашэнню яго статутных задач.

Няхай жыве і квітнее беларуская мова — гаспадыня ў сваім дзяржаўным доме, у Беларусі, і раўнапраўная сястра ў вялікай сям'і моў свету!

**Рэспубліканская Рада
Таварыства беларускай
мовы імя Ф. Скарыны.**

г. Мінск.

З ПОШТЫ «ЛіМа»

ПАКУЛЬ ЖЫВЫ НАРОД...

У рэспубліканскім друку не змяняецца колькасць публікацый пра лёс беларускай мовы. Частка аўтараў заяўляе, што час упушчаны і колькасць носьбітаў мовы скарацілася да такога ўзроўню, калі працэс моўнай асіміляцыі стаў неабрачальным.

Становішча сапраўды цяжкае. Але ў сучаснай гісторыі ёсць прыклад мовы, адраджанай нават праз стагоддзі забыцця.

Гаворка ідзе пра мову іўрыт. Старажытнайўрэйская мова, мова Бібліі, перастала ўжывацца ў гаворцы больш за дзве тысячы гадоў назад. Са штодзённага жыцця яна была выцеснена арамейскай мовай. Іўрыт засталася мовай культуры і літаратуры. На ёй размаўлялі паміж сабой іўрэйскія вучоныя, якія жылі ў розных краінах Захаду і Усходу. У іўрэйскім асяроддзі яна іграла ролю, у нечым падобную на ролю латыні ў сярэднявековай Еўропе. Скарачэнне сферы ўжытку мовы прывяло да спынення росту яго слоўнага запаса, іўрыт усё больш пераўтвараўся ў гістарычны помнік. Садзейнічала гэтаму і развіццё народжаных у сярэднія вякі новых іўрэйскіх моў і дыялектаў — ладзіна, іўрэйска-арабскай, іўрэйска-

персідскай і, асабліва, ідыш, якая намаганнямі іўрэйскіх пісьменнікаў расійскай расы аседлася да пачатку XX стагоддзя ператварылася ў жывую і багатую літаратурную мову.

Але тады ж, у XIX стагоддзі, пад уплывам ідэй асветніцкага руху Гаскалы, у Польшчы, Літве, Беларусі, на Украіне ўзрастае цікавасць да старажытнайўрэйскай мовы. Друкуюцца раманы, пэтычныя творы, узнікаюць новыя жанры — драма, сатыра, публіцыстыка. На іўрыт перакладаюцца творы Пушкіна, Гейнэ, Шэкспіра, Гамэра. У 1860 годзе ў Вільні (і ў тым жа годзе ў Адэсе) пачынае выходзіць першая газета на іўрыце. Вялікі ўклад у развіццё іўрытамоўнай літаратуры ўнёс ураджэнец Беларусі Мендэль, Мойхер-Сфорым, вяршыняй новай літаратуры робіцца паэзія Х. Г. Бяліка.

Але ўсё ішло да таго, што гэта бурнае развіццё можа застацца толькі адным з узлётных, такіх ўжо былі ў гісторыі іўрыту (напрыклад, сярэднявекавая іспанска-іўрэйская паэзія). Кола тых, хто валодаў мовай, заставалася

вельмі вузкім, у штодзённае жыццё мова выхаду не мела. Нямногія выдатныя пісьменнікі пісалі для невялікай колькасці знаўцаў і цаніцеляў (ці не нагадвае гэтая сітуацыя штосьці беларускаму чытачу?).

Становішча было такое, што калі заснавальнік палітычнага сіянізму Тэадор Герцль пісаў сваю знакамітую кнігу «Іўрэйская дзяржава», ён у ёй адваргаў саму магчымасць прымянення іўрыту ў будучай іўрэйскай дзяржаве, рытарычна ўсклікаючы: «Ці ж ёсць хто-небудзь, хто, карыстаючыся ёй, мог бы купіць сабе, напрыклад, хоць бы чыгуначны білет?»

Але адраджэнне іўрыту толькі пачыналася. У 1896 годзе, калі Герцль выдаў сваю кнігу, у Палестыне, упершыню за сотні гадоў, жыло дзіця, для якога іўрыт была адзінай вядомай мовай. Гэта быў сын Эліэзера Бен-Іехуда ў 1881 г. пераехаў у Палестыну і пачаў барацьбу за ўкараненне размоўнага іўрыту ў штодзённае жыццё. На гэтым шляху ён прайшоў праз неразуменне, насмешкі, праследаванні, Бен-Іехуда выдае газеты на іўрыце, дамагаецца вывучэння гэ-

тай мовы ў навучальных установах Палестыны, працуе над узбагачэннем яго лексікі. У 1910 годзе ён пачынае выданне «Поўнага слоўніка старажытнага і сучаснага іўрыту». Гэта грандыёзная праца прадоўжана многімі вучонымі. Апошні, 18-ты том слоўніка, быў выдадзены ў 1959 годзе, праз 37 гадоў пасля смерці Бен-Іехуды.

На рубяжы стагоддзяў у лёсе іўрыту адбываюцца выразальныя перамены. У Палестыну пачынаюць прыбываць эмігранты з Расіі, Румыніі, Аўстра-Венгрыі, у асноўным моладзь. Натхнёныя высокімі ідэямі нацыянальнага адраджэння, разам з укладам і псіхалогіяй рысы аседласці яны адваргаюць і новыя іўрэйскія мовы, лічачы іх мовай выгнання. Іўрыт робіцца састаўной часткай духоўнага адраджэння нацыі. У новых сельскагаспадарчых пасяленнях Палестыны гавораць толькі на іўрыце — гавораць з цяжкасцю, адначасова вывучаючы і развіваючы старажытную мову, набліжаючы яе да жыцця, мадэрнізуючы, узбагачаючы яе новымі працоўнымі, палітычнымі, а калі спатрэбілася, то і ваеннымі тэрмінамі. У дзяцей гэтых пасяленцаў ужо не было ад нараджэння іншых моў, акрамя іўрыту. Старажытная мова стала роднай для соцень тысяч людзей. І калі праз некалькі дзесяцігоддзяў была зноў створана іўрэйская дзяржава, іўрыт, разам з арабскай, абвешчаецца дзяржаўнай мовай.

А ў Савецкім Саюзе лёс іўрыту склаўся іначай. У 1919 годзе ён быў забаронены як мова рэакцыі і контррэвалюцыі. Закрываюцца перыядычныя выданні, знішчаюцца кнігі. Некаторым іўрытамоўным пісьменнікам дазволілі ў пачатку 20-х гадоў выехаць з Савецкага Саюза, іншыя пайшлі ў падполле.

Гэта трагічная і гераічная старонка ў гісторыі літаратуры на іўрыце. Пісьменнікі гінулі ў турмах і лагерах, напісанае знікала назаўсёды, веданне мовы ўтойвалася. Але і ў самыя страшныя гады, нават у гітлераўскіх лагерах смерці і на астравах сталінскага ГУЛАГа не спынялася тайнае вывучэнне мовы.

Іўрыт, як і ў пачатку стагоддзя, робіцца сімвалам нацыянальнага адраджэння. Ствараюцца новыя творы, часам такія нечаканыя, як, напрыклад, пераклад на іўрыт Х. Ленінскай эпасу народа мансі «Кніга тундры».

Вось чаму мне падаюцца занадта песімістычнымі словы В. Сазонава. («ЛіМ», № 2, 1991 г. «...Каб не ўмёрлі!»): «Ніводны народ, які страціў сваю мову, не застаўся на зямлі». Сувязі паміж мовай і народам больш складаныя, і прыклад іўрыту паказвае, што ніводная мова не можа лічыцца страчанай, пакуль жывы народ.

Е. РЫЎКІН.

г. Бабруйск.

БАРАХОЛКА

Погляд на дзень сённяшні — праз дзень мінулы

Да вайны ў Мінску вельмі папулярным быў Суражскі базар. Займаў ён пляц, дзе цяпер узвышаюцца карпусы вытворчага аб'яднання медпрэпаратаў. Па велічыні карпусоў і памерах пляцу, які яны займаюць, на медпрэпараты ў нашай рэспубліцы не павінна было б быць дэфіцыту. Тым больш, што і сёння каля аднаго з гэтых карпусоў прасціраецца даволі доўгая галерэя партрэтаў, спераду якой, пад барэльефам Леніна, на камені высечаны словы, па-руску, вядома: «Мы прыедем к победе коммунистического труда». Да той перамогі работнікі аб'яднання яшчэ ўсё, напэўна, ідуць, бо медпрэпаратаў у нашых аптэках не густа, і хворыя ўсё часцей кіруюцца па здароўе да знахароў ды экстрасенсаў.

Але гэта між іншым. Гаворка пойдзе пра Суражскі базар, пра Суражскую барахолку.

Да вайны людзі ў Мінску добра ці кепска жылі з магазінаў, і прадукты там куплялі, і апараты, абутак, усё, без чаго чалавек не можа жыць. У першыя дні вайны, калі нашы пакінулі горад, а немцы яшчэ не прыйшлі, магазіны разрабавалі. Хто быў дужэйшы, смялейшы, спрытнейшы, цягаў муку — мяскамі, цукеркі — скрынямі, вёдрамі алей ды патаку. Разматляшылі і прамтаварныя магазіны, парасцягвалі чаравікі, паліто, кашулі, сукенкі. Пакуль прыйшлі немцы, магазіны былі пустыя, а людзі затаіліся, пачалі чакаць — што будзе далей? А далей што было? Немцы пра народ, вядома, не клапаціліся, ап'янелія ад перамогі, яны рваліся хутчэй захапіць Маскву, а з вамі, беларусамі, маўляў, потым разбярэмся, каго ў ярмо, каго ў крэматыорый. А пакуль не перашкаджайце нам ваяваць, а калі хто адважыцца, стане папярок дарогі — літасці не чакай.

Перад немцамі стаяла адна задача, перад народам другая — выжыць. Тады вось і расцвілі Суражскі базар, Суражская барахолка. Прадавалася мэсла брусочкамі, загорнутымі ў лісткі са школьных сшыткаў, па «паўкіля» — яго прывозілі сялян з Заходняй Беларусі. Там вельмі скоро расшалопалі, што за такі брусочак у галодным горадзе можна купіць тое, што «за польскім часам» каштавала шмат такіх брусочкаў. Прадавалі мыла, махорку, чаравікі, шынялі, штаны, валенкі, палітоны. Часцей за ўсё прадавалася ношанае, але такое, што яшчэ можна насіць. Некаторыя, больш абаротлівыя, пачыналі тут і свой бізнес. Нейкія бабулі пяклі бліны і прадавалі галоднаму люду, іншыя гналі самагонку і насілі па базары бутэлькі з мутнаватай вадкасцю, заткнутыя коркам з анучак. Купцам давалі з тых бутэлек нават па глытку пакаштваць. Ішлі ў ход, як цяпер кажучы, і бартэрныя здзелкі — мянялі соль на запалкі, хлеб на чаравікі, шыла на мыла.

Там, на Суражскім базары, мінчане ўбачылі першых павешаных падпольшчыкаў. Іх было чацвёра ці пяцёра, не магу цяпер сказаць дакладна. На грудзях віселі фанеркі, дзе было напісана: «Так будзе з кожным, хто пойдзе супроць нямецкай арміі». Немцы ўсталёўвалі свой парадак. І што дзіўна — на базары віселі закатаваныя людзі, а побач не спыняўся гандаль. Народ прывыкаў жыць перад тварам смерці.

Часам гэту барахолку абкружалі немцы, рабілі аблаву. Тады людзі ў паніцы разбягаліся, але далёка не ўсім удавалася ўцячы, шмат людзей, асабліва маладых, заганялі ў машыны і везлі невядома куды. Часцей за ўсё гэтыя людзі бяследна знікалі. Можна, іх бралі як заложнікаў і потым катавалі — за аднаго немца дзесяць, дваццаць нашых, а, можа, вывозілі на работу ў Нямеччыну? Гэта ўжо як каму пашанцавала.

Гадзіны дзве-тры пасля аблавы на той барахолцы было пуста, потым зноў напавула людзей, а назаўтра зноў шумеў, штурхаўся натоўп, людзі прычэньваліся да тавару, таргаваліся, ляліся, слюнявічы пальцы, лічылі рублі і нямецкія маркі, куплялі, гандлявалі. Людзям трэба было жыць — карміцца, апранацца, і пад час развалу дзяржаўнай эканомікі барахолка ратавала.

Памятаю і пасляваенныя базары. У сорак шостым годзе буханка хлеба каштавала тут сто рублёў. Гэта ў той час, калі стыпендыя ў мяне, студэнткі першага курса ўніверсітэта, была нешта дзвесце з хвосцікам. За тую стыпендыю можна было, значыць, купіць нейкія дзве буханкі хлеба. А есці хацелася страшэнна.

Але з хлебам неяк заволі хутка ў горадзе разабраліся. У сорак сёмым зроблі рэформу, адмянілі карткі і накармілі народ. Горш аказалася з апраткаю. Пра моду мы, хоць і маладыя тады былі, зусім не думалі (за некаторым выключэннем, вядома. Як і заўсёды бывае, каму война, а каму карова дойна, хадзілі і сярод нас модніцы, але мада і гаворка не пра іх). Для большасці было праблемаю набыць чаравікі, сукенку, паліто — адно на ўсе сезоны. Пасляваенная эканоміка была яшчэ разбураная, а якая жыла, яшчэ ўсё працавала на абарону, навісаў страх атамнай вайны і ўсё рабілася, каб дагнаць і перагнаць Амерыку, якая мела ўжо атамную зброю.

І тут зноў пачала ратаваць барахолка. Яна цяпер пагардліва аддзялілася ад базару, дзе прадаваліся яйкі ды малако, бульба ды радыска. Яна аддзялілася яшчэ і таму, што ні адзін мінскі базар не змясціў бы таго велізарнага натоўпу, што па нядзелях выплываўся на барахолку.

Спачатку пачала яна збірацца ў раёне Пуліхава, на знакамітай для Мінска пустэчы. Знакамітая яна была таму, што тут, адразу пасля вызвалення Беларусі, адбыўся грандыёзны партызанскі парад. Партызанскія атрады ўсёй Беларусі выйшлі з лясоў і прайшлі перад трыбунаю, на якой стаяла высокая начальства Беларусі і сам маршал Чарняхоўскі. Гэта быў парад перамогі, парад радасці, гордасці.

А далей, ужо ў сорак пятым, на той самай пустэчы, пры вялікім натоўпе людзей павесілі немцаў, якіх прыгаварыў да кары смерці народны суд. Тых высокіх нямецкіх чыноў, што ў час акупацыі катавалі савецкіх людзей.

Цяпер тая былая пустка забудавана высокімі гмахамі і пралягае тут прэстыжная вуліца Пуліхава, а раён гэты народ ахрысціў Андатравым раёнам. Чаму Андатравым? Таму што тут, у дамах з шыкоўнымі кватэрамі, жыве ў асноўным начальства, якое зімою носіць шапкі з андатравай футры.

Але ў канцы саракавых гадоў тут усё яшчэ разлягалася пустка і на ёй збіралася барахолка. Гандлявалі і новым, і старызнаю. Шмат было Юнраўскага аддзеньня — прысылалася амерыканцамі абяздоленаму вайной народу. Як дапамога. Трапляла гэта дапамога не заўсёды ў твае рукі, каму адрасавалася, нехта меў да яе такі шырокі доступ, што і самім хапала і на продаж выносілася.

Таргавалі трафейнымі рэчамі, адзеннем. Упершыню мы ўбачылі шыкоўныя начныя кашулі, камбінашкі, тонкія, як павуцінка, панчохі. Шмат было трафейных гадзіннікаў. Тады наогул мець гадзіннік лічылася раскошаю.

Такі рынак мы яшчэ памятаем... Якім ён будзе пасля перабудовы?

Фота А. КЛЕШЧУКА.

Барахолка прасціралася як кінуць вокам. Народу збіралася — не прабіцца. Таргаваліся, куплялі, прадавалі. Так некалькі гадоў. Пакуль гарадское начальства не прыйшло да высновы, што ў цэнтры горада ды мець такі гандлёвы цэнтр — непрыстойна. Трасуць тут рознымі бэбахамі, спрачаюцца, крычаць, разводзяць спекуляцыю. І быў выдадзены загад: барахолку выкінуць за горад.

І выкінулі. За Сельгаспесэлак, дзе на той час таксама была яшчэ пустка. За горад.

Насельніцтва трохі пакрывілася — далёка цяпер хадзіць. Але скоро прывыкла, і вось ужо за горадам збіраўся велізарны натоўп. Да таго часу ў некаторых людзей пачалі ўжо з'яўляцца машыны і вакол той барахолкі іх збіралася, як перад стадыёнам у час футбола. Прыязджалі з ваколіц, з іншых гарадоў. Квітнеў гандаль.

У магазінах усё яшчэ было пуставата, ды тут, на барахолцы, часам можна было купіць што-небудзь танней, хоць крыху панашанае, вось і плыў народ, хто — прадаць, хто купіць. Не абыходзілася тут, вядома, і без спекуляцыі, але што рабіць, калі ў краме не купіш, хочаш — не хочаш, а пераплаціш, калі ўбачыш патрэбную рэч.

Зноў так жылі некалькі гадоў. Пакуль не прыйшоў загад: забараніць усе барахолкі! Так пачыналася барацьба са спекуляцыяй. Не павелічэннем выпуску тавараў, каб спекулянту не было як спекуляваць, а забаронай. Ну, у нас да гэтага метаду часта звяртаюцца. Як што не ўкладваецца ў схему, намалюваную ў цішы кабінетаў, так адразу — забараніць!

Але забарона амаль ніколі не давала эфекту. Гоніш якое зло ў дзверы, яно ў вакно лезе, зачыніш вакно — уплышчыцца цераз фортку. Так было і са спекуляцыяй. Яна пайшла ў падполле. Зрабілася вельмі расхожым слова «дастаць». У нас не куплялі, у нас «даставалі» — чаравікі, спадніцу. Пайшоў гандаль з-пад прылаўка. Увабралася ў сілу, стала вельмі прэстыжнай прафесіяй гандляра. З простым людам, з пакупнікам і работнікі прылаўка пачалі гаварыць цераз губу, адкрыта пагарджаць тымі, хто цяплява стаіць у чарзе.

Барахолкі не аднаўляліся, забарона на іх трымалася моцна.

Я, можа, не ўспомніла б тых барахолак — ваенную, пасляваенную, каб не сённяшні дзень. Калі раптам: Камароўка. Барахолка.

Праз сорак пяць гадоў пасля вайны, калі ніякі катклізм, здаецца, не ўскалануў дзяржаву, калі іншыя краіны, таксама, як і наша, спустошаныя вайною, аднавіліся, расцвілі, завалілі свае крамы прадуктамі і таварамі, нас раптам адрывнула нібы ў сярэднявечча.

У суботу, у нядзелю на Камароўцы не пратаўчыся. Чаго толькі ні прапануюць тут на продаж: фірмовыя штаны, імпортныя курткі, маечкі, парфуму, гадзіннікі, посуд.

Я ўспамінаю твае барахолкі — ваенную, пасляваенную. Дальбог, яны былі некія людскія і з'яўленне іх можна было растлумачыць. Вайна разбурыла цывільзаваныя формы гандлю і на месцы іх узнік стыхійны таварызаваць. І цэны там былі ў межах разумнага, у межах ваеннага і пасляваеннага дэфіцыту.

Што разбурыла нашу эканоміку сёння? Здаецца, працуюць усе фабрыкі, заводы. Праўда, пракаціліся забастоўкі, але не яны падавалі эканоміку, яна дыхла на ладан яшчэ да забастовак.

І яшчэ цікавая дэталю. Прадстаўнік урада, крытыкуючы стачкі, аб'явіў па тэлебачанні, што за адзін дзень забастоўкі на трактарным заводзе не дадаюць столькі трактароў, колькі магло б забяспечыць цэлую Гомельскую вобласць.

А раней жа працавалі без забастовак і, значыцца, з году ў год кожны дзень выпускалі трактароў на цэную вобласць. Дзе ж яны, тыя трактары? Дзе ўся іншая прадукцыя? Чаму ў магазінах пуста, а калі «выкідаюць» нешта, то выстройваюцца чэргі, у якіх цяжка адшукаць хвост?

Хто гандлюе сёння на барахолцы, хто купляе той тавар?

Больш за ўсё тут прагануюць штаны з вялікімі папярковымі этыкеткамі, якія сведчаць аб замежным паходжанні тавару. Кажуць, што штаны гэтыя ў асноўным з Тайланда, з Лівана. Каштуюць яны на той барахолцы чатырыста і больш рублёў. Гэта дзве месячныя зарплаты сярэдняга рабочага. Хто прадае такія штаны? Хутчэй за ўсё — спекулянт. Хто іх можа купіць? Таксама хіба толькі спекулянт, у якога грошай куры не клююць, рабочы не аддасць дзве зарплаты за адны штаны. Так што гэта барахолка, мне здаецца, спекулянтаў для спекулянтаў. Бо такія ж цэны і на іншае. Куртка — паўтары, дзве тысячы, маечка — трыста рублёў, флакон парфуму — дзвесце, бляшанка кавы — трыццаць. І што вы думаеце? Купляюць! То тут, то там бачыш у руках купцоў тугія пачкі грошай, лічаць сотнямі, тысячама. А гэта ж цэны ўчарашнія, а яны ж растуць, растуць з кожным днём.

Як выглядаюць самі гандляры, купцы на барахолцы? У асноўным маладыя, дужыя мужчыны ды жанчыны, апранутыя ў «фірму». Над натоўпам дым — кураць, больш жанчыны. Побач сталы, дзе прадаюцца семкі сланечніка, і направа, налева ляціць луска.

(Працяг на стар. 12).

ХТО ТЫ, ВЁСКА?..

Краязнаўчая і гісторыка-краязнаўчая літаратура, якую выпускае выдавецтва «Полымя», карыстаецца папулярнасцю ў чытача. Найперш гэта — нарысы пра беларускія гарады, пра мінулы і сённяшні дзень асобных раёнаў. Зроблены і яшчэ адзін крок — толькі што выйшла кніга Паўла Стасевіча «Вёска над Ясельдай». Папярэдняй гэтай кнігі можна назваць, бадай, нарыс «Была такая вёска» М. Улашчыка, выпушчаны «Мастацкай літаратурай». Апошні распавядаў пра багатую гісторыю сваёй роднай вёскі Віцкіўшчына, што на Дзяржыншчыне. П. Стасевіч расказвае пра гісторыю і сённяшні дзень вёскі Моталь у Іванаўскім раёне.

Расказаць пра Моталь ёсць што. Вёсцы больш за 500 гадоў. У тутэйшых жа мясцінах археолагі выявілі стаянкі чалавека каменнага веку і пасяленне ранняга жалезнага веку... Аўтар запяняе ўвагу толькі на найбольш значныя моманты гісторыі Моталю. А што калісьці гэта было далёка не ардыннае паселішча, сведчыць хоць бы назва аднаго з раздзелаў кнігі — «Магдэбургскае права». Ды і ў наступных («Не панскім загадам, а сваім розумам», «Паўстанні, войны, падзелы», «Напалеонаўская наваля», «Дзяржаўныя сялянне і іншыя») П. Стасевіч пераканаўча сведчыць, што ў гэтым кутку Палесся адбываліся значныя падзеі, што тут спрадвечу жылі таленавітыя і прагныя да волі людзі.

Цікавы раздзел «Скарб Марыі Саковіч». Гэтая жанчына, якая ў свой час стала членам Імпэратарскага Рускага геаграфічнага таварыства, нарадзілася ў суседняй з Моталем вёсцы Маладава, але менавіта тут, у Моталі, праводзіла яна ў мінулыя стагоддзі гісторыка-этнаграфічныя даследаванні і напісала кнігу «Сяляне мястэчка Моталь і іх песні». Яна выйшла ў 1888 годзе з артыкулам-рэцэнзіяй вядомага рускага кампазітара М. Балакірава.

Абапіраючыся на сведчанні М. Саковіч, П. Стасевіч узнаўляе многія абрады і звычкі палешукоў.

Дарэчы, пра культурнае жыццё мотальцаў можна даведацца з раздзелаў «І тчэ, забыўшыся, рука...», «Святы, гульні, песні, гаданні», «Вытокі народныя» і іншых. Пра гэта нельга было не сказаць, бо далёка за межы рэспублікі пайшла слава пра мотальскія рушнікі, кажухі, іншыя вырабы народных умельцаў.

Важны ў выданні і яшчэ адзін момант. Моталь, як вядома, знаходзіцца на тэрыторыі былой Заходняй Беларусі. Сёння ж ёсць, на жаль, ахвотнікі ледзь не перакрэсліць значэнне ўз'яднання ў адзінай савецкай сям'і. І добра, што аўтар распавядае і пра тое, як людзі радаваліся прыходу Чырвонай Арміі, як змагаліся яны ў гады фашызму з гітлераўскай наваля...

Добра, што выдавецтва «Полымя», уваходзячы ў рынак, знаходзіць магчымасць выпуску краязнаўчых выданняў, ілапоціцца не аб прыбытках, а аб духоўным узбагачэнні чалавека.

А. АН-ЕВІЧ.

Зорка роспачы і жалобы

ІВАН Шамякін адразу ж пасля аварыі пабываў на засмечанай радыенуклідамі палескай зямлі. Але твор з'явіўся толькі праз пяць гадоў. Спатрэбіўся час, каб у мастацкім асэнсаванні перажыць шчымлівы боль беларусаў — чарнобыльскую бяду.

Раман «Злая зорка» («Полымя», 1991, №№ 1—2) — гэта своеасаблівы дакумент часу, галоўным героем якога ва ўсёй сваёй жудаснай яве паўстае тая сістэма, на рахунку якой перакрэслены чалавечыя жыцці, пакалення лёсы, страчаныя надзеі.

Дзеянне твора адбываецца ў адным з раёнаў Гомельскай вобласці. Мы знаёмімся з жыццёвымі клопатамі палешукоў, з сям'ямі старшын райвыканкома Пыльчанкі і старшын калгаса Пустахода, у якіх увасоблены асноўныя рысы характару беларуса: любоў да зямлі, цягавітасць, цярдлівасць...

Шамякін умее ў звычайным убачыць значнае, у адной думцы сканцэнтравана мноства псіхалагічных ніцяў, нюансаў, вытокі якіх — у глыбінях душы героя: «А між іншым добра, што можна палюбавацца полем і вясной. Ці любуюцца хоць маладыя? Няхай бы напоўніліся рамантыкай, паэзіяй. Сыны яго. Ці засталася яна ў іх душах пасля таго, як адзін панюхаў пароху і пабачыў кроў, а другі без малаго два гады сядзіць на атамным рэактары? Як здарылася, што ён ніколі не пагаварыў з імі на гэту тэму? Ладна, Барыс... калі яго бачыць? А Глеб жа штотыдзень прыязджае дадому. Робаты мы».

Бюракратычны рэжым аказвае ўплыў і на лепшых людзей, такіх, як Пыльчанка. Уладзімір Паўлавіч крыху нібы саромеецца сваяцтва з сям'ёй свайго сябра Пустахода, шумнага багатага вяселья свайго сына і яго дачкі. Яму цяжка пераадоляць штучную прыстойнасць, закамплексаванасць, якая моцна прыжылася ў лабірынтах кіраўнічых кабінетаў, бо ён — чалавек сумленны, адкрыты. Адсюль і «незадаволенасць сабою», сваім як бы «начальніцкім» стаўленнем да вяселья.

Пасля такіх унутраных сумненняў героя крыху іранічна ўспрымаюцца думкі Пыльчанкі аб незалежнасці Барыса, «такі, як у яго, бацькі», і аб разгубленасці Глеба, які — у маці з яе «заўсёднымі сумненнямі, аглядкамі на людзей — што тыя скажуць». Аўтар нібы прадчувае ваганні чытача: «Чаму азіраешся? Ты ж і ў даўні час умеў быць незалежным... Ад каго? Ад начальства? Ад грамадскіх? Не прыхарошвай сябе. Заўсёды ты адчуваў сябе залежным. Толькі хіба больш дзёрэскім, чым некаторыя іншыя».

Такое самабачанне героя, самааналіз стварае тую атмасферу даверу і шчырасці паміж аўтарам і чы-

тачом, якая так неабходна ў мастацкім творы.

Прыём саматоеснасці, самараскрыцця героя, які Шамякін паспяхова выкарыстоўваў у папярэдніх творах («Снежныя зімы», «Вазьму твой боль» і інш.), знаходзіць працяг і ў рамане «Злая зорка». Унутраныя маналогі Пыльчанкі нагадваюць маналогі Антанюка ў «Снежных зімах». Чалавечая, грамадзянская роднасць Антанюка і Пыльчанкі відавочная. Гэта сведчыць аб тым, што на працягу многіх гадоў пісьменнік стварае вобраз героя свайго пакалення, які ўбірае ў сябе найбольш характэрныя рысы сучасніка.

Неардынарны ў рамане вобраз пачынаючага кіраўніка першага сакратара райкома Сінякова, які сам па сабе, як лічыць Пыльчанка, «не дурны ж чалавек, а бывае фармалістам». Менавіта ў вусны Сінякова аўтар укладвае на першы погляд шчырае, бяскрыўднае, хаця і па-начальніцку заштампаванае віншаванне маладым, якое ў хуткім часе набудзе ў творы злавесны сэнс:

«— Што жадаецца вам, маладыя? Спачатку просьба да цябе, Глеб. Упікнуць цябе, што ты працуеш у суседняй рэспубліцы, мне не дазволена, я — інтэрнацыяналіст. Ды і станцыя атамная, гонар нашай энергетыкі. І нам дае ток. Але паколькі гэта не за гарамі, і я так часта бачу цябе дома, не вывозь ад нас урача. Ірына Іванаўна, спадзяюся на ваш патрыятызм. Усе Пустаходы — патрыёты свайго раёна. Няхай жа і Пыльчанкі прыжывуцца тут. Няхай жа ножкі ватных дзяцей узнікаюць пылок гэтай бласлаўленай пладавітай зямлі, якая будзе багаццём з кожным годам, з кожным ураджаем. Добрага ж ураджаю вам!»

Першы сакратар на другі дзень пасля аварыі і не чуў пра яе. Недарэчна, прыкра, што Сінякоў дапаквае Пыльчанку ў такі крытычны момант за канфуз на вяселлі. Вестку пра аварыю Пятро Міхайлавіч сустракае рэплікай: «Ёсць людзі, якія гэтым займаюцца». Спакойна-няспешны рытм твора набывае трывожную напружанасць, адрыўістасць, суровы лаканізм:

«— Што вы так узвінілі сябе? Дзякуй богу, ніхто не наступае».

— Не наступае? Невуцтва наступае! Разгільдзяства! Безадказнасць! Самазаспакоенасць!

— Ну і ну, сапраўды невысільны ў вас настрой».

Сінякоў трыміццаць перажывае з-за задзірыстасці і неўтаймананасці Пыльчанкі, які не маўчыць, не прытрымліваецца субардынацыі. Першы сакратар знаходзіцца на нейкіх нябачных вагах паміж бюракратычнай праграмаванасцю і дэмакратычнай нязмушанасцю, раскаванасцю. Нейкі нябачны бар'ер перашкаджае яму адчуць асалоду самастойнага мыслення, радасць самаадкрыцця. Кім ён стане — у многім залежыць ад самога. З аднаго

боку, ён стрэчны брат Лявонця (бюракраты рэспубліканскага маштабу), але было б несправядлівым не заўважыць, якія змены, няхай пакуль нязначныя, адбываюцца ў адносінах Пятра Міхайлавіча да справы, да людзей пад дабратворным уплывам Пыльчанкі. І ўсё ж: ці не занадта хутка Сінякоў перамяніўся ў лепшы бок. Тым больш, што сам ён, бадай, не працягвае асаблівай руплівасці, патрыятызму. Такія, як ён, — выканаўцы, не першапраходцы. Сама па сабе выканаўчасць — рыса станоўчая, але адсутнасць самастойнай думкі часам ператварае яе ў звычайнае бяздумнае паслушэнства. Страх перад вышэйстаячымі нагнае гэтак паслушэнства, прыніжае чалавека да таго, што першы сакратар гатоў ахвяраваць усім (дзецямі, сям'ёй), толькі б не падумалі пра яго як пра панікёра. Разам з тым у першы ж зручны момант Сінякоў пакідае насаджанае месца дзеля не менш высокай пасады ў чыстай зоне.

Фармалізм і ілжэпатрыятызм, знешні паказны клопат аб чалавеку параджаюць такіх, як сакратар райкома камсамола Плёчка. Недарэчны падарунак маладым (бюст Карла Маркса) і няўдалы тост Плёчкі пра «інтэрнацыянальны доўг», пра Афганістан, у якім ён, па яго словах, «на жаль» не быў, выклікае ў афганца Барыса пратэст, абурэнне: «Не доўг я аддаваў. Я паліваў агнём... людзей! Пасля адной атакі я адмысь сябе не магу... дагэтуль... Дзіця баюся па галаве паглядзіць...»

Завязваецца канфлікт, які ў хуткім часе будзе каштаваць Барысу жыцця. «Увогуле характар у яго мяккі, бязвольны, таму і быў ён падлізлівы, угодлівы, як усе бязвольныя. Плёчка дараваў Барысу абраз Карла Маркса», — заўважае аўтар. Але і гэтая нібыта бяскрыўдная аўтарская іронія напаяецца глыбокім падтэкстам. Бо такі, як Плёчка, не ўмеюць дараваць. Яны прывучаны толькі помсціць.

Сцэна вяселья канцэнтруе ў сабе тыя пагрозлівыя імпульсы, якія наступова набываюць выбуховы, глыбока сацыяльны, філасофскі сэнс. Аўтар свядома пазбягае кантрастных колераў дачарнобыльскага (мірнага, светлага) і паслячарнобыльскага (трагічнага, змрочнага) часу, хаця, здавалася б, яны самі напрашваюцца ў творы. Ён застаецца верным праўдзе жыцця. Чарнобыльская трагедыя — з'ява невыпадковая. Яна — лагічны вынік безгаспадарлівасці, нядбайнасці, пампезнасці, прыніжэння чалавека і фанатычнага ўзвышэння ідэі.

Туманны, няшчыры погляд на рэчаіснасць сфарміраваў «туман» чарнобыльскай бяды, які ўпершыню ўспрымаецца ў творы вачамі Глеба і Ірыны, маладых палешукоў, закаханых адзін у аднаго і ў свой старажытны край, які ўяўляецца ім «цэнтрам зямлі». Вяселле ператварылася ў памінікі па іх бясхмарнай маладосці. Выяўляецца недасведчанасць і наў-

ная перакананасць, легкадумства ў пытаннях радыяцыйнай бяспекі, якая выразна перадаецца праз рэпліку Глеба: «Гэтага не можа быць, таму што гэтага не можа быць ніколі! За два гады я вывучыў рэактар. Надзейны, што бабулін чыгунок».

Пыльчанка ў адчаі. Усё робіцца, каб схаваць ад людзей страшную навіну. Уладзімір Паўлавіч сэрцам адчувае значнасць той бяды, якая адбылася. Яго гняце горыч бездапаможнасці. Сцэна на стадыёне, дзе сабралася мноства людзей на спартыўнае свята, якое марна імкнуўся адмяніць Пыльчанка, з аднаго боку, узмацняе напружанне ўнутраны стан героя, і з другога — дакладна перадае стан затарможанасці і раўнадушша тых, хто бярэ на сябе адказнасць за лёс народа. З Лявонцём і яго падапечнымі чытач пазнаёміцца потым. Але ў творы ўжо створана адпаведная атмасфера іх неспрымальнасці, якая набывае ўсё больш суровы, бязлітасна-выкрывальны характар.

Шамякін карыстаецца рознымі сродкамі, выводзячы ў існы выглядзе носьбітаў высокіх ідэалаў і іх верных паплечнікаў (іронія і сарказм, самахарактарыстыка героя, дынамічнасць дыялога, сюжэтная-кампазіцыйныя павароты). Ён выходзіць за рамкі раённага маштабу ў міністэрскія кабінеты. З калейдаскапінчай хуткасцю чаргуюцца ў рамане падзеі: Палессе — Масква, Палессе — Мінск, Палессе — Кіеў і г. д. Кантраст паміж паспешлівай пераменаў месца дзеяння і бяздзейнасцю, заповоленасцю адказных асоб стварае малюнак нейкага бесконцага кругавароту, ненатуральнасці, падкрэслівае неадпаведнасць паміж словамі і справай, узмацняе пачуццё трывогі і роспачы.

У сваіх папярэдніх творах («Снежныя зімы», «Атланты і карыятыды») І. Шамякін закрываў праблемы міністэрскай бюракратыі. Але найбольш поўна і ярка, ва ўсім сваім пачварным абліччы паўстала яна (бюракратыя) ў вобразе Лявонція Мікалаевіча — кіраўніка рэспубліканскага значэння.

Дыялогі Лявонція — Вадаля з падначаленымі і з людзьмі «вышэйшага гатунку» псіхалагічна насычаныя, вылучаюцца яркай кантрастнасцю, што сведчыць не толькі аб хамелеонаўскай сутнасці першай асобы, але і аб амежаванасці яго інтэлекту, адсутнасці пачуцця перспектывы, адказнасці перад народам. Добра засвоеныя і правераныя сталінскія прыёмы (дэспатызм, неспрымальнае процілеглага пункту гледжання) скоўваюць яго. Характарыстыка Лявонція аздоблена едкімі сатырычнымі фарбамі. Знешне — гэта зусім станоўчая, нават бездакорная характарыстыка: «Лявонцій Мікалаевіч — вялікі працаўнік. У яго пурытанскім жыцці — не, піў, не курыў, не гуляў ні ў карты, ні ў більярд, на лыжах, праўда, хадзіў — тры дні сну былі ўзнагародай не толькі самому сабе: усе шанавалі і пілына ахоўвалі яго сон. Акрамя зяця». Якраз непавага «няўдзячнага свінтуха-зцяця» надзвычай імпануе чытачу, яна як нельга адносна супадае і з аўтарскімі дэяснімамі да героя.

Іван Мікалаевіч, загадчык аддзела навукі — вобраз сціплага, тыповага выканаўцы, асноўная задача якога — прадбачыць настрой, рэакцыю шэфа і своечасова адрэагаваць. Чалавечак ён нібыта і неblaгi, але справа ў тым, што чакаец-

ца скарачэнне і неак трэба яму ўтрымацца. Жыццё — штука складаная...

У здзелківа-сатырычным плане паказаны міністр аховы здароўя, генерал, адказны за грамадзянскую абарону, міністр культуры. Дыялог кіруючых асоб пасля пасяджэння па пытанні Чарнобыля сведчыць не аб дысцыплінаванасці і апэратыўнасці, а аб жывёльным страху перад непрадбачаным, невядомым, жаклівым напярэдадні вымушанай камандзіроўкі ў зону.

Івану Шамякіну ўласціва нейкая асабліва пшчота, бацькоўскі клопат у адносінах да жанчыны. Вобразы Вольгі Андрэеўны і Ірыны ў рамане «Злая зорка» кранаюць сваёй абаяльнасцю, паэтычнасцю, нейкай асаблівай, уласцівай толькі закаханаму сэрцу, цвёрдасцю. Сялянская разважлівасць, няспешнасць абедзвюх гераінь у выбары неабходнага рашэння імгненна перасякаецца ў крытычны момант пачуццём бязлігаснай у дачыненні да сябе самаахвярнасці.

«— Мама! Я паеду туды... — Не, дачка, паеду я».

Мацярынскі інстынкт, жаданне засланіць сабой дарагога чалавека, сына, каханана, вядзе сталую, вопытную і зусім яшчэ маладую жанчыну ў вогнішча Чарнобыля. І яшчэ — няпэўнасць ва ўсім, якая страшэйшая за ўсё. Як дзве ўстрыжаныя птушкі, над гняздом якіх нависла небяспека, яны не могуць больш чакаць, яны павінны нешта рабіць. І яны зрываюцца з дому, каб усё пабачыць сваімі вачамі, каб пераканацца, што Глеб жывы, што «яму нічога не пагражае».

Трагічны ў рамане вобраз Лізы, першай ахвяры Чарнобыля, клапатлівай маці, шчырай працаўніцы, якая гіне і ад радыяцыі, і ад лядоўскай чэрствасці і нядбайнасці. Трагічныя і вобразы Барыса, які гіне ў Афганістане, і яго маці, Вольгі Андрэеўны, якая нібы прымае на сябе боль і пакуты ўсіх дзяцей.

Аўтар не нагнае падзеі. Яны — вынік складанасцей жыцця.

Сімвалічныя ў рамане вобразы асірацелых дзяцей, адзінокага непрыбранага хлебнага поля, апусцелай вёскі, устрыжваных птушанят, якіх не можа выраставаць чалавек, сонца, якое нібы «адарвалася ад неба, а зямля не прымае яго, і яно павісла. І гэтак будзе вісець. І не здолее ўзвісці, страціўшы сілу». Ці знойдуць калі-небудзь спакой людзі, якіх гора адарвала ад сваіх каранёў? Як прыме іх новы свет, новы край? Ці вернуцца да іх страчаныя сілы, спадзяванні?

Цяжка сказаць.

Канец рамана трагічны, адпаведна нашаму трывожнаму, складанаму часу, таму псіхалагічнаму клімату, які склаўся на Беларусі ў апошнія гады. Але хочацца верыць у лепшае. Есць, на наш погляд, у рамане не толькі злая зорка народнага гора, але і зорка надзеі.

Засмучаюць на старонках рамана грубыя прастамоўныя словы, якія, магчыма, у нейкай ступені дапаўняюць і ўзмацняюць стан безвыходнасці, як існуе ў жыцці ў сувязі з чарнобыльскай трагедыяй. Ды мог жа пісьменнік раней абыходзіцца без іх. Як бы там ні было, а літаратура — з'ява эстэтычная.

Але недахопы не засланяюць галоўнага. Створаны першы беларускі раман аб Чарнобылі.

Галіна ДАШКЕВІЧ.
г. Мазыр.

ШТО ПАКАЗАЎ КОНКУРС...

Сёлета месцам правядзення чарговага, XXIII традыцыйнага конкурсу «Мастацтва кнігі-90», у якім прымаюць удзел рэспублікі Прыбалтыкі і Беларусь, стаў Мінск. Мерапрыемства, можна сказаць, звычайнае, калі ўлічыць, што такія агляды праходзяць штогод. Тым не менш, прымаючы пад увагу цяперашнюю палітычную абстаноўку ў краіне, напачатку не было пэўнасці, ці адкажуць узаемнасцю на запрашэнне выдаўцы з Латвіі, Літвы, Эстоніі. Але, так бы мовіць, здаровы сэнс перамог. Над усім узяла верх перакананасць: традыцыі, якія складаліся на працягу гадоў, неабходна развіваць і падтрымліваць.

Пра тое, як праходзіў конкурс, нашаму карэспандэнту расказвае старшыня журы, старшыня Дзяржаўнага камітэта Беларускай ССР па друку Анатоль БУТЭВІЧ:

— Па ўмовах конкурсу, якія вытрымліваюцца на працягу многіх гадоў, у гэтым творчым спаборніцтве могуць прыняць удзел па дваццаць пяць выданняў ад кожнай рэспублікі. Праўда, сёлета было прадстаўлена не сто, а ўсяго 85 кніг. Мы, дарэчы, вынеслі на суд аўтарытэтнага журы менавіта 25 выданняў, але асобныя рэспублікі палічылі патрэбным зменшыць іх колькасць. Што ж, таксама зразу мела ды і апраўдана: патрабаванні да падобных конкурсаў прад'яўляюцца вельмі высокія. Кожная кніга ацэньваецца як па мастацкім афармленні, так і па паліграфічным выкананні. Адпаведна прысуджаюцца дыпламы I, II і III ступені. Адна кніга можа атрымаць і два дыпламы — і за мастацкае афармленне, і за паліграфічнае выкананне.

— Анатоль Іванавіч, кожная рэспубліка прапанавала на конкурс

лепшыя, на яе думку, кнігі. Але ж выданні розныя і патрабаванні, якія прад'яўляюцца ім, таксама. Скажам, энцыклапедычны фаліант і паэтычны зборнік. Як іх супаставіць?

— А рабіць гэта ніхто і не збіраўся. Ацэнка вартасцяў праводзілася па відах літаратуры. У асобныя групы вылучаліся грамадска-палітычныя выданні, дзіцячая, вучэбная (у тым ліку і падручнікі), энцыклапедыі і энцыклапедычныя даведнікі, выданні па мастацтве і альбомы, факсімільныя і мініяцюры выданні, календары. Гэта для таго, каб стымуляваць, заахвоціць працу мастакоў, выдаўцоў, паліграфістаў.

— І якія вынікі конкурсу?

— З усіх кніг дыпламамі I ступені за мастацкае афармленне і паліграфічнае выкананне адзначаны толькі пяць. Гэта — «Фаўна Літвы. Птушкі», «Медычны коннік» А. С. Пушкіна (Эстонія), эстонскае факсімільнае

выданне «Бібліі» і дзве нашыя кнігі. Кнігу-малютку «Беларуская кухня» выпусцілі выдавецтва «Ураджай» і паліграфкампанат імя Якуба Коласа. Раман-эсэ А. Лойкі «Францыск Скарына, альбо Сонца маладзіковае» — выдавецтва «Мастацкая літаратура» і паліграфкампанат. Сярод адзначаных дыпламамі — «Апошнія пісьмы і артыкулы» У. І. Леніна, альбом «Беларусь партызанская», «Сымон-музыка» Якуба Коласа, П. Мерыме «Навель» (серыя «Скарбы сусветнай літаратуры»), «Параненая памяць» І. Новікава, «Беларускія народныя казкі», казка «Залатое пяро» і іншыя. Усяго ў нас 35 дыпламаў, з іх за мастацкае афармленне — 14, астатнія — за паліграфічнае выкананне. Канечне, поспехі паліграфістаў не могуць не радаваць, аднак ёсць падставы для роздуму. У рэспубліцы, можна сказаць, свая графічная школа, працуюць у галіне кніжнай графікі многія вопытныя майстры. Значыць, трэба выдаваць больш увагі звяртаць на мастацкае афармленне. Трэба наладжваць сувязі з Беларускім тэатральна-мастацкім інстытутам, прыцягваць да афармлення таленавітых студэнтаў, маладых мастакоў. Магутнаму лесу неабходны моцны і квітніючы падлесак. Калі ж праводзіць паралель з суседзямі, дык у прыбалтаў мастацкае афармленне на

больш высокім узроўні. Праўда, у іх горш з паліграфічным выкананнем.

— Але ці не здаецца вам, што хутка і ў нас не будзе каму дбаць, каб кніга глядзелася? Найперш, відаць, пацярпець беларуснамоўныя выданні. Тыражы іх, на жаль, невялікія, а паліграфісты павінны дбаць аб прыбытках. У сувязі з гэтым яны і дадуць (што ўжо і робяць) з'яўленую вуліцу камерцыйным выданням...

— Адно магу сказаць: любая, самая смелая мастакоўская задума на сённяшні дзень паліграфістамі можа быць ажыццэўлена. Так што справа за мастакамі. А што да кніг на беларускай мове, то гэта найпершы клопат — і выдаўцоў, і паліграфістаў. Каму ж, як не нам, працягваць скарынаўскія традыцыі.

— У рэспубліцы, як і ў іншых, сёння кнігі выпускаюць не толькі дзяржаўныя выдавецтвы, а і іншыя арганізацыі. Асобныя з іх, відаць, таксама маглі б прыняць удзел у конкурсе?

— На цяперашні момант у нас, на Беларусі, ужо дазволена выдавецкая дзейнасць амаль 40 арганізацыям. Яны таксама змогуць прымаць удзел у конкурсах, калі вытрымаюць, як кажуць, канкурэнцыю з дзяржаўнымі выдавецтвамі.

— Значыць, трэба чанаць чарговых конкурсаў — і рэспубліканскага, і міжрэспубліканскага?

— Рэспубліканскі адбудзецца ў пачатку 1992 года, як звычайна ў Мінску, а міжрэспубліканскі, «Мастацтва кнігі-91», у Таліне...

— У Таліне?

— Але, у Таліне. І гэта не можа не радаваць, як і тое, што да падобнай згоды прыйшлі ўсе. Сапраўды, палітыка шаліткай, а духоўнае, культурнае жыццё не можа спыняцца.

ДУМКА ЧЫТАЧА

МАЎЧАЦЬ НАШЫ КРЫТЫКІ

Гэты пераломны час, калі нацыя, нарэшце, атрымала права на развіццё сваёй мовы, культуры, літаратуры, трэба дбаць пра тое, каб максімальна выкарыстаць гэтае права. Менавіта цяпер трэба ствараць такія творы, якія б заахвалілі людзей.

Паглядзіце, паслухайце, з якім пачуццём выяўлялі думкі народа нашы паэты ў час барацьбы з фашызмам:

Радзіма мая, радасць мая,
Песня мая маладая!
Па нівах тваіх, па тваіх гаях
Сынава сэрца рыдае.
(Шімен Панчанка)

Хочацца, каб і зараз у нашай маладой паэзіі «рыдала сэрца», каб была галоўным лейтывам тэма любові да роднай зямлі, да бацькаўшчыны, да чалавека працы.

А што ж адбываецца на самай справе?

Прачытаў некалькі падборак вершаў маладых паэтаў у газеце «ЛіМ». Добра робіць рэдакцыя, што адводзіць месца такім падборкам. Аднак, мне здаецца, на старонках выдання творчай інтэлігенцыі трэба змяшчаць узоры.

У газеце № 5 за 1991 год змешчана нізка вершаў Алеся Бадака з кнігі «За ценом самотнага сонца». Чаго варта сама назва зборніка! Ці нельга выяўляць думкі, пачуцці прасцей, па-народнаму вобразна? Як пісалі Купала, Колас, Багдановіч, як зараз пішуць Танк, Панчанка, Сяргей Грахоўскі, Ніл Гілевіч. Есць жа ў каго вучыцца! Вось першы верш гэтай падборкі — «На тым баку ра-

кі». Міжволі ўзнікае пытанне, ці можна гэту публікацыю назваць вершам, аднесці да паэзіі? Вось пачатак:

На тым баку ракі
Стаяць дом,
У ім жыў мой вораг,
Якога я вельмі люблю і
паважаю.

А верш «Дом»? Гэта — няўдалае вершаванае апавяданне, у якім бракуе яснасці думкі.

Крыху лепш успрымаюцца вершы, якія змясціў Сяргук Сокалаў-Воюш у трэцім нумары газеты за г. г. Есць верш пра каханне — «Як цябе не хапае мне». Але і тут адчуваецца неакрэсленасць думкі, няма пачуцця.

Неяк на сустрэчы з былымі сваімі выпускнікамі (яны цяпер мастакі) зачытаў ім верш гэтага ж паэта. Вось ён, яго нельга не прывесці цалкам.

Круціцца корба душы,
Вязне ў смуге рэчаіснай:
Тэорыя сусвет,
Зорных шляхоў сканьшы
Гэтай стыхійнай двайстай,
Як заавет.
Не! — мудрагелісты код,
Генныя нетры прыроды,
Чуйны закон...
Дзядзька размотвае дрот...
Сунецца цётка гародам...
Гэтак спакон.

Ні я, ні мае былыя вучні, як ні стараліся, не маглі разгадаць гэты рэбус. Як гэта «круціцца корба душы, вязне ў смуге рэчаіснай»? А што гэта за «генныя нетры прыроды»? Дзеля чаго «дзядзька размотвае дрот»? Ці можна гэта назваць моцным узбуджальнікам эмоцыяў, важкай умовай прыгожасці?

З усіх падборак выгадна вылучаюцца вершы Яўгенія Маль-

чэўскай («ЛіМ», № 3). Тут адчуваецца нацыянальны традыцыйны беларускі літаратурны — любоў да бацькоўскай зямлі, замілаванне роднай прыродай, дзе «травой хмяліць сенакос», боль за лёс Бацькаўшчыны.

Мімаволі думаеш: а дзе ж наша літаратурная крытыка? Былі Рыгор Бярозкін, Варлен Бечык... А зараз? Маўчаць нашы крытыкі, як вады ў рот набрады. А трэба ж, мабыць, даваць парады паэтам, асабліва маладым.

Ад рэдакцыі.

Мы не ўпершыню друкуем крытычныя спробы пра нашых чытачоў. Часцей іх водгукі бываюць шчыра захопленымі, ухвальнымі, аднак здаецца — і прыкладам таму вышэй надрукаваны ліст, — што ў адрас творцаў і штотыднёвіка гучыць не менш шчырая крытыка.

Не з усім, што выказаў Стэфан Аляксеевіч Мітраховіч, можна пагадзіцца. У прыватнасці, няцяжка аспрэчыць ягонае патрабаванне абавязковай прастаты, яснасці паэтычнай мовы, яго залішне катэгарычны тон. Адгалоскі ў Лету кануўшых падыходаў чуюцца ў спрошчаным разуменні ім традыцый, у трохкі найўнім меркаванні, быццам «тэма любові да бацькаўшчыны, да чалавека працы» сама па сабе можа быць гарантам высокай мастацкасці. На жаль, гэта не так, і прыкладаў доўга шукаць не даводзіцца. Есць яны і на старонках «ЛіМа». Вядома, было б ідэальна, каб у газеце творчай інтэлігенцыі друкаваліся толькі УЗОРЫ, але як у такім разе быць з паэтычнай моладдзю? Яна ж расце і сталее, дзякуючы публікацыям, у тым ліку і лімаўскім.

Пры ўсім пры тым да многіх закідаў і прэтэнзій настаўніка варта прыслухацца. Асабліва гэта тычыцца маладых паэтаў, чые вершы далі падставу для іранічных рэплік і недаўменных пытанняў. Есць над чым задумацца і прафесійным крытыкам. Пры большай іх актыўнасці і апэратыўнасці — без звычайнай закругленасці фраз — чытачам, мабыць, заставалася б толькі ЧЫТАЦЬ... Пакуль жа яны ПІШУЦЬ, то мы і надалей будзем змяшчаць іх допісы.

Няблага напамінь нашым крытыкам, што моладзь любіць, паважае, высока цэніць сапраўдную паэзію. Адночы мне давялося прымаць уступныя экзамены ў Тэатральна-мастацкім інстытуце. У ліку абітурыентаў быў і мой былы вучань Валерыя Янушкевіч. Тэма білета, які ён выцягнуў, — «Паэзія Максіма Багдановіча». Хлопец устаў, выпрастаўся.

— Можаце не ўставаць, усе ж адказваюць седзячы, — заўважыў экзаменатар.

— Расказваць пра паэзію Багдановіча, чытаць яго вершы можна толькі стоячы, — адказаў Янушкевіч.

І нам зараз, відаць, трэба дбаць пра тое, каб на старонках аўтарытэтных выданняў змяшчаліся вершы, якія б звінелі, якія трэба чытаць стоячы.

С. МІТРАХОВІЧ,
настаўнік.

г. Мінск

Ліст да Яўгеніі Пфляўмбаўм

Адвержаных да абразоў алтар не кліча.
Разгневіш слова — бога праклянеш...
Назанае жыве ў сямі абліччах:
— Адкуль ты, верш!

Пакутнікі — цярпліваці не кленчаць,
[Найбольш яе сцярпелі; ці найменш].
Імгненні засланяюць сабой Вечнасць:
— Адкуль ты, верш!

Жабрачкай да багатых суайчынаў
І суайчыніц выйду... што найлепш —
Сутонне золата, ці гнеў айчыны:
— Адкуль ты, верш!

Ад пракажонных, з язвай невылечнай,
Не ўспыхне свечка [воск расплаў,
ці рэж]...
Слязе ўскіпаць за Шляхам Мудрым
Млечным:
— Адкуль ты, верш!

Аўтограф

на кнізе начы

Гэты грэшнік.
А гэты — святы...
Трэці ў званні какецтва сляпога.
— Дзень, пазбаў мяне ад пустаты,
Набліжай да радка, як да бога!
Гэты гнуснік.
А гэта — анёл...

Пяты ў люстры скляпення крываго.
— Верш, пакліч мяне князем за стол,
Набліжай да радка, як да бога!

Гэты ўпарты, а гэты — хітрац...
Сёмы ў жудасці позірку злога,
Веку мой, не спазняйся дабраць...
— Шчырасць — гэта праз мудрасць
дарога.

На ўроках Таццяны Іванаўны Навіцкай

Спрацацца з дурнем, як тапіць сябе ў
пустыні,
Дзе ані кропелькі жывой вады...
— Шкадоба тых, хто для рыфмоўнай
гардыні
Душою слізгае сюды-туды.
І месца вольнага — для прыцанкі не
знойдзе,
І павучае, вучаных бядой...
— Сваю духоўнасць, беларускі мой
народзе,
Вяртай, як дзедавыя песні ў дом.

Не цыркуляры ўвось — ураджаем.
І не загадам — мову адрадіць...
— Мая радзіма! Ты на ўсіх вякоў
скрыжалях
Не развучылася цярплівай быць.

Шрамы на твары стагоддзя

Я люблю цябе, мой чалавек:
Тры афганскія шрамы на целе.
[Я сустрэцца з табой не хацела,
Але гэты трывожлівы век]...
Я люблю цябе, мой чалавек!

Я люблю цябе, мой чалавек:
Сівізна маладая на скронях —
Даражэй за ўсе грошы сягоння;
І на радасць радку, ці на здзек...
Я люблю цябе, мой чалавек!

Я люблю цябе, мой чалавек:
Ты прыйшоў з небыцця — і за гэта
Так царуе над кветкамі лета...
І такі растрывожаны век.
Я люблю цябе, мой чалавек!

Я люблю цябе, мой чалавек...
— Будзь са мной, — паўтараю быліна,
А над Прыпяццю росам палына,
Стронцый гушкае сонца ў траве...
Я люблю цябе, мой чалавек!

Я люблю цябе, мой чалавек...
Незагойныя клятвы на вуснах —
Зоркі ў зорках выпельваюць густа.
Промні слёз не саромяцца вейк...
Я люблю цябе, мой чалавек!

Каля помніка Уладзіміру Караткевічу

Мне страшна, што ўсё правільна і
гладка,
І сыценька ў кагосьці з калекан...
Паміж разгойданай над лёсам кладкай
І небам — праўдай праўды не спужаць,
Шлях неба не закрасліць у высьотах,
І не адмовіць над царквой — крыжы...
Калі ёсць талент [ён цяпер і потым...].
Як і малітва слову-богу:
— Жыць!

Найкняжаму з князёваных найменняў,
Былінаму з былінных галасоў...
Мне страшна, што мяшчанства сыпле
жменяй
Цыннізм... І косіць мужных як касой.

На выставе Аляксея Марачкіна

Нам прасіць прабачэння ва ўсіх
вінаватых,
Хто пакрыўджаны богам і злымі
людзьмі,
Хто зняверам бацькоўскім, як крыжам,
распяты,
І ў начы размаўляе не словам — слязьмі.
Нам прасіць прабачэння ва ўсіх
пракажонных,
Хто — прыгожы абліччам, ды з воўчым
нутром,
Хто над болям мінорным спявае
мажорна
З «хлебам-соллю» запрашвае «злодзея»
ў дом...
Нам прасіць прабачэння... чакайце,
мастача!
Факел белае скроні — святлей за агонь,
На палотнах гісторыі — воплескі плачу...
— Колькі ж фарбаў узняньчыла й Ваша
далонь!!

ЧАГО НЕ ЧАКАЛІ гараджане,
якія сабраліся на прыстані,
дык гэтага. Разам з нешматлі-
кімі воямі, што вярнуліся з вайны, сы-
шоў з карабля на бераг і ён. Яго цыба-
тую няўключную постаць адразу заўва-
жылі сярод магутных і богападобных ге-
рояў. Сярод іх ён у панашанай туніцы,
з кіфарай у руках здаваўся выпадковым
чалавекам «Гамэр!» Некалькі гадоў ён
разам з самымі смелымі і моцнымі муж-
чынамі горада адправіўся на вайну. «Ку-
ды табе? Ты і меч не падымеш», — паця-
шаліся з Гамэра. Не адзін герой загінуў
у бітвах з ворагамі, а вось яго ўсцераглі
багі.

Ні багатай здабычы, ні нявольнікаў не
прывёз Гамэр. «Глядзіце, а ён з пустымі
рукамі вярнуўся, — казалі гараджане. —
Дурненькі».

Не прыхільнай была да яго багіня лё-

Вітаніт Чапалка Адрачэнне ад цемры

су Цюхэ. Не падняў яго бацька з зямлі
на свяце амфідрамі, не абісь яго вакол
свайго дома, не прызнаў за свайго сына.
На другую ноч пасля нараджэння выне-
слі яго спавітага з бацькоўскага дома і
паклалі на прыступках храма Апалона.
Стары вартаўнік Сулід, пачуўшы ўначы
дзіцячы плач, выйшаў з храма і знайшоў
на прыступках каменнага ганка немаўля.
Так пачалося жыццё Гамэра. Не зведаў
ён дзіцячых радасцяў, не запускаў у ня-
бёсы паветраных змеяў, не спаборнічаў з
сябрамі ў бегу, не гуляў з імі ў мяч або
жмуркі. Ніхто не сябраваў з тым, каго
вырас бацька. Хударлявы, нязграбны,
з выягнутай лапавухай галавою на тон-
кай шы Гамэр выклікаў смех у аднагод-
каў. Сулід навучыў свайго прыёмнага
сына пісаць ды чытаць, а яшчэ навучыў
яго іграць на кіфары. Так у адзіноце і
вырас Гамэр. У юнацтве верыў ён, што
сустрэне дзяўчыну, якая сваім каханнем,
свайі пашчотай адбярэ яго ў адзіноце.
Гэтай дзяўчыне адкрыў бы ён сваю за-
паветную мару стаць першым аэдам
Грэцыі і спевамі сваімі праславіць сябе і
родны горад. Але дзе гэтая дзяўчына?
Усе з яго смяліся. І хаця і кахаў ён по-
тайкі, але так і не мовіў каханай гэтыя
словы-закляці, словы-малітвы: «Я ка-
хаю цябе!» Ды і сапраўды каму з жан-
чын ён патрэбны — несамавіты, кволы,
бедны? Патраў з іх аддасць яму сваё ка-
ханне? Так мінула яго юнацтва. Што ён
рабіў на вайне? З'ехаў, каб не быць ад-
наму. Не, ён не ішоў з мячом у бой, не
шукаў славы, ён спяваў для вояў. Усе
дзесяць гадоў. І цяпер, калі вярнуўся ў
родны горад і заступіў замест памерла-
га Суліда вартаваць храм Апалона, ма-
рыў ён распавесці пра подзвігі слаўных
герояў Грэцыі. Як пчала ў соты свае ня-
се нектар, так і ён слова да слова скла-
даў песні пра дзеянні і подзвігі палым-
нага Менелая, хітрага Адысея, самалюбі-
вага Агамемнана, магутнага Ахіла, ган-
нарлівага Парыса, самаахвярнага Гекта-
ра, пра веліч і гібель Троі. Як упіваўся
ён гэтай чароўнай сілай слова, якое ажы-
вала мінулае. Ён падобны багам, ён мо-
жа вярнуцца ў мінулае! І верыў Гамэр
— слава прыйдзе да яго. І самая прыго-
жая з жанчын Грэцыі зачаруецца сілай
яго слова.

Мінула некалькі месяцаў. Аднойчы Га-
мэр сустрэў тую, якую чакаў столькі га-
доў. Гэта яна. Ubачыў яе ў храме. Па-
дзявочы апусціўшы веі, яна слухала ка-
занні жраца Лісія. Усё ў ёй зачароўва-
ла Гамэра: і смуглявасць твару, і пра-
мы прыгожы нос, і чорныя валасы, і
стройная постаць, і гэтая дзявочая са-
рамлівасць, і вабнасць маладосці. Калі б
давалі багі яму ўзнагароду за яго песні
— ён хацеў бы каханню гэтай дзяўчыны,
прывабнай, як Хасіда, чароўнай, як му-
за, непаўторнай, як багіня. Яна, быццам

адчуўшы яго позірк, падняла свае вочы.
Імгненне. Водбліск маланкі, што асвяці-
ла начную цемру на яго дарозе. Імгнен-
не даражэйшае за пражытыя гады. Ім-
ненне — і ніколі так не білася яго сэр-
ца. Імгненне пазірлі яны адзін на адна-
го. У чорных яе вачах здзіўленне, боязь,
цікавасць — усё, што тайла яна на сэр-
цы — выдавалі яе вочы. Так глядзяць на
зорнае неба са здзіўленнем ад велічы, з
боязю ад таямнічасці, з цікавасцю ад
непазнавальнага, з захапленнем перад
непаўторнасцю. Дзе маўчаць вусны —
моваць вочы. Для гэтай дзяўчыны ён не
чалавек з натоўпу — выпадковы і чу-
жы... І вястун Афрадыты легкакрылы
Эрас трапіў сваёй стралой у Гамэрава
сэрца.

У той вечар у храме Афрадыты пры-
нёс ён багіні каханні ахвяру — ягія.
Апусціўся на калені перад алтаром, і як
некалі Пігмаліён, узмаліўся, працягваю-
чы рукі да мармуровых выяў багоў.

— О, вялікія і вечныя багі! — усклі-

нуў Гамэр. — О, залатая Афрадыта!
Бязмежная ваша ўлада. Адным словам
можце вы ашчаслівіць смяротнага —
пашліце мне каханне гэтай дзяўчыны.

Успыхнула ярка ахвярнае полмя пе-
рад выявай багіні Афрадыты. Водбліск
агню асвяціў яе мармуровы твар, і нібы
ажыў ён, і гарача кроў чырванню вы-
ступіла на яе шчоках. Яскравым святлом
напоўніўся храм. Цішыню парушылі не-
чыя крокі. Гамэр азірнуўся. Велічная ў
свайёй дзіўнай небнай прыгажосці кро-
чыла да яго сама Афрадыта. Залататка-
ная туніка развівалася на ёй. Вянок з
кветак, як дьядэма, упрыгожваў яе га-
лаву. Блакітныя вялікія вочы багіні з
пашчотай паглядалі на Гамэра. Ён пад-
няўся з каленяў.

— Гамэр, я дапамагу табе, — прамові-
ла лагодна багіня. — Я дарую табе ка-
ханне гэтай жанчыны.

— О, вялікая багіня! — усклікнуў ён.
— Гэты дар даражэй мне ўсіх багаццяў
Фіў.

— Тваё шчасце ў тваіх руках. Я зра-
блю цябе прыгожым і багатым, клянусь
водамі Сікіса, але за гэта спалі вось на
гэтым агні, — Афрадыта паказала рукою
на ахвярнік, — кіфару і не складай сваю
песню пра Трою.

Гэты быў гандаль тым, дзеля чаго ён
жыў. І вось адмовіцца? Але ўзамен у
яго будзе тое, чаго ён пазбаўлены — ка-
ханне любай, а гэта шчасце, пра якое
марыў. І ўсё ж дарагі кошт гэтаму
шчасцю.

— Што задумаўся, Гамэр? Ці ты не
кахаеш яе?

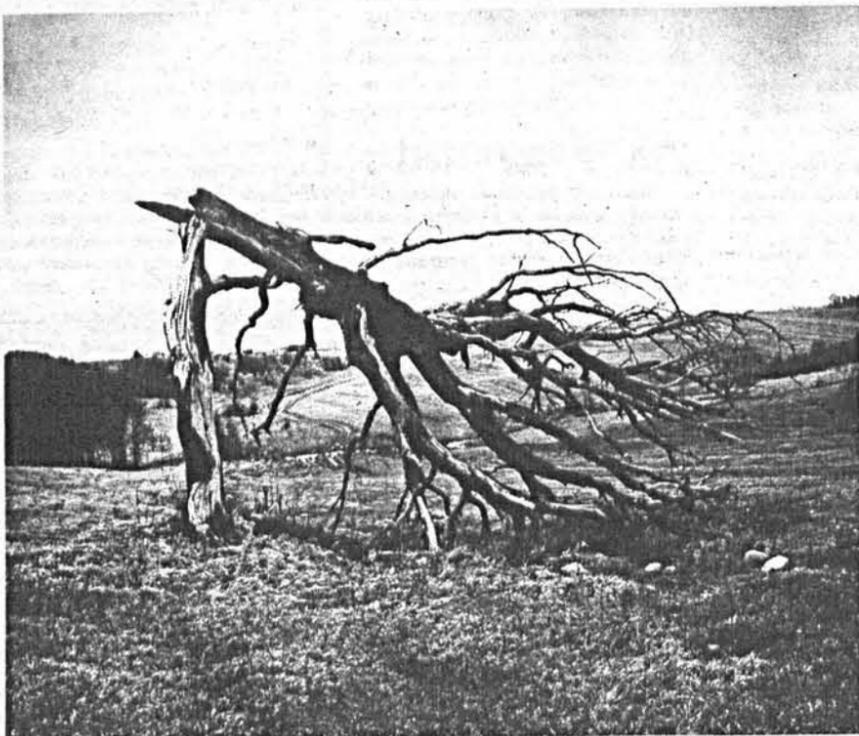
— Але ты патрабуеш ад мяне немаг-
чымага, — разгублена прамовіў ён.

— Хіба гэта немагчымае? — вусны ба-
гіні крануліся ва ўсмяшчы. — Кінуць кі-
фару ў агонь і не мучыць сябе словамі,
якія табе не прынеслі ні славы, ні багац-
ця, ні шчасця?

— Але гэта тое самае, што пазбавіцца
душы. Як жа без душы?

Афрадыта ўзяла яго за руку. Якая ў
яе пашчотная і цёплая далонь. І цяло
яе далоні, як хмель, расслабляла Га-
мэра, адымала волю.

— Гамэр, я хачу табе дапамагчы, — ка-
зала яна ласкава і павучальна, як маці
тлумачыць сыну тую простую ісціну,
якія вядомыя дарослым, але яшчэ незра-
зумелыя дзецям. — Ты баішся прызнацца
што няма ў цябе ніякага дару аэда і та-
кая далёкая ад цябе мара дзяцінства.
Ты стаў нявольнікам гэтай мары, а я ця-
бе вызваляю, я вяртаю табе сапраўднае

Фота А. КЛЕШЧУКА.

жыццё пачуццёў, радасці і шчасця. Ты хоць раз абдымаў жанчыну, цалаваў яе, паміраў ад пяшчоты да яе, благаваў перад яе аголеным целам? Ты будзеш мне ўдзячны...

Гамэр апусціў вочы. О, яна ведала, чым спакушаць яго! А калі і сапраўды няма ў яго дару азда, калі і сапраўды ён нявольнік сваёй самалюбівай мары? І вось дзеля таго, каб пераканацца ў гэтым, ён цяпер павінен адмовіцца ад той, якая прынясе яму шчасце. І калі гэта зразумее, — будзе ўжо позна.

— Хаця я цябе разумею. Песня — тваё дзіця, і нялёгка выракацца таго, што народжана табою. Каб не такім пакутлівым быў твой выбар, я даю табе магчымасць сустрэцца з гэтай жанчынай. Яе клічуць Іфігенія. Заўтра, вечарам я чакаю твайго адказу.

Багіня адпусціла яго руку, павярнулася і — постаць яе растварылася ў змроку храма. Асвечаны ахвярным агнём, моўчкі паглядалі выявы багоў на адзінокага чалавека.

Ужо багіня ночы Нюкта праехала па небе ў калясніцы, запрэжанай чорнымі, як вугаль, канямі. І кінула на зямлю коўдру, схаваўшы ад людскіх вачэй святло. А за ёй марудныя быкі павезлі па небе ў калясніцы Селену. Яе бляклае святло пранікала праз вокны і ў невялічкі пакой Гамэравай хаткі. Ён, абхапіўшы калені, сядзеў на падлозе і думаў. Вось ужо за трыццаць яму, а ў яго ні сям'і, ні прызнання — людзей, ні плёну зробленага, — сяброў, ні драхмы ў кішэні — ён пасшышча. А тут... Ці варта адмаўляцца ад таго, чым ён можа ўжо заўтра валодаць, дзеля прывідных мар, якія так і не збываюцца? Ці не ахопліваў яго адчай? Было ж такое, калі не хацеў і жыць. Калі думалася пра смерць, як пра збаўленне. Насуперак лёсу прыйшоў ён у гэты свет. Не лёс вызначаў яго жыццё, а выпадак. І гэты свет не для яго. Ён уцякае ад яго. Ён помсціць яму. Так, сваімі песнямі ён помсціць свету, людзям, багам за сваё нікому не патрэбнае жыццё. Ён не пасмешыцца — гэта ён смяецца з людской дурноты, сквапнасці і напамінае людзям пра іх мітуслівасць і нікчэмнасць. Але каханне лепш, чым нянавісць.

У начной цішы рыпнулі дзверы. Пачулася лопанне птушых крылаў. І раптам успыхнула яркае святло. Пасярод пакоя стаяла жанчына дзіўнай прыгажосці. Яе стройную постаць абдымала бялюткая оўкавая туніка, перахопленая на таліі лататканым пасам. Уражвалі яе блакітныя вочы — сумныя і мудрыя. Ён падняўся з падлогі.

— Я Афіна, — павольна і выразна прамовіла жанчына.

— О, дачка вялікага Зеўса, што прывяло цябе з высокага Алімпа ў маё беднае жылло? — усклікнуў уражаны Гамэр.

— Ну і кім будзеш ты? — спыталася Афіна і сама адказала: — Уладаром прыгожай жанчыны. Прыйдзе час і ты зразумееш, што валодаў прахам і няма чаго табе пакінуць пасля сябе. І адчуеш ты, што не хапае табе галоўнага, таго, што дало табе права мовіць: «Я, Гамэр, валодаю неўміручым». Водамі Сікіса клянуся, што так будзе.

— І што ж... — ён сарамліва прабег позіркам па бедным пакоі, дзе, апроч драўлянага ложка, нічога не стаяла. — Я ведаю, — злосна мовіў ён, — што вось такога, які я перад табою, не будзе болей. Імгненне — вось гэтак таксама — не паўтोरшыцца. Я смяротны і павінен даражыць кожным імгненнем. Я з'явіўся з нічога і ў нішто пайду. І што мае песні? Яны нічога мне не далі. Дык чаму я павінен адмаўляцца ад таго, што хоць неяк ашчаслівіць мяне, суцешыць, абагрэе?

— Адрачыся ад спакусы гэтага свету, ад смертаносных яго сіл, далучыся да вечнага і боскага і адолееш цемру гэтага свету. Есць Логас, тое, што робіць вас, людзей — людзьмі. Хіба не жадаеш ты спазнаць хоць адну з таямніц Логаса?

— І які сэнс?

— А навошта сэнс? Яго з сабою не возьмеш. Там твой вопыт непатрэбны. Пазнанне Логаса — ёсць любоў да Багоў, пазнанне Логаса — ёсць існаванне ў сабе — брама ў вечнасць. А пошукі сэнсу пакінь самалюбёным філосафам, якія пакутуюць ад думкі пра бессэнсоўнасць жыцця. А гэтая жанчына, якой цябе спакушае Афродыта, не прынясе табе шчас-

ця. Яна надакучыць, і ўсё тваё каханне стане адной мэтай — даказаць, што ты сапраўдны мужчына. І, цалуючы сваю каханую, будзеш марыць хутчэй выканаць свой абавязак. Ты будзеш палыхацца свайго расчаравання, пакутаваць ад таго, што яна не так шчыра радуецца табе, або глядзіць на другога мужчыну, або без ахвоты адказвае табе на ласкі. Ды чаго я цябе пераконваю? Ніхто не пазбегне свайго лёсу. І ты таксама. — Афіна мовіла гэта і адразу пагасла святло, і цемра запанавала ў пакоі. Ціш парушыла лопанне птушых крылаў. Гамэр зноў застаўся адзін.

Быў дзень 19 арцеміція, дзень свята Муз. Па вуліцах горада кроцьмі богападобны мужчына. І людзі азірліся на гэтага стройнага і прыгожага чалавека. Гэта быў Гамэр. Доўга ён не мог заснуць пасля адведзін Афіны. І нічога ён не вырашыў. А раніцай, прачнуўшыся, не пазнаў сябе. Доўгія чорныя валасы падалі на яго плечы. Худыя рукі сталі мускулістымі і моцнымі, як у барацьбіта. Постаць, як у спартанскага воя — вузкая ў таліі і шырокая ў плячах. Зірнуў у амфору з вадою, а на яго глядзіць нехта іншы — малады і прыгожы. Мужная лінія рота. Задумліваецца у вачах. Гамэр усміхнуўся, і адбітак у вадзе бліснуў белымі зубамі. Афродыта падарыла яму новы воблік. І, зачараваны, глядзеў ён на свой адбітак, як некалі няшчасны Нарцыз. І доўга ён аглядаў сваё новае цела, згінаў рукі, мацаў цвёрдыя мускулы, любавалася нагамі. Ён любіў сябе ў новым вобліку. О, цяпер ён падобны на бога! І прадчуваў захоплення позіркі людзей на сабе. Гэта будзе яго помста людзям за свае прыніжэнні. Некалі яны смяліся з яго нязграбнасці. Ну дык вось, хай цяпер зразумеюць, што ў параўнанні з ім яны самі — убоства і вартыя насмешак. Відаць, ён валодае дарам азда, калі Афродыта ператварыла яго вось у такога прыгажуну, толькі ён выракае свайго дару. Калі багі ведаюць кошт усяму на гэтай зямлі... Яго слова. Яго слова палыхаецца багіня. І за яго гатова на дарагую плату... Але ж ён закаханы ў свой новы твар, яму падабаецца яго новае цела і прыемна прымяраць модныя тогі ды тунікі, што праслала яму Афродыта. Ніколі не думаў, што валодаць прыгожай рэччу гэтак прыемна. Яна цешыць вока, радуе сэрца, надае ўпэўненасці, прыносіць радасць. І Гамэр радаваўся, як дзіця, і свайму перавасабленню, і сваёй прыгажосці, і сустрэчы з Іфігеніяй.

Ён выйшаў з дому апоўдні, калі свята Муз даўно пачалося. Быў спякотны дзень 19 арцеміція. Прамяністы Геліас на калясніцы, запрэжанай крылатымі коньмі, ужо ўзнісся да небнага зеніту. І зіхаценне яго вогненнага вянца біла ў вочы Гамэру. Ён перайшоў на другі бок вуліцы пад цень каштанаў. Рэдкія прахожыя паглядалі на невядомага ім богападобнага мужчыну. Як прыемна было лавіць іх позіркі, поўныя захаплення і зачаравання. І ніхто з іх не здагадаецца, што гэта той Гамэр, з якога яны смяліся. І калі спаліць кіфару, — ён застанецца такім, і тады Іфігенія пакахае яго. Значыць, нішто не зменіцца ў гэтым свеце? І па-ранейшаму не будуць дзеці шанаваць бацькоў, а бацькі, як некалі ад яго самога, будуць адракацца ад дзяцей, не будзе кахання паміж людзьмі, і сябар будзе здраджаць сябру, гасцю ніхто не абрадуецца, і забудуцца людзі пра дабрыню, і няшчасны будзе выклікаць у іх смех, і ўсё болей і болей зла прыбавіцца ў гэтым свеце. А ён жа сваімі песнямі мог хоць неяк бараніць людзей ад зла. Хто скажа чалавеку, што ён чалавек? Гамэр? Кожны асуджаны адказваць за ўсё, што робіцца на свеце, а, значыць, не свабодны ў сваіх жаданнях. Людзі забыліся пра гэта, людзі спадзяюцца на багоў і забыліся, што жыць сярод людзей.

Усё было прадвызначана. Ад свайго лёсу ён не ўдэж. Насустрач ішла Іфігенія. Як забілася трывожна сэрца? Ніколі так не хваляваўся. Да яго ішла яна. Прыгожая і чароўная. Яе чорныя валасы, яе воблікі вочы, яе прыгожы твар,

яе танклявыя рукі, гэтыя выступы грудзей з-пад тунікі — усё гэта можа належаць яму. І яна таксама адорыць яго пяшчотай і каханнем. І хіба гэта не шчасце? І хіба гэта не варта яго ахвяры? Яна параўнялася з Гамэрам. Зірнула на яго. І ў вачах яе, як і тады, убачыў ён сляпочую захапленне, трапяткую боязь і дзіцячую цікаўнасць.

— Мір табе, Іфігенія, — мовіў ён, з асалодаю вымаўляючы яе імя. І голас яго не задрожэў, не сарваўся. І не засароцеўся ён.

Чырванню ўспыхнулі яе шчокі. Дзяўчына спынілася, хуценькім позіркам зірнула ў адзін бок, у другі. Апроч іх дваіх, на вуліцы нікога не было.

— Ты ведаеш мяне? — разгублена прамовіла Іфігенія.

— Вось ведаю.

— А хто ты такі? — яна чакальна зірнула на яго.

Усё атрымалася само сабою. Гэта падман, гэта гульня з лёсам. Само сабою нарадзілася ў галаве імя, і Гамэр назваў яго.

— Неокл, я прыехаў сюды з Афіны. Я бачыў цябе ўчора і ты спадабалася мне.

— Я многім падабаюся, — з пахвальбою адказала дзяўчына і па-дзіцячы нявінна заміргала вясмі.

— Ты спяшаешся? — любуючыся кожнай рыскай яе твару, спытаўся Гамэр.

— А сумна на гэтым свеце, — расчаравана прамовіла Іфігенія, скрываўшы вусны. — Іду дадому.

— Мне можна праводзіць цябе?

Хаця яна і не згадзілася, але і не мовіла: «Не».

Яны ішлі па апусцелай вуліцы. Што ж, Афродыта выканала сваё абяцанне. Вось перад ім тая, якую ён пакахаў. І як яна паглядае на яго. Закахалася. А таго ранейшага Гамэра яна не кахала. І толькі вось за гэтую маску, якую дала яму Афродыта, яна гатова ахвяраваць сабою. За маску. Не за душу, не за сэрца, не за розум, а за маску...

— Адкуль ты ведаеш маё імя? — парушыла іх маўчанне Іфігенія.

— Мой знаёмы паведаміў, Гамэр, — ён назваў сваё імя не наўмысна, проста яно першым прыйшло на розум.

Іфігенія засмяялася, і праз смех выпаліла:

— Гэты дурненькі?

І яна... яна смяялася з яго! І яна такая ж, як усе. Як ён памыліўся!..

— Чаму... ча-му... ты так кажаш? — Словы, як стогн, зліцелі з яго вуснаў.

Яна, не задумваючыся, са смехам адказала:

— А яго дурненькім усе лічаць.

Дурненькі! Вось табе прысуд, Гамэр!

А, зрэшты, чаго ён чакаў? Натойн і творца. І няма творцу месца ў натоўпе. Ён адзінокі. Дзякуй багам, што яго яшчэ не закідалі камянямі.

— Ён выбраннік Каліопы.

І зноў Іфігенія прыгожа і гучна засмяялася, даводзячы яго гэтым сваім смехам да адчаю.

— Падумаеш, паэзія...

— Ну як жа не любіць яе? — вырвалася ў яго.

— А гэтым пытаннем хай твой Гамэр мучаецца. Лепш бы ажаніўся. Ды толькі — хто за яго пойдзе?

Кожнае яе слова крала ў яго той вобраз, які ён прыдумаў для сябе. З кожным словам губляў ён чароўную, узніслую і паэтычную Іфігенію.

— Я думаю, што ты зусім не такая, — з сумам і расчараваннем мовіў ён.

Яна спынілася. Веі яе чорных вачэй задрожэлі.

— Якая ёсць, такая і ёсць, — жапрызна адрэзала дзяўчына і, ускінуўшы галаву, вытанчаным рухам правяла рукой па сваіх валасах.

Ну і што — ён кахае яе і такую. Ён прымае яе такой. Яна дзіця гэтага свету з усімі яго прымхамі і нечаканасцямі. А якой ёй быць?

— Я кахаю цябе, Іфігенія!

І нічога не адбылося незвычайнага. Словы гэтыя былі вымаўлены — і дзяўчына, нібы неаднойчы чула гэтыя словы, спакойна адказала:

— Будзеш мяне забавляць, катаць на караблі, дарыць падарункі — буду цябе любіць. — Памаўчала і нечакана зусім другім голасам — сумным і даверлівым — мовіла: — Не думай, што ў мяне няма душы і сэрца. Я таксама кахала і пакутавала. І па-ранейшаму кахаю, хоць і безнадзейна. Я мару, каб хто мяне пакахаў і звёз з гэтага горада, каб забыцца пра мінулае.

Яна спынілася і паглядзела на яго. І ў яе вачах — надзея.

— А калі б гэты чалавек быў Гамэр? Горкая ўсмішка кранула яе вусны.

— Ды што ты ўсё пра яго? Ён сваёй паэзіяй шчаслівы! Не праводзь мяне далей, не трэба.

І яна пайшла далей адна. Вось і ўсё. Імгненне — пачатак і канец іх сустрэчы. З супярэчнасцяў гэтага свету, з яго, Гамэравых, мар з'явілася гэтая дзяўчына і пайшла ў супярэчлівы свет, забраўшы з сабою яго мары. І выбірай.

— І што ты выбраў, Гамэр?

Дома яго чакала Афіна, велічная і дзіўная ў сваёй боскай прыгажосці. Але куды ёй да Іфігеніі. Прыгажосць яе не жывая. Яна палыхае сваёй халоднасцю і правільнасцю. Прыгажосць мармуровай выявы, а не жывога чалавека.

— І што ты выбраў, Гамэр?

— Не кажы мне пра славу, пра бесмяротнасць, пра служэнне людзям. Чаго гэта варта, калі я дзеля гэтага адмоўлюся дапамагчы чалавеку, якому патрэбна мая дапамога? Хоць аднаму, аднаму чалавеку зрабіць добрае.

— І тысячы асудзіць на пакуты.

— А што мне рабіць, вялікая дачка Зеўса? — у адчай усклікнуў Гамэр.

— Успомні Праметэя, які прынёс вам агонь. А ты нясеш людзям слова, у якім вечны Логас, — спакойна прамовіла багіня.

— Я кахаю яе. І без яе нічога не здолею зрабіць, — ён уткнуўся тварам у далоні, нібы хацеў схавацца ад гэтага жорсткага свету з яго неміручым выбарам.

— Я вырву з твайго сэрца стралу Эраса. Пакуль рана не загоіцца — яна баліць. Але боць і адчай адкрываюць глыбіню мудрасці. У адзіноце прыйдзе да цябе мудрасць. І ніводзін жаночы погляд не параніць тваё сэрца. І забудзеш ты Іфігенію. І застанецца ў цябе неўміручае слова, тваё слова.

Ён маўчаў доўга, і Афіна цярдліва чакала яго адказу; пасля падняў твар ад далоняў.

— Ніхто не пазбегне свайго лёсу, — ціха прамовіў Гамэр.

І толькі ён змоўк, як яркае святло аслепіла яго. Ён заплюшчыў вочы. А калі расплюшчыў — начная цемра сустрэла яго.

— Што гэта? Я нічога не бачу, — ён выцягнуў руку і стаў мацаць перад сабою. — Я нічога не бачу. Навошта гэта? Не хачу!

— Памятай, Гамэр, пра тых, дзеля каго ты пасланы багамі. Памятай, што словам сваім ты выхаваеш Эладу.

І багіня змоўкла. Ён не бачыў, як ператварылася яна ў саву, — толькі пачуў, як залопалі птушыныя крылы і як гук іх аціх у далечыні. Гамэр застаўся адзін.

Людзі нат з птушынай вышыні, здаваліся, як заўсёды, мітуслівымі і неразумнымі. Каля храма Апалона вадзілі яны карагоды. А хор спевакоў славіў музу Каліопу, якая натхняе паэтаў і аздаў. Якія наіўныя людзі! Ды і што ім ведаць пра багоў? Тое, што самі багі пажадаюць. Яна жадала адпомсціць ганарлівай Афродыце, якой Парыс аддаў залаты яблык, як самай «чароўнай». Цяпер даведаюцца і людзі пра гэтую «чароўную», пра яе блуд з грубым Арэсам, пра подзвігі грэкаў, якіх падтрымлівала яна, Афіна, у вайне з Афродытавымі ўлюбёнкамі траянцамі. Пра ўсё гэта і мовіць невідучы Гамэр.

Узглядаючыся ў класіку

«Тоска» ў Дзяржаўным тэатры оперы і балета БССР

Непераходная каштоўнасць многіх класічных твораў не толькі вызначаецца вартасцямі музыкі і драматургіі, папулярнасцю ў публіцы, але і правяраецца шматграннасцю іх тлумачэнняў. «Тоска» Дж. Пучыні, бясспрэчна, — адзін з шэдэўраў італьянскага музычнага тэатра, з ліку так званых рэпертуарных назваў. Сустрэча з гэтым цудоўным творам радуе і гледачоў, і выканаўцаў. Але жывы тэатр заўсёды імкнецца не да ілюстравання класічнага сюжэта, а да стварэння на сцэне мастацкай рэальнасці, непаўторнай у сваіх фарбах, інтанацыях і тэмпераменце, у якіх праяўляе сябе наша сучаснае светаразуме. Прэм'ера «Тоскі» на мінскай сцэне тое пацвярджае.

На першы погляд «Тоска» — опера, якая не надта паддаецца тлумачэнням, і спектакль выглядае досыць традыцыйным. У ім пануюць музыка і спева, прыгожае мастацкае афармленне скіравана на стварэнне гранд-стылю. Выкананне італьянскага, на мове арыгінала, надае спектаклю рысы арыстакратызму. Безумоўна, гістарычная канва гісторыі каханні і смерці Фларыі Тоскі давала ў наш палітызаваны час захапляльную магчымасць экстрагантных вырашэнняў і шчырай ігры на аналогіях паміж падзеямі ў Італіі 1800 года і сталінскай крывавай дыктатуры. Але рэжысёр спектакля

М. Ізворска-Елізар'ева пазбегла прастай палітызацыі, прапаноўваючы гледачу ўважліва ўгледзецца ў сцэну, яе фарбы, у сцэнічны характары і вобразы.

Рэжысёр засяроджвае сваю ўвагу на псіхалогіі і ўчынках герояў оперы, выяўляючы асноўную тэму спектакля — канфлікт паміж уладай дыктатуры і свабодным волевыяўленнем мастака. Пастаноўка вяртае нас да ўспамінаў пра недалёкія часы, калі чалавек выпадкова трапляў у хітраспляценні палітычнай інтрыгі і самай высокай цаной, жыццём, аплачваючы свой чалавечы выбар. Дыктатар Скарпіа, шэф рымскай паліцыі, яўна нагадвае ў спектаклі тых заўзятых следчых і суддзяў, хто ў 30—40-я гады вырашаў лёс людзей і нашай краіны, спалучаючы дэмагагічную перакананасць у «дэях» з бесчалавечнымі метадамі падаўлення, калі шантаж, падлог, пыткі, прыніжэнні і расстрэлы зрабіліся будзённай і звычайнай справай. Рэжысёр выпукла і падрабязна, у дэталі, распрацоўвае сферу дыктатуры. Скарпіа заўсёды з'яўляецца ў акружэнні «прагных да справы» шпікаў і катаў, у кожным руху якіх, нягледзячы на мундзіры і фракі, высвечвае іх біяграфія былых крымінальнікаў. Яны, накіраваныя выпешчанай рукою Скарпіа, з азартам паліяўнічых-прафесіяналаў гоняць ахвяру і, загнаўшы яе

ў пастку, з садысцкім задавальненнем катуюць і назіраюць за пакутамі невінаватых. Яны, Спалелі і Ск'яронне, адна на службе, ловачы кожны позірк свайго гаспадара — Скарпіа.

І ў гэтую пякельную машыну знішчэння трапляюць Тоска і Каварадосі, якія па волі лёсу зрабіліся ўдзельнікамі ўцекаў палітычнага зняволена-

га Анджэлоці. Спачатку ім вядомыя толькі каханне і захапленне творчасцю, шчасце і слава. Са з'яўленнем Скарпіа ў іх жыццё ўрываецца няўмольная жорсткая сіла, якая ўнушае жудасны страх, але ўсяляльнаму дыктатару не ўдаецца зламаць ні Марыя, ні Тоску. Кожны з іх робіць свой свабодны выбар. І М. Ізворска-Елізар'ева дакладна вядзе выканаўцаў паўз усе падводныя рыфмы гэтых роляў, заклікаючы актэраў пачуццямі і рэакцыям чэрпаць у музыцы Пучыні і накіроўваючы іх да дыялога з аркестрам. Разам з дырыжорам Ю. Кочневым рэжысёр стварае шчыльнае музычна-драматычнае дзеянне. І ў гэтым сэнсе самае моцнае ўражанне дае II акт пастаноўкі, у якім гранічна агаляецца нерв драмы, і ў выніку добра наладжаная машына падаўлення ўпершыню дае збой, сутыкнуўшыся з непаўладным ёй свабодным волевыяўленнем творчай асобы.

У спектаклі, акрамя ўважліва прасочаных псіхалагічных ліній,

цікава і нечакана распрацавана драматургія вобразных раддоў, калі, трымаючыся рэжысёрскай задумкі, мастак В. Окунеў не проста прыгожа абстаўляе месца дзеяння, але выстройвае такія жывапісна-пластычныя ракурсы Рыма, якія ствараюць у пастаноўцы філасофскую глыбіню. З гэтых кампазіцый на сцэне ўзнікае вобраз Вялікага Рыма як сімвала вечнай прыгажосці і велічы чалавечага духу і адначасова як сімвала ўяўнай магутнасці імперыі, абавязкова асуджаных на гібель. Так нечакана сярод прыгажосці звяртаюць на сябе ўвагу палавінкі магутнага калона, быццам рэшткі калосаў, якія рухнулі і, нарэшце, велічынна цяжкая архітэктура ў спектаклі відавочна перагукваецца са сталінскім ампірам.

Рэжысёр і мастак вельмі дакладна і вобразна размяркоўваюць мастацкую прастору, у якой дзейнічаюць Марыя і Тоска, з аднаго боку, і Скарпіа, з другога. Сабор у I дзеі — гэта прастора, дзе творыць мастак, і кожная дэталі ў ёй нясе на сабе пячатку мастацтва. Яе аб'ём велізарны і цудоўны, калоны ўпрыгожаны зіхоткімі залацістага колеру анёламі, на сцэне вялікая фрэска з выявай Мадонны, якую малюе Марыя. У II дзеі мы амаль не бачым анёлаў, якія ўзляцелі ў

Н. ГУБСКАЯ (Тоска) і М. МАЙСЕЕНКА (Скарпіа).

Фота А. ХАРКОВА.

ВЫСТАЎКІ

ТЭАТР ДЛЯ СЯБЕ

Экспазіцыя штогадовай рэспубліканскай выстаўкі беларускіх сцэнографіў «Вынікі сезона-90» не вялікая па аб'ёме. Вельмі многія мастакі з ліку пастаянных аўтараў не ўзялі ўдзел у ёй: А. Салаўёў, В. Жалонкіна, Я. Волкаў, А. Фаміна і інш. Таму я і не спяшаюся гаварыць пра тое, што цяперашняя выстаўка сапраўды прадстаўляе нам аблічча мінулага тэатральнага сезона. Аднак, пагадзіцеся, што ва ўмовах ледзь не ўсеахопнай абыякавасці да творчасці праца тэатральнага мастака амаль заўсёды — падзвіжніцкая. Прыклад таму — «Вынікі сезона-90», дзе мастакі працягваюць гуляць у тэатр для сябе... Ці ж не цудоўна гэта?

Экспазіцыя выстаўкі ўпрыгожваюць эскізы берасцейскай мастачкі Таццяны Карвяковай «Паляванне ў Альпах», «Сцэны ля фантана»; яны падаюць не канкрэтнае месца дзеяння, а менавіта эмацыянальна-пачуццёвы вобраз спектакля, выяўлены ў лініях і фарбах. «Паляванне ў Альпах» можна назваць фантазіяй у архаічным колеры. Экзатычныя чучалы птушак, жывёл, шкура забітага зверга, шырмы, мноства плоскасцяў замкнёнай прасторы, вырашаных у манахромным колеры, ствараюць адчуванне тэмнасці, фантастычнасці, настройваюць на заманлівыя прыгоды. Калі глядзіш на эскізы Т. Карвяковай, не вельмі хочацца ўяўляць, як гэта выглядае на сцэне, як гэта тэхнічна адчуваецца, — настолькі яны закончаны самі па сабе.

Эскізы Віктара Лесіна, галоўнага мастака Брэсцкага драматычнага тэатра, больш суха-

ватыя, функцыянальныя (здаецца, цікавей разглядаць ягоныя макеты). Гэтым разам ён прапанаваў змрочны, у чорнашэрым колеры эскіз да «Сяццёр» Л. Разумоўскай: металічны каркас дома амаль без сцен, з праваламі ў лёхі, у сутарэнні, і — схіленая фігура... Эскіз якраз дае занадта яснае ўяўленне аб тым, як гэта выглядае на сцэне. Эскіз да «Лаліты» Э. Олбі, думецца, менш удалая работа мастака, бо рэчавы свет Лаліты — ружова-лялька, ложка, парцэферы, фікусы на атрутна-зялёным фоне — сведчаць толькі пра пошласць абстаноўкі, але ж ці не замала гэтага для вобраза ўнутранага свету гэтай маналагічнай п'есы?

Стабільнасць і прафесіяналізм Т. Карвяковай і В. Лесіна заслугоўваюць глыбокай павагі, тым больш, што тэатр з Брэста перажывае не лепшую часіну: колькі ўжо рамантуецца сцэна, колькі ўжо змянілася рэжысёраў...

Сёлета, пасля доўгага перапынку мы ўбачылі, нарэшце, работу аднаго з вядучых мастакоў рэспублікі Марка Волахава з Магілёва, — эскіз да п'есы Ж. Ануя «Генералы ў спедніцах». Асноўны канструктыўны элемент эскіза — чырвоная арэна, што ўразаецца ў глядзельную залу і чырвоны ходнік, які ідзе ў глыбіню сцэны.

Менш цікава, чым звычайна, прадстаўлены на выстаўцы Дзмітрый Мохай, галоўны мастак Тэатра-студыі кінаакцёра. Тое, што ён выканаў для тэатра-студыі кінаакцёра. Тое, што ён выканаў для тэатраў Баку Гур'ева, вар'іруе нейкія сцэнічныя знаходкі ягоных папярэд-

ніх спектакляў. Больш за тое, у яго вырашэнні «Утайманне свавольніцы» за пухам, паўкружжам арак, ложкаў, мармуровых купальняў з спакуслівымі малюнкамі, за дамінантай чырвонага колеру ўзнікае не вобраз спектакля, не шэкспіраўскі свет, а задушная мяшчанская раскоша. У эскізах да спектакля «Публіцы глядзець забараняецца» гэтакі ж «оперны» стыль: авальныя канапы, круглыя крэслы, авальныя паўкружжы вокнаў і фіранак... Прыкра і тое, што майстэрства Д. Мохавы застаецца незапатрабаваным у рэспубліцы.

Гэтага не скажаш сёння пра творчасць галоўнага мастака тэатра музычнай камедыі Уладзіміра Жданова, праўда, на выстаўцы амаль няма ягоных работ, прызначаных для музычнай сцэны. Затое ёсць шэраг цікавых ідэй для сцэны драматычнай. Гэта, перш за ўсё, макет да спектакля купалаўскага тэатра «Даходнае месца». Вобраз спектакля і яго тэхнічная сэрцавіна — катрынка. Свет герояў Астроўскага ўбачаны і пададзены праз гэты атрыбут мінулага жыцця. Шырокая вінтавая лесвіца на коле (як на восі) трымаецца на павялічаным вінце музычнай скрынкі. Катрынка янчае і ўсю канструкцыю, падставай якой — запылены жостаўскі паднос (сцэнічнае кола). Яго павароты даюць мноства варыянтаў сцэнічных пляцовак, двух'ярусных і трох'ярусных. Тут ёсць усё — і вобраз спектакля, і яго драматургія, і канструктыўны прыём. У макеце таго самага У. Жданова да «Чыста англійскай камедыі» (Магілёў) хутчэй пазначана месца спектакля. Эскі-

зы У. Жданова менш цікавыя. Гэтыя ўжытковыя накіды не для выстаўкі, хоць сярод іх ёсць эскіз да прыкметнага спектакля купалаўскага «Эмігранты» С. Мрожака. Задума мастака — белая зіхотная вертыкаль стаўбура ліфтавай шахты на чорным фоне аголенай сцэны, — гэтка магчымасць духоўнага або фізічнага прарыву ў іншае жыццё для герояў Мрожакавай п'есы...

Некалькі апошніх работ зроблены мастаком з рэжысёрам М. Пінігіным. Магчыма, гэта супрацоўніцтва стане яшчэ адным значным дуэтам у беларускім тэатры. Такіх мы ведаем сёння нямала: А. Фаміна — А. Ляляўскі, В. Рачкоўскі — А. Жугжда, А. Салаўёў — В. Мазынскі, Ю. Тур — Б. Луцэнка, Д. Мохай — Б. Луцэнка, Б. Герлаван — В. Раеўскі, Я. Волкаў — Я. Наталаў, З. Марголін — В. Катавіцкі...

Зноўно Марголіну, які працуе цікава і па-сучаснаму, не дужа шанцуе з рэалізацыяй сцэнічных задум. Яго цікавейшыя сцэнаграфічныя ідэі, якія мы бачылі ў эскізах і макетах

на мінулых выстаўках: «Насарог» Э. Іянеска, «Тры дзяўчыны ў блакітным» Л. Петрушэўскай, «Лаліта» Э. Олбі, «Фрэкен Юлія» А. Стрындберга так і засталіся неажыццёўленымі. Гэтым разам мастак прапанаваў іранічны казачна-лубочны эскіз для музычнага спектакля «Калі заспявае пень» Эскізы Марголіна — сярод тых нешматлікіх на выстаўцы, якія прапаноўваюць менавіта вобразнае вырашэнне спектакля, а не проста абазначэнне месца дзеяння ці канструктыўны прыём. У дадзеным выпадку прапанаваны сцэнічны вобраз па прыродзе сваёй гульнівы. У іх ёсць стылізацыя лубка: вялікае дрэва са ствалою з дошак займае асаблівы цэнтр сцэны і ўбірае ў сябе цэлае жыццё. У яго кроне сярод яблыкаў і лістоў бачны дахі вёсачкі, цэркаўкі, паласаты кот і мужык з віяланчэллю. Суадносіны паме-раў прадметаў і людзей знарок ссунутыя. У другім эскізе дрэва нібыта раз'язджаецца ў бакі і ўверх, набліжаючы да нас персанажы і прадметы, якія яго насяляюць. Фігуркі лю-

Т. КАРВЯКОВА. «Сцэны ля фантана» С. ЗЛОТНІКАВА. Эскіз.

ТВАРАМ ДА... АВАНГАРДА

У філармоніі адбыўся канцэрт з твораў беларускага музычнага авангарда, які выклікаў значную слухацкую цікавасць. Вядома, з першага праслухоўвання складанай, часта эксперыментальнай музыкі ўдаецца атрымаць толькі агульнае эмацыянальнае ўражанне і ўспрыняць паасобныя найбольш рэльефныя дэталі музыкальнага цэлага...

Досыць незвычайная па задуме «Музыка для габоя і магнітафоннай стужкі» С. Бельцокова — своеасаблівы дыялог паміж чалавекам і яго «асяроддзем пражывання» — супярэчлівым, кантрастным, часам вяржым, але часцей абьякавым. Памкненні нівеліраваць асобу «чытаюцца» ў механічным гучанні музыкі ў запісу, а як альтэрнатыва — натуральнае супрацьўленне жывой і думаючай (пакуль яшчэ) матэрыі. Свабодная, унутрана дынамічная лінія мелодый габоя (гэтую партыю па-майстэрску і натхнёна выканаў Ю. Лікін) увабляе прыгажосць свету, чыстых шчырых пачуццяў, мудрых жыццёвых ведаў, якія існуюць нават у часы разгубленасці, жорсткасці і раздзела.

Арыгінальнасцю і філасофскай глыбінёй, складанасцю музыкальнай арганізацыі вылучаецца твор А. Соніна «Сімфонія для раяля ў трох санетах», прысвечаны А. Мандэльштаму. Даволі смелыя вобразна-стылістычныя мантаж твора, заснаваны на зменах настрояў, тэмбравай ігры. Прыгажосць лінейных пляценняў, лірыка тонкіх пачуццяў, схільнасць да вобразаў іррэальных, прывідных адчуваецца ў гэтым палатне і адначасова — напружана-дынамічна экспрэсія, напамінак пра глыбокі ўзрушэнні. Цікавую інтэрпрэтацыю гэтага твора прапанаваў піяніст А. Крымер, пасляхова вырашыўшы праблему данясення да аўдыторыі складанага аўтарскага тэксту.

У праграме былі таксама творы чыста эксперыментальнага характару. Так, у «Партыце для фартэпіяна» М. Стомы, якую выканаў сам аўтар, на першы план выходзіць спосаб арганізацыі гукавога матэрыялу — як сума пэўных тэхналагічных прыёмаў. Аднак менавіта такога роду музыка пакідае адчуванне пошуку, «авангарднасці», нігілістычнага духу, хоць яна і крыху аднапланавая. Плынь гукавыяўленчага матэрыялу выходзіць на першы план і ў п'есе В. Кузняцова «Гукавое эсэ для аднаго выканаўцы». Яго драматургічны сэнс увабодзіўся ў этанакіраваным «расшчэпленні» акорда-комплексу, які напачатку існуе як адно цэлае. У музыцы пераважае мускульна-маторная энергія, напорысты рух.

У больш традыцыйным стылі напісана «Саната для віяланчэлі і фартэпіяна» В. Войцка, пасляхова выкананая Я. Ксавер'евым і Л. Малышавой і цёпла прынятая публікай. Гэта ўпэўнена зробленая, умелая прафесійная праца. Стыль твора вызначаецца дэмакратычнасцю і нязмушанасцю музыкальнай плыні, свабоднай у выкарыстанні сродкаў музыкальнай

выразнасці. Што ж датычыць «навацый», дык іх у «Саната» значна менш.

Сур'эзная і прафесійная музыка А. Залётнева «Пейзажы» для інструментальнага складу (трамбон—С. Іваноў, валторна — У. Тарашкевіч, ударныя — У. Судноўскі). Слухачы вызначылі яе як трагедыю, звязаную з падзеямі ў Чарнобылі, чым крыху азадчылі аўтара. І хоць кампазітар не меў на ўвазе канкрэтна гэты падзеі, ён пагадзіўся, што музыка мае пачатку рэчаіснасці. Мастак заўсёды думае і адчувае, як і ўсе людзі, толькі яшчэ больш востра і хвалява і ўспрымае штодзённыя працэсы. У нашай рэспубліцы ўсе знаходзяцца пад цяжкім уражаннем трагедыі народа. У музыцы А. Залётнева кантрастна супастаўлены трагічныя вобразы, паказаны разбурэнне і хаос. Твор складаны па змесце і мове, пераважаюць змрочныя таны, напружанасць. Гэтае палатно, на маю думку, магло б быць больш маштабным, разгорнутым, — глабальнасць тэмы дае такую падставу.

Слухачкія сімпатыі заслужыў і твор М. Калешкі «Апокрыф», досыць ярка выкананы паступова набываючай папулярнасць групай «Класік-Авангард» пад кіраўніцтвам У. Байдава. У гэтай музыцы няма расплывістасці і аморфнасці, яна досыць эфектная па форме, змяшчае значныя вобразна-сэнсавыя кантрасты.

Такім чынам, эстэтыка і выяўленчыя сродкі авангарда праніклі ў беларускую музыку. Электраакустычныя доследы, спалучэнне механічнага запісу з жывым гучаннем, шматэлементнасць мелодыі, ужыванне розных стылёвых сфер, — гэта і многае іншае пачало прывабліваць беларускіх кампазітараў, узбагачаючы нацыянальнае мастацтва.

Канцэрт супрадажаўся каментарыямі М. Казініка. Таленавіты папулярны аўтар, ён на сцэне артыстычны, манера падачы матэрыялу пазбавлена традыцыйнага прафесійнага суму. Ён валодае багатымі ведамі, якімі свабодна маніпулюе, гаворыць захоплены, хоць часам паддаецца на спячку перабольшванняў, а калі нікалі і эпаціравання публікі.

У цэлым канцэрт музыкі беларускага авангарда прайшоў цікава. Слухачы задалі прысутным кампазітарам шматлікія пытанні, часам доволі вострыя і нават крытычныя. Вечар атрымаўся плённым, бо адчуванне неабьякавасці і шчырай цікавасці людзей дае рух творчым думкам, саграе душу і памагае аўтарам верыць у свае сілы.

Ірына МОРЫХ,
музыказнаўца.

вышыню, калоны ўтвараюць пампэзны і душны кабінет Скарпіа ў палацы Франэзе. Тут няма месца мастацтву, светлавы акцэнт зроблены на «падшвах» калон, і ўзнікае нейкая прыземленасць. Гэта «ніз» жыцця. Анёлы, як дамінуючы вобраз у мастацкім вырашэнні, акампаніруюць дзеянню, даючы сваю вышэйшую ацэнку ў кульмінацыйных момантах. Адзіны раз спусціцца «з нябесаў» анёл у кабінете Скарпіа, «пачуўшы» малітву Тоскі. А ў апошнім акце, адгукаючыся на гібель герояў, анёлы рухнуць з чорных красных сцен, за якімі ўспыхне святанак.

Музычнае выкананне «Тоскі» адзначана сталасцю дырыжорскай інтэрпрэтацыі, сур'эзнай работай са спевакамі і яркай эмацыянальнасцю. Праўда, Ю. Кочнева (галоўны дырыжор Саратаўскай оперы) можна было б папракнуць часам у залішне адкрытай страснасці, але гэта з пункту гледжання нейкага ідэальнага прачытання партытуры. У гэтай пастаноўцы, не арыентаванай на любаванне рамантычным сюжэтам, такі насычаны музычны драматызм дакладна спалучаецца са змрочна-прыгожым мастацкім вырашэннем і акцэнтаваным трагізмам канфлікту, паказаным рэжысёрам. Спектакль уражае аднадушнасцю пастаноўшчыкаў у іх сённяшнім адчуванні праблематыкі оперы Пуччыні.

Лёс любой пастаноўкі «Тоскі» надзвычай залежыць ад акцэраў, ад іх уключэнасці ў задуму і шчырасці ў сцэнічным жыцці свайго вобраза. Армазнае, хадзельнае, фіхлявае ператварэе гэтую псалмагічную драму ў дэкаратыўнае дзеянне. І перш за ўсё гэта тычыцца цэнтральнага вобраза Тоскі. Артыстка Н. Губская ў партыі Тоскі прываблівае музычным увабленнем, яе прыгожы голас зачароўвае тонкай градацыяй гукаў, у якой спявачка імкнецца адлюстравць усю гаму пачуццяў гераіні. Сапраўды вышэйшай кропкай у яе выкананні побіцца знакамітая малітва Тоска-Губская паважна стрыманая і ўнутрана засяроджа-

ная, яна «запальваецца» ў кульмінацыйны моманты. Тоска ў выкананні І. Журко больш імпульсіўная і вуглаватая, актрыса літаральна кідаецца ў кожную сцэнічную сітуацыю, раскрываючы нервовы тэмперамент і сляпую даверлівасць Фларыі. Вакальны малюнак малодой спявачкі рэзкі, і трэба адзначыць неабходнасць для яе далейшага пошуку больш разнастайнай інтанацыі. Пакуль гэта графіка, а ў Пуччыні важны насычаны адценнямі гукапіс.

Пераканаўчыя абодва выканаўцы партыі Скарпіа — М. Маісеенка і Ю. Бастрыкаў. Абодва манументальна злавесныя, асабліва ў падзячнай малітве фінала І акта. Скарпіа-Бастрыкаў падкрэслена фанабэрысты і шчыра лічыць сябе зрыстаркатам, нягледзячы на ўсе подлыя думкі і дзеянні. Відаль, бліжэй да задумы пастаноўкі Скарпіа-Маісеенка. Так і ён знешне элегантны і пачысты, а на самай справе жорсткі і ўладарны. Але ў кожным ягоным жэсце і фразе свіціцца гэтка напышлівы цынзізм, што, назіраючы за ягонай гульнёй з ахвярай, робіцца жудасна і агідна. Гэты Скарпіа не саромецца свайго нязнатнага паходжання і не хавае сваіх жаданняў ды прэтэнзій. Усё роўна сёння правіць светам ён, і так будзе заўтра, так будзе заўсёды.

Пераканальнае вырашэнне, калі побач з Тоскай-Губскай з'яўляецца Каварадосі-Экнадзіёсаў, у выкананні якога Марыя — сталы майстар і мужны чалавек, які свядома выбірае шлях пратэсту дзеля захавання ў сабе чалавечага. Марыя А. Тузлукова іншы, ягоны герой яшчэ пачуццёва-непасрэдна ўспрымае свет, мастацтва, каханне. Сустрэча са Скарпіа для яго страшнае выпрабаванне, і ён адчайна супраціўляецца. Але, на жаль, абодвум спевакам нестае вакальнай свабоды.

Адамо належнае выканаўцам другіх партыяў, ад якіх

многае залежыць у спектаклі. Артысты А. Гардынец (Анджэлоі, Турэмшчык) і М. Качаноўскі (Ск'яронэ) дакладна, пластычна і вакальна, абмалёваюць характары персанажаў, ідуць ўважліва за рэжысёрскай думкай. Добра паказала сябе ў спектаклі дзіцячая харавая студыя.

Асобна варта пагаварыць наконт выканання на італьянскай мове. Глядач і практыкі тэатра маюць права зрабіць тут папрок. Аднак даўно вядома, што ў оперным мастацтве інтанацыя, сам спосаб гуказдабывання цесна звязаны са словам, і найбольш поўна адчуць і перадаць кампазітарскі стыль можна, толькі выконваючы тэкст у арыгінале. Сёння вельмі востра стаіць праблема перакладаў, нашы пераклады, чаго грэх утойваць, часта далёкія ад дасканаласці, а то і безнадзейна састарэлі. На Захадзе гэтым аспектам пастаноўкі надаецца вялікае значэнне. Выбар паміж арыгінальным тэкстам і перакладам на нацыянальную мову з'яўляецца для тэатра і пастаноўшчыкаў мастацкай пазіцыяй, а не дзяржаўнай дырэктывай. Вельмі распаўсюджана практыка стварэння новага перакладу, зыходзячы з канцэпцыі спектакля. З другога боку, уважліва ставяцца да мадэрнізацыі сучаснай мовы, і з перакладаў выкідаюцца лінгвістычныя архаізмы. Выкананне на мове арыгінала ставіць перад актэрамі новыя задачы і з'яўляецца добрай прафесійнай школай. Таму адносіны да гэтай праблемы даўно сталі фактам, які характарызуе разуменне прафесіі, творчасці і культуры ў цэлым. Невыпадкова сёння многія тэатры краіны стараюцца выконваць італьянскую класіку на мове арыгінала, і прыкладаў таму няма: «Тоска» ў Кішыніёве, «Мадам Батэрыя» ў Пермі, «Пірат» у Маскве, «Атэла» ў Ленінградзе і «Трубадур» у Новасібірску.

Прайшлі першыя прэм'ерныя спектаклі, якія атрымалі заслужаную ўхвалу ў публіцы. Праца над операй Пуччыні сталася добрай школай для многіх маладых спевакоў, прынесла поспех вядучым актэрам тэатра. Але галоўнае, у тэатры і ў горадзе нарадзіўся сур'эзны сучасны спектакль, які ўнісаў яшчэ адну дастойную старонку ў сцэнічную гісторыю драмы пра Фларыю Тоску.

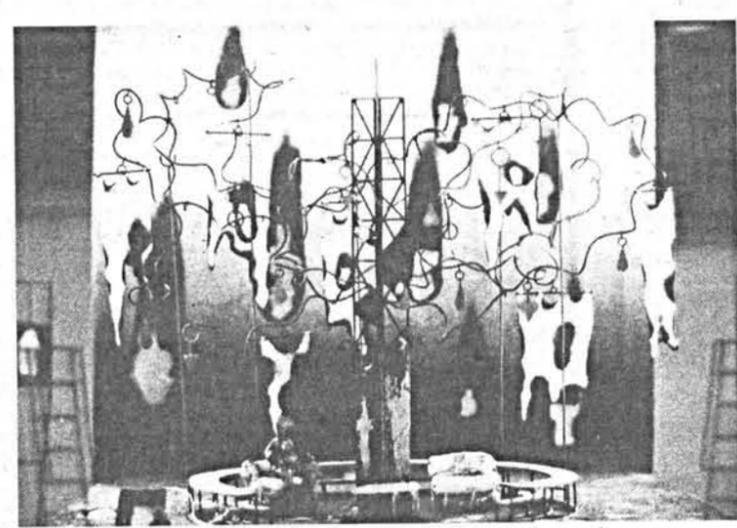
Ірына ЧАРНАМУРАВА,
крытык.

г. Масква.

дзей і жывёл стылізаваны ў духу традыцыйнай глінянай цацкі: карова ў квяцістых яблыках, паліцэйскі, што скача на свінні. Але традыцыйныя сюжэты і выявы прадметаў крыху «ушаны, трансфармаваны: не конь, а менавіта карова, не проста мужык, а паліцэйскі. І тут сама — лірычныя шагалаўскія ўкрапленні, але трансфармаваныя па асацыяцыі: мужык з віяланчэллю з'яўляецца то на дрэве, то на паліцэйскай будцы...

У апошні час вельмі сур'эзна і моцна паказваецца на выстаўках Валерыя Рачкоўскі, які набыў, нарэшце, сваю сцэну — узначалі новы тэатр лялек у Маладзечне. Яго «Дракон» на магілёўскай лялечнай сцэне (мы бачылі яго макет і эскіз) мінула года прывабіў увагу спецыялістаў неардыннарнасцю і неадназначнасцю вырашэння. На цяперашнюю выстаўку ён прадставіў маляўнічы, чысты і ясны па стылі эскіз дэкарацыі і лялек да аднаго з лепшых спектакляў года «Рыгорка, ясная зорка» (рэжысёр А. Жугжда, Магілёўскі тэатр лялек). Казака А. Вярцінскага разыгрываецца ў прыёмах батлейкі і каляндарнага прадстаўлення. Таму адзіная дэкарацыйная ўстаноўка, выяўленая на эскізе — нібы плыве ў белых аблоках батлейка з залатымі купалкамі і падсвечнікамі, над ёй і зоркамі на залатой воці. Яна выклікае адчуванне ўстойлівасці, замкнёнага космасу і жыццярэдаснасці народнага светаўспрымання.

З дзіцячых спектакляў на выстаўцы можна было сустрэць толькі адну работу — макет Лерысы Герлаван да спектакля ТЮГа «Жылі-былі дзве піскі», дзе казачны лес зроблены мастацкай не ілюзійным, не з імітацыяй дрэў, а ўмоўнымі тэатральнымі «родкамі: з дапамогай аб'яў і ўтых ніцямі круглых шчытоў з ўважліва і воўчымі ягадамі, з дапамогай рознака-

В. ЛЕСІН. «Генералы ў спадніцах» Ж. АНУЯ. Макет.

ляровых сетак. — Уладзімір Матросаў, рэжысёр і мастак Тэатра гістарычнай драмы і камедыі, які працуе ў рэзкай экспрэсіўнай манеры як мастак-публіцыст прадставіў эскізы да спектакляў: «Следчая справа Вашчылы», «Купала і Чарнобыль», «Марк Шагел». З іх найбольш цікавым падаўся эскіз да п'есы І. Чыгрынава «Следчая справа Вашчылы» — сваімі дысананснымі супастаўленнямі чорнай гарызанталі яка адыходзіць у тунель і чырвонай плыні вертыкалі, аголенага жаночага цела і няўтульнай вяржасці прасторы, што робіць чалавечыя фігуры і цені чыстымі сімваламі.

Экспэзіцыю дапаўняюць работы мастакоў, якія нядаўна пачалі ўдзельнічаць у сцэнаграфічных выстаўках. Гэта макет Алега Рыбакова да «Сяцёр» Л. Разумоўскай, які па фактуры (зрэб'е, бярунне, бэлы, драўляныя ложка), па вырашэнню прасторы (ўнутраны інтэр'ер дома займае ўсю сцэну) стылістычна хутэй падшоў бы да інсцэніровак раманаў Ф. Абрамава, чым да п'есы Л. Разу-

моўскай. Секцыя сцэнаграфіі Саюза тэатральных дзеячаў БССР, арганізатар падобных выставак, перажывае сёння цяжкія часы. Даўно вядома, што работы мастакоў не захоўваюцца ні тэатрамі, ні музеямі, не купляюцца дзяржаўнымі арганізацыямі і прыватнымі асобамі, а выдаць каталогі — неймаверна цяжка. Выстаўкі праходзяць у духоўным вакууме. У іх амаль няма гледачоў. Адсутнасць культурнай ауры, якая стварыла б духоўную і практычную зацікаўленасць у лёсе сцэнаграфіі ў рэспубліцы, ужо стала нормай. Ох, як яшчэ нам далёка да Адраджэння не на словах, а на справе. Больш за гое. Летам 1990 беларуская сцэнаграфія пазбылася несумненнага лідэра Эрнста Гейдэбрэхта, які з'ехаў з Беларусі...

Сцэнаграфічныя выстаўкі ў рэспубліцы яшчэ жывуць. І — толькі з патрэбы мастакоў у прафесійнай дачыненні. Магчыма, за тэатрам для сябе — будучыня? Таццяна РАТАБЫЛЬСКАЯ.

...Прачнуўшыся на досвітку, я глянуў праз акно вагона і знямеў ад захаплення. Проста не верылася вачам: за акном праплывала не казачная, легендарная, навіяная песнямі Пахмутавай, а самая сапраўдная тайга, Аланецкі край... Міжволі ў памяці самі сабой узніклі радкі:
 ...В златотнанныя дни сентября
 Мнитса папертыя бора опушка.
 Сосны моляцца, ладан куря,
 Над твоей опустелой избушкой.
 Калі дзесьці ў 60-я гады, пераадолеўшы прывітую тагачаснай афіцыйнай літаратурнай крытыкай прадзятасць, я атрымаў асалоду ад непаўторных радкоў Ясеніна, побач з ім узнікла другое імя — Мікалай Ключоў. Апошні ўсё яшчэ быў у апале, і яго загадкавая постаць адразу прыцягнула маю ўвагу. І вось у бібліятэцы мне ўдалося адшукаць пажоўклы ад часу томік яго вершаў «Сосен перезвон». Ад іх павяла на мяне ўтульнасцю закінутай сярод бяспрайніх таежных прастораў леснічоўкі, атмасферай штодзённых клопатаў селяніна з яго цікавым унутрашнім светам. Вершы чыталіся лёгка, мо таму, што ў іх было шмат слоў, вельмі характэрных і для беларускай мовы, наштат аір, бересклет, бердо, божница, веча, гуж, гурт, досюль, духмяны, жалейна, загумень, зазімки, кладочки, конокра, коляда, кросно, муделя, лесовик, лека, оборо, орать, пасма, повесть, пожня, самогуды, сермяжний, стреха, хмара, цеп, шашель, ярка... Па старажытных беларускіх рукапісах мне, як гісторыку мовы, былі знаёмы і царкоўныя тэрміны тыпу адамант, алеастр, архистратиг, аспид, власница, епитрахиль, якія прыцягваюцца аўтарам для стварэння так характэрнай для яго вершаў, успрыятай нават Ясеніным, рэлігійнай сімволікі. А яшчэ паэзія Ключоўа мне была блізкай таму, што ён, як і большасць нашых беларускіх паэтаў, паэт слянінскі. Пры ўсіх адрозненнях эстэтычных прынцыпаў Ключоўа і Купалы ў тым, што першы з іх, напрыклад, падпісаўся пад сваімі вершамі «Олонецкий крестьянин», а другі смела зайаўляў «Я мушкетёр-беларус», ёсць, несумненна, шмат агульнага. Гэтае блізкае маёй душы, што я знайшоў у Ключоўа — песняра суровай прыроды рускай Поўначы і патрыярхальнага слянінскага побыту, і выклікала ў мяне жаданне перакласці некалькі яго вершаў на беларускую мову.

Уладзімір СВЯЖЫНСКІ.

Мікалай КЛЮЕУ

Залатым вераснёвым дзяньком
 Бору край цвітаром выглядае.
 Сосны моляцца, кадыцца дымком
 Над хацінкай тваёй, што пустая.

Вецер-стражнік сляды даўніны
 Шапатлівым лісцём зямтае.
 Расхінуўшы ўбранне сосны,
 Прамільгі за бярозавым гаем!

Я пазнаю хусцінкі кайму,
 Галасок твой і поступ крылаты...
 Сосны шэпчуць пра змрок і турму,
 Пра пабліскванне зорак з-за кратаў.

Пра бразготку ў дарозе цяжкой,
 Пра сівыя бурацкія далі...
 Мір вам, сосны, бо клопат вы мой,
 Як матуля мая, разгадалі!

Памінальным асеннім дзяньком
 Вы пра тайну у сына спытайце
 І аб той, што сплаліла жыццём
 За любоў, зямлі й небу згадайце!

Ахрышчуся іконкаю магільнай,
 Накармлю малінавак куццёй
 І з кульбакай, з кайстрою за спінай
 Знікну ў вечару імгле густой.

На расстанні дальных вандраванняў,
 Як пчала мядовую расу,
 Сабяру п'явучыя паданні
 І табе, наш родны, прынясу.

Просты і крываваы, незабыты,
 Ты жывеш у глыбіні людской...
 Згінуўшым, абпаленым, забітым,
 У дамавіне ўсім адзін спакой.

Я дома. Хмарай-цішынёй
 Мяне страчаюць лес і далек.
 На печы цёпла. За сцяной
 Бабулі-елкі задрамалі.

Іх не дабудзіцца пурга,
 Ні звер, ні вокліч чалавечы.
 Тсі! З дамавіхай качары
 Зашапялявілі ля печы.

Як жудасна! П'явун-машнік
 На жэрдцы мроіць, як кудзеля.
 Прарочыць бурны красавік
 Зімовага страсаннем пер'я.

Старая гне з дакорам
 Пра пекла й маладосць.
 У зеніце пуху горы
 Вось-вось лінуць, як дождж.

Як цяжыцца на кроснах
 Ткаць кужаль-палатні!
 Расплакалася ў соснах
 Пургі верацяно.

Казанне — нітка ў бёрдзе,
 Упусціш — не звязачь.
 Запомнілася цвёрдэ:
 Прыгож быў, што й казаць!

У лесе пад мядзведзем
 Сканаў ліхі ляснік...
 Плакучых дум суседзям
 Не вымавіў язык.

Усё выплакана кроснам —
 Ляняному палатну.
 Не век гуляць між соснаў
 Пургі верацяну.

А дом — гняздо цяцеры,
 Дзе кужаль-лёс даткаць.—
 Губляюць хмары пер'е
 У лясную цемру й гаць.

Я быў чаровен і крылат
 У айца-Бога пад страхом,
 І райскіх крынаў арамат
 Мне быў уцехай і ядою.

Айчыны райскае збавен,
 Прыняўшы вобраз чалавечы,
 Люблю я сосен перезвон,
 Малітваасловачы пустэчы.

Ды не хапае аднаго
 Душы ў пакутным гэтым свеце,—
 Каб над палямі, ўлоннем вод
 Стогн болю не разнісіў вецер.

Каб не кідаў на брата брат
 Варожых позіраў п'якучых.
 Прастор палёў, бы ўвесну сад,
 Увесь у ружах быў цвітухы,

І каб украсці чалавек
 Вянок стварыцеля не браўся,
 За што, адрынуты навек,
 Я з песнякрыллем развітаўся.

* Крын (царкоўнаславянск.)
 — лілея (аўт.).

«Канфлікт на Белай дачы»

Пад такой назвай у № 9 «ЛіМа» за 1 сакавіка г. г. быў змешчаны калектыўны ліст супрацоўнікаў РНМЦ культуры. Рэдакцыя атрымала адказ на гэтую публікацыю за подпісам міністра культуры БССР Я. К. Вайтовіча. У ім гаворыцца:

«Разгледзеўшы зварот супрацоўнікаў Рэспубліканскага навукова-метадычнага цэнтра культуры ў адрас Камісіі Вярхоўнага Савета БССР па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны, а таксама адпаведны ліст, надрукаваны ў штотыднёвіку «ЛіМ», паведамляем наступнае.

У лістападзе 1990 года на пашыраным пасяджэнні калегіі міністэрства з удзелам кіраўніцтва Савета Міністраў БССР, пастаяннай камісіі Вярхоўнага Савета БССР, творчых саюзаў, органаў і устаноў культуры была падтрымана прапанова аб стварэнні на базе Рэспубліканскіх навукова-метадычнага цэнтра культуры, інстытута павышэння кваліфікацыі работнікаў культуры і метадычнага кабінета па навукальных установах мастацтва і культуры Беларускага інстытута праблем культуры. Гэта прадыктавана тым, што гру-васткасць названых устаноў, драбленне функцый, дубліраванне ў рабоце прывяло да прыкметнага зніжэння іх уплыву на працэсы, што адбываюцца ў культурным жыцці рэспублікі. Стварэнне ж адзінага навукова-дадзенага і метадычнага цэнтра дазволіць, цесна

спалучаючы навуку і практыку, на больш высокім узроўні весці супрацоўніцтва ў актуальных праблем нацыянальнай культуры, метадычнае забеспячэнне дзейнасці устаноў культуры і мастацтва, навучальных устаноў, уключаючы перападрыхтоўку і павышэнне кваліфікацыі спецыялістаў, больш рацыянальна выкарыстоўваць дзяржаўныя сродкі. Што датычыць РНМЦ культуры, то яго дзейнасць у апошнія гады, асабліва пасля пераводу на новыя ўмовы гаспадарання, не адпавядае ўжо патрабаванням ні органаў і устаноў культуры рэспублікі, ні міністэрства.

У сувязі з вышэйпазачым Міністэрства культуры ўнесла ў Савет Міністраў БССР праект пастановы, узгоднены з Дзяржэканомпланам БССР, Дзяржкампрацы БССР, Міністэрствам фінансаў БССР і Мінскім гарвыканкам, аб стварэнні ў г. Мінску Беларускага інстытута праблем культуры.

У структуры новага інстытута прадугледжана таксама стварэнне Цэнтра фальклору на Белай дачы, які будзе каардынаваць намаганні навукоўцаў і практыкаў па адраджэнні, захаванні і прапагандзе нацыянальнай спадчыны, базай

практыкі для слухачоў інстытута (а іх бывае штогод каля 2-х тысяч). Таму міністэрства і выказала прынцыповую нязгоду са спробай кіраўніцтва РНМЦ культуры (якое не палічыла неабходным нават параіцца з вышэйстаячым органам) стварыць на базе Белай дачы малое прадпрыемства, а фактычна кааператыву, які б займаўся ў асноўным камерцыйнай дзейнасцю. Дарэчы, і Кастрычніцкі раённы і гарадскі суды г. Мінска адмовілі ў іску кіраўніцтва РНМЦ культуры да Кастрычніцкага райвыканкома аб рэгістрацыі малога прадпрыемства на базе Белай дачы — помніка архітэктуры мясцовага значэння.

Іншыя факты, выказаныя ў звароце, не адпавядаюць рэчаіснасці. Усе пытанні, звязаныя з вызначэннем мадэлі будучага інстытута, асноўнае напрамкаў дзейнасці, структуры прапрацоўваліся ўтворанай міністэрствам рабочай групай, у склад якой уваходзілі навукоўцы і практыкі, кіраўнікі або спецыялісты устаноў, на базе якіх ствараецца інстытут (у тым ліку і РНМЦ культуры).

Пасля прыняцця Саветам Міністраў БССР адпаведнага рашэння ва ўсіх гэтых установах будучы праведзены з удзелам прадстаўнікоў прафсаюзных і юрыдычных органаў сходы працоўных калектываў па ўсіх пытаннях стварэння новага інстытута».

СПАТКАННІ ПАСЛЯ СУСТРЭЧ

Да фестывалю «Славянскія тэатральныя сустрэчы» прасіцца невялікае пасляслоўе, а менавіта — пра плён дачыненняў творчых тэатральных людзей. Вядома, што на фестывалі паралельна з афіцыйна была прадстаўлена і неафіцыйная праграма для, так бы мовіць, больш грунтоўнага азнамлення гасцей з беларускім тэатральным мастацтвам. Вынікам аглядзін-зна-

ёмстваў сталіся шматлікія запрашэнні для творчага абмену і ўзаемавыгаднага супрацоўніцтва. Мона-спектакль рэжысёра В. Тарнаўскай «Выгнанне ў рай» запрошаны на прагляд у Кіеў (украінскія госці адзначылі вартасць работы Г. Дзягілевай у ролі Рагнеды); Пляцавы тэатр пад кіраўніцтвам А. Паніна разам са спявачкаю Н. Мікуліч — у Славакію, Тэатр - студыя

Р. Таліпава — на камерцыйныя гастролі па Славеніі і Аўстрыі. Самога рэжысёра запрасілі прапрацаваць у гэтых краінах, а рэжысёр і дырэктар фестывалю-кірмашу з Аўстрыі А. Мешнік у жніўні — верасні сёлета года бярэцца ажыццявіць пастаноўку на сцэне таліпаўскага тэатра-студыі.

НАШ КАР.

Барахолка

(Пачатак на стар. 5).

А над усім гэтым, на ўсю катушку музыка з розных магнітафонаў, таксама прынесеных на продаж. З аднаго грывіць модны шлагер: «Пацаны, пацаны, вы держите штаны, от девчонок держите штаны!», другі магнітафон абвінавачвае белую акацыю, якая нечага там натварыла, трэці проста б'е па мазгах рытмамі. Адкуль бяруць тавар гандляры? З магазінаў, канечне. Па тым, чаго сёння асабліва шмат на барахолцы, можна здагадацца, што напярэдадні трапіла ў магазін ды так і не дайшло да прылаўка, прыплыло са складаў, з падсобак сюды: дэзодарант, парфума, калготкі, чай, кава, патэльні (цана таксама жаклівая — сто пяцьдзесят рублёў патэльня!).
 І яшчэ адна дэтал, быццам з пасляваеннага жыцця. Сядзіць на базары малады барадаты мужчына і іграе на гармоніку шчымымі мелодыі. Перад ім — капялюш, куды жаласлівыя жанчыны кідаюць грошы. Але пасля вайны такія канцэрты паладжвалі інваліды, цяпер — маладыя, здаровыя хлопцы.

Я не за тое, каб разгнаць гэту барахолку. Няхай жыве. Калі дзяржава не можа трымаць гандаль у цывілізаваных формах, няхай ён існуе хаця б у пачварных. Ды як ты цяпер яе і разгоніш, не пасылаць жа на Камароўку танкі!

Але прыходзіць успамін. Не так даўно я пабывала ў Францыі, хадзіла па Парыжы. І ўвесь час дзівілася — як жа тут усё створана для чалавека, каб яму было зручна, выгадна. Усе ўзаемаадносінны людзей дзеля іх жа выгады.

Па ўсіх вуліцах, скрозь — кавярні, рэстаранчыкі, на першых паверхах тут не жывуць, першыя паверхі займае гандаль. І проста на вуліцы гандлююць — тут жывою рыбаю проста з акварыума, там блінцы пякуцца на жароўні, там адмысловыя піражкі, там гародніна, садавіна — адборная, чыста вымытая, прадаўцы стаяць, чакаюць, пакуль хто падыхдзе, выбярэ, купіць.

Цэлыя кварталы ў Парыжы — крамы з прамысловымі таварамі. Чаго варта адна галерэя Лафайет. І ў кожнай краме — чысціня, парадак, сустракаюць пакупніка з ветлівай ўсмішкаю, дапамагаюць выбраць тавар, а калі што купіш, то так табе загорнуць, што

люба ўзяць у рукі той пакунак. І яшчэ дзякуй скажучы, што купіла.

Гаспадары кавярняў, рэстаранчыкаў стараюцца адзін перад адным, бо канкурэнцыя: калі ў цябе будзе нясмачна і дорага, то да цябе ніхто не пойдзе. Калі ты будзеш думаць, як лепей дагадаць чалавеку, здолееш нешта зрабіць для яго выгады, то і сам заблагаеш. А будзеш абьякава да яго — то і прагарыш. Вось гэта і называецца рынкам, якім нас так палюхаюць.

Тут, у Францыі, адна ідэалогія — усё рабіць для выгады людзей, тут працуюць, каб жыць, а не жыць, каб толькі працаваць і існаваць.

Наша эканоміка існуе невядома для чаго — для плана, для вала, для ідэалогіі. Каб баронь божа не адступіць ад ідэалагічнага накірунку і не страціць камуністычнай перспектывы. А ў перспектыве аказалася барахолка. І думаю, пакуль наша эканоміка не павернешца тварам да чалавека, пакуль дзяржава не пачне служыць людзям, з барахолак мы не выберамся.

Апошнім часам нашу эканоміку быццам і стараюцца павярнуць да патрэб чалавека, але, здаецца, толькі на словах. Ды заржавелую, агромністую махіну не так лёгка і павярнуць.

А трэба. Неабходна.

СПОВЕДЗЬ КОЛЕРАЎ І ЎЗОРАЎ

альбо Філасофія народнага касцюма

Прыадчыняючы тайну

Касцюм — значна большы знак, чым рэч. У тым, што гэта так, лёгка пераканацца, зазірнуўшы ва ўласную шафу: добрыя, цэлыя рэчы часта запыняюць паліцы, хоць і выйшлі з моды. Паўстаюць перад вачамі нашы бабулі і прабабулі, якія мелі, па іх словах, адну грубую даматканую апратку. Іх народнае адзенне чамусьці ніяк не звязваецца ў нашым уяўленні з тымі яркімі, аляпаватымі, часам блазенскімі ўборамі, якія мы бачым на сцэне і якія прадстаўлены нам як народныя, але якія на самай справе з'яўляюцца плёнам псеўданароднага шырспахыву.

Мы возьмем для прыкладу Неглюбку. Мы — супрацоўнікі Веткаўскага музея, чыё здзіўленне перад узаемнай немагой сучаснай і традыцыйнай культур у 1985 годзе дайшло да мяжы, чаму і нарадзілася дзёрзкае жаданне выправіцца ў самастойнае плаванне. Неабходнасць, якая, як вядома, рухавік прагрэсу, паставіла нас ушчыльную перад пытаннем: што ў музеі народнай духоўнасці, якім мы сабе яго мыслім, дасць экспазіцыя аднастайных, відовішчна невыразных (на неспакушанае вока) арнаментаў на тканых кашулях? Неглюбка, чыя надзвычай багатая традыцыя «падкормлівала» многія музейныя калекцыі, ад мясцовага школьнага да нью-йоркскага «Метрапалітана», на мову часопісных і газетных артыкулаў перакладлася адным словам: «Ах!» — ускрыкам здзіўлення і захвалення. Старажытная касмалагічнасць касцюма, адлюстраваная ў слове «строй», даўно зарасла новымі парасткамі-значэннямі, напрыклад, таго ж джынсавага радка... Нават гузікі ўсім нам прышываюць сёння аднолькава, а зусім жа нядаўна мужчыну прышывалі крыжам, знакам агню — вобразным выяўленнем яго характару і стыхіі-абаронцы, а жанчыне — ромбам, знакам вады, вобразам жаночага і глыбіннага. Дзіцяці — парасткам, гусінай лапай, таму што яго ахоўвае ягоная чароўная роставая сіла.

Пра тое, што ткацтва стварае свет, помняць і мясцовыя песні:

Ганна Паўлаўна ручнікі ткала,
Ох і вой, люлі, ручнікі ткала...
Залаты крыжы па іржах клала,
Шэры лебедзі — пасярэдзіне;
Залаты крыжы — растыкайцеся,
Белы лебедзі — разлятайцеся!

Спачатку загаварылі ручнікі. Тысячы запісаў у картках выявілі, што тут ёсць стогоі сінтаксіс. Некалькі гадоў перад гэтым назіраўся слоўнік, які больш нагадвае звод іерогліфаў — каля 60 арнаментальных элементаў са спецыяльнымі мясцовымі назвамі (гэта на ручніках, на кашулях жа аказалася каля 75 і ў многім іншых). Даследуючы заканамернасці формы, кампазіцыі, мы прыйшлі да разумення, што ў законах формы заключаны старажытныя сімвалы значэнняў. Не адмаўляючы сцвярджэння, што арнамент ёсць своеасабліва мова, мы выявілі, што магчыма рэканструкцыя міфалагічных тэкстаў у ручніку. Такія «тэксты» падобны на галашэнні замовы, малітвы і абрадовыя песні. Спраўды, «ежелі не той узор ставіш — рукама і ногама упіраецца — а не ідзеці!»

Неглюбскі строй

Неглюбскі строй — касцюм з архаічнай панёвай і старажытным, неразб'юльным яшчэ геаметрычным арнаментам. Апраўдлі да 1964 года. Ходзяць і цяпер — старыя, а вяслены строй надзяваць у апошні шлях. Касцюмы адметны і іхным малюнкам. Сонечныя «колы» — на ўсцях, вадзяныя ніжнія «крыўлі» — на ладале кашулі. Панёва — прамавугольнік тканіны — расшыфравалася, на-

прыклад, як поле. Пасеў — знакі нябеснага агню, крыжы ў колах. Прыкладна такая ж расфарбоўка апісана на археалагічных знаходках XIII стагоддзя.

Вось на маладой завязваюць жаночы ўбор — хустку. Яна ў Неглюбцы (як і ўсе наміткі) ручніковага тыпу, г. зн. — дарога. Мяркуючы па знаках, гэта нябесная дарога. А з неба — па грудзях, па рукавах — пацеркі-дождж, бісер-кроплі. Тыя ж жыватворныя, няўлоўныя, у струменях тканья воды. І агонь — дзіўны часам. Шлюбныя знакі? Перунова сіла? Нябесны дар? Рукаў, калі апусціць рукі, сваім арнаментам панёвы кранаецца.

Размясцілі мы адзенне ў абрадавым і вобразным парадку: Нараджанне, Дзявоцтва, Вяслелле, Смерць. Зразумелі, што касцюм маладой — цэлы свет, саюз, шлюб неба і зямлі. Напрыклад, дзявочы ўбор. Найбольш даўняе пояснае адзенне дзяўчыны-неглюбчанкі — два фартушкі паўзверх кашулі, спераду і ззаду. Насіць пачыналі падлеткі. Рабілі з двух кавалачкаў панёвы, ці гэта былі два чорныя суконныя, чырвоным шнуром аплечыны фартухі. І вось мы чытаем узоры на «дзявоцкай» кашулі, ды на вянку, ды на ручніку: вяслёлка, рай, навальнічная сіла, воды-змеі па канцах, мядзведзі і зьярыныя лапы па швах-дарогах. «Мядзведзі» наогул любімы ўзор у Неглюбцы і заўсёды беспамылкова размяшчаецца, як у той песні, на «сцэжачках»-швах:

Да сцэжачкі дажалася,
Мядзведзачкі спужалася.

Па рукаве ўсё зашыта ўзорам, у неглюбчан «лапа» называецца. Але калі прыглядзецца — сэнс тут другасны. А ў аснове фігуры — жаночы ромб, парасткамі запоўнены. Такі знак вызначаюць як сімвал роставай сілы зямлі. Але звычайна ён крыж-накржы перакрэслены і чатырма насеннямі засеяны, што азначае, у прыватнасці, засеянае поле. Потым ужо з яго з'яўляюцца парасткі, а потым каласы нібы да зямлі схіляюцца.

У кашулі, змешчанай намі ў «дзявочую» вітрыну, прарастаючая зямля не засеяна. Паступова з дзясаткаў экскурсій нараджаецца разуменне: гэта касцюм-вобраз цнатлівай прыроды, вобраз райскай некрутай волі, што ахоўваецца нябеснымі стыхіямі.

Ой, не кажы, братна ж,
да што я ўтонула,
...Ой, а снажы, братна ж,
да што замуж выйшла...

Цяпер гэты вобраз звязваецца і са строём дзявоцага адзення ў цэласную пульсуючую жылку, ланцуг смерцяў і нараджэнняў на працягу жыцця чалавека і за яе межамі.

Вы разумееце, вядома, што тая ці іншая вышова робіцца не з адной адсутнасці «крыжы ў ромбе». Але вядомае, калі да яго падыходзіш у жывой і цэласна зразуметай прасторы народнай культуры, у нейкім раптоўным паглядзе дзе штуршок да вобразнага супастаўлення. Яму адгукуюцца дзясаткі іншых вобразаў. Сённяшні падарны дзяўчыне букет, кветка ў вазоне на акне, пацеркі ці каляровая тканіна — любімыя намі дробязі — набываюць шматпластавасць сэнсу. Але як ні дзіўна, гэтае разуменне не падводзіць філасофскую базу пад уладу рэчаў.

На вяслеллі яшчэ гадоў пятнаццаць назад нявеста дарыла ў нас сваёй будучай сяжыце кашулю, цудоўна вышытую белымі ніткамі. Безумоўна, гэта быў паказ здольнасцей новай работніцы, якая ўваходзіць у дом. Нявестак бывала і некалькі. Даравальныя гэтыя кашулі складаліся ў плечыны сасуд — «кубел», іх надзявала пажылая жанчына ў самыя ўрачыстыя моманты, напрыклад, ідучы ў царкву. А кашуля самай любімай нявесткі, паводле расказаў, не насілася зусім — яе, як апошняе абарону і ўпрыгожанне, надзявалі ў апошні шлях.

Сімволіка жаночага ўбору

Як па том жа па возеры
шэры гусі плавалі,
Як паперад, як паперад
белая лябёдачка...

У народнай пазіі мы чуем: палячу... зязюлею, пава, лебедзь белая, чорная галка. Але як гэта спалучаецца з «сусветнымі» магчымымі функцыямі вобраза жанчыны? А ў касцюме? З самага пачатку было відаць, што жаночы ўбор у Неглюбцы надзіва падобны па сілуэту на птушку. І хустка, пад якой спераду падкладалі «каробку», заканчваецца вузлом-дзюбай. І панёва завязваецца так, каб на баках у яе былі «крылцы», а ззаду — абавязковыя трохвугольны хвост. Кожная частка адзення як і кожны прадмет народнага побыту, імкнецца зберагчы тое, што ёй дарава. У сінкратызме міфалагічнага мыслення няма іншага шляху, чым мысліць падобную завершанасць светам-вобразам. Галаўны ўбор завершаны, як свет, але ў касцюме ён перш за ўсё — неба, тут і ўзнікае вобраз іншай зямлі — саду, вобраз аддаленага ад нас небама раю, так ярка выяўлены ў дзявочых галаўных уборах. Рукаў арнаментаўца ў неглюбскім ткацтве часта яшчэ да таго, як яго прышыюць да пляча і зрукаў, ён таксама імкнецца быць светам. Што спалучае зямлю і неба ў архаічных традыцыях, у нашым фальклоры, нарэшце? Дрэва, дарога з мостам і аховай, лясвіца і дождж, навальніца, жывільная вільгаць. Усе гэтыя вобразы так альбо іначай атрымліваюць развіццё ў кампазіцыях узору рукава. У Неглюбцы, дзе пераважае геаметрычны арнамент, найбольш распаўсюджаны тры апошнія вобразы.

Самая важная частка народнага адзення — фартух. У сучаснай сітуацыі мы бачым усе магчымыя развіцці яго старажытнага вобраза. У Неглюбцы расшыфраваліся сімвалы фартуха. Чорнае, незасеянае поле суконнага фартуха, абведзенае па краі чырвоным вітым шнуром — магутны акцэнт першаснасці зямлі на фоне панёвы, аздобленай арнаментамі. Цікава, што любое перайманне ў жывой народнай традыцыі надзяляецца арганічным для яе сэнсам. Так, у канцы XIX — пачатку XX ст. у Неглюбцы вядомы фартухі-«галубовікі». Прамавугольнікі тонкага блакітнага сукна, у той час купленага, былі, па ўспамінах старых («Ну, як вот у вас джынсы!») мяжой гонару маладзіцы ці дзяўчыны. Ці быў у галубовіка папярэднік — мы не ведаем.

Сад-рай, абведзены «водамі» карункаў, канчаткова перамагае ўсе іншыя вобразы ў сучасных вясковых фартухах, вышытых каляровай гладдзю. Абавязковыя ружы, звілістая галінка вінаграда трактуюцца вышывальшчыцамі жывапісна, але ў кантэксце народнай культуры гэтыя вобразы прасвечваюць сваім глыбінным сэнсам.

Ой, алегнічак мой зяленены!
Ты нуды расцеш, развіаешся!
— Я расту да іраснага сонейка,
Развіваюся да існага месячка...

Неглюбскі строй, як і любы іншы, нясе ў сабе сэнс пабудовы, ён будзецца. Знак «засеянае поле», якому каля чатырох тысяч гадоў, адначасова і знак жанчыны, і знак, які выкладваў на зямлі беларускі селянін, пачынаючы будаваць дом. Гэты ж знак упрыгожвае рукавы і ручнікі, заўсёды знаходзячыся ў цэнтры кампазіцыі. Бо ён сам — абазначэнне цэнтры сусвету. На некаторых ручніках рабмічныя знакі з касым крыжам і насеннем унутры ўтвараюць цэлыя вертыкальныя ланцугі. Гэта адно з увасабленняў Дрэва жыцця, вядомае ледзь не з палеаліту. Пульсуючы, гэты парастак цягнецца ўверх, даючы вобразнае і геніяльнае па ёмістасці інфармацыі сімвалічнае выяўленне Роду.

Строй замужняй жанчыны. Неглюбка.

Апошнім штуршком да сапраўднага разумення вобраза-цэнтры было святочнае гаданне, запісанае маладымі супрацоўнікамі ў Веткаўскім раёне. У валёнкі клалі зерне, хлеб, вугаль. Хто з дзяўчат выцягваў зерне — да багатага замужства, хто вугаль — да кепскага сямейнага жыцця, у спрэчках і варажасці. Каму даставаўся хлеб — да шчасливай сям'і.

У аснове мадэлі культурнага Космасу ляжыць уяўленне аб шэрагу ўкладзеных адзін у адзін мікракосмасу, структуры зыходных ажно да ўсеабдымнага Сусвету. Таму лёгкае супастаўленне — пераход з аднаго ўзроўню свету на другі. Калі гаварыць пра жаночы касцюм і дом, то ў абодвух мы знаходзім старажытную сусветную аснову: неба, зямлю, ніжні свет...

Мы, беларусы, усе ўяўляем галаву храма, гародчыны вянец Белаавежы, востраканцовыя каўпакі вежаў. Яшчэ бліжэй — узорчатыя звесы дахаў драўлянага дома і ручніковую хустку-дах неглюбскага касцюма. Двух'яруснае старажытнае жытло, якое цяпер рэканструюецца археолагамі, прама судасценна з касцюмам, чалавекам. Беларуская хата паўтарае двухчасткавасць, разгарнуўшы яе ў паслядоўнасць: задняя хата і пярэдняя, светлая. Мы паўтараем нават сам матэрыял даху і галаўнога ўбору, ад саломы да жалеза. Мяжа паміж верхам і сярэдзінай — карніз дома, упрыгожаны карункамі разьбы. Ён блізікі па кампазіцыі ўпрыгожаным плячам і шыі, яны нібы гарызантальная мяжа ў касцюме-доме, у касцюме-свецце. Дадаць сюды ж край хусткі — махрысты-ці з карункамі. Усё гэтае архітэктурнае падабенства ўзаемна расшыфроввае адзін аднаго. Больш за ўсё можна «пачуць» не столькі ў антычных будынках, колькі ў афармленні тых жа разных ліштвў вокнаў у Гомельскай вобласці. Жаночыя рукі злучаюць неба і зямлю не толькі ў міфалагічным строі касцюма. Яны ткуць і вышываюць усё ўнутранае ўбранне дома, яго адзенне.

Як бачыце, складаная прастора вобраза, гарманічнае і невыпадковае любоўе яго выяўленне.

Можна яшчэ шмат расказаць пра «расшыфровку» народнага адзення і яго арнаментаў, але гэта будзе доўгадоўга аповесць. Мне здаецца, што мы — усе, каго цікавіць народнае мастацтва — павінны ведаць хоць крыху пра тое, як «чытаецца» наша народнае адзенне, і што мы можам сказаць пра яго.

Галіна НЯЧАЕВА,
дырэктар Веткаўскага музея
народнай творчасці.

«БЫЦЬ ІДЭЙНА-СВЯДОМЬМІ!»

Заўвагі на палях стэнаграмы

красавіцкага (1974 г.) пленума ЦК КП Беларусі

ЯК ВЯДОМА, П. Машэраў, першы сакратар ЦК КП Беларусі, у сваёй дзейнасці шмат увагі надаваў пытанням ідэалогіі, выхаванню кадраў. Ён патрабаваў, каб у кожным дакладзе, выступленні абавязкова былі раздзелы, прысвечаныя праблемам ідэйна-палітычнага выхавання людзей. Зрэшты, пасля XXIV з'езда (1971 г.) за тры гады ЦК КПСС прыняў звыш 30 вялікіх, прынцыповых, як тады лічылі, настановаў па пытаннях ідэалагічнай работы. Сярод іх: аб арганізацыі сацсаборніцтва, аб эканамічнай адукацыі насельніцтва, па пытаннях інтэрв'явання, аб ідэйна-выхаваўчай рабоце працоўных калектываў, аб павышэнні патрабавальнасці да кіруючых кадраў, аб удасканаленні сярэдняй і вышэйшай адукацыі, аб задачах грамадскіх навук, кінематаграфіі, літаратурна-мастацкай крытыкі і г. д.

Зразумела, абмеркаванне гэтых пытанняў на пленумах ЦК Кампарты, крайкомаў і абкомаў партыі, на сходах актыўна ішло з нарастаючымі тэмпамі. Адзін адказны партыйны работнік ЦК КПСС паведаміў удзельнікам пленума ЦК КПБ унутрышаўнае лічбу: больш чым 500 разоў. «Мы можам сказаць, што практычна ЦК партыі закранаў усе асноўныя пытанні ідэалагічнай работы», — прызнаўся ён.

29—30 красавіка 1974 года ў Мінску адбыўся сумна вядомы пленум ЦК КПБ. На пасяджэнне «па спісу» запрасілі сакратароў абкомаў партыі, намеснікаў старшын аблвыканкомаў, якія займаюцца пытаннямі ідэалагічнай работы, першых сакратароў гаркомаў і райкомаў партыі, якія не ўваходзілі ў састаў ЦК КПБ, сакратароў партыйных камітэтаў на правах райкомаў партыі, кіраўнікоў міністэрстваў, ведамстваў і арганізацый рэспублікі. У парадак дня ўключылі два пункты: «Аб далейшым павышэнні дзейнасці ідэйна-палітычнай работы ў святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС» і арганізацыйныя пытанні.

Адкрыў пленум П. Машэраў. Пасля абавязковых у той час працэдур: галасавання па парадку дня, рэгламенту і г. д. старшынствуючы Аксёнаў даў слова дакладчыку.

Бадай, гэта быў самы працяглы па часе даклад (Машэраў працягаў яго за чатыры гадзіны), ён уключаў тры раздзелы:

1. Умацаваць сувязь ідэйна-выхаваўчай работы з вытворчасцю, з рашэннем эканамічных задач, усямерна ўзмацняць яе ўплыў на прадукцыйнасць працы людзей.

2. Усямерна павышаць ідэйна-палітычную сталасць і ўзровень ведаў нашага народа, узбагачаць яго духоўны, маральны патэнцыял.

3. Удасканальваць стыль і метады партыйнага кіраўніцтва камуністычным выхаваннем.

Як вядома, рыхтаваўся пленум пры непасрэдным удзеле загадчыкаў аддзелаў ЦК КПБ: арганізацыйна-партыйнай работы — І. Якушава; прапаганды і агітацыі — С. Паўлава; навукі і навучальных устаноў — А. Караткевіча; культуры — А. Петрашкевіча; адміністрацыйных органаў — Г. Жабіцкага і іншых.

Агульнае кіраўніцтва падрыхтоўкай пленума ажыццяўляў сакратар ЦК КПБ А. Кузьмін.

ПЕРШ ЧЫМ ПЕРАІСЦІ да аналізу даклада, звернемся да некаторых «прыдворных» гісторыкаў, думкі якіх знайшлі адлюстраванне ў дакладзе. Адзін з іх — доктар гістарычных навук, член-карэспандэнт Акадэміі педагагічных навук ССРСР, прафесар Лаўрэнцій Сямёнавіч Абэцэдарскі, даследчык беларускай гісторыі XVI—XVII стст., аўтар школьных падручнікаў па гісторыі БССР. З 1958 па 1975 (год смерці) узначальваў кафедру гісторыі БССР у БДУ імя У. І. Леніна. Падганяў гістарычныя факты пад загадзя сканструяваную схему, а ўсё, што супярэчыла гэтай схеме, — адкідаў або не прымаў у разлік («ЛіМ» № 3, 8 чэрвеня 1990 г., Сямён Падокшын. «Абэцэдаршчына»), наўмысна скажаў, свядома фальсіфікаваў, кіруючыся кан'юктурнымі меркаваннямі.

У 1965 г. выйшла ў свет манаграфія А. Коршунава «Афанасій Філіповіч». На яе адгукнуўся М. Прашковіч, змясціўшы ў часопісе «Полымя» рэцэнзію. У ёй у самым агульным выглядзе закраналася пытанне пра беларускую дзяржаўнасць у межах Вялікага княства Літоўскага, што выклікала энергічны пратэст Л. Абэцэдарскага на старонках таго ж часопіса. Ішоў 1966 год, эпоха «застоя» толькі-толькі пачыналася.

Канцэптуальныя палажэнні Л. Абэцэдарскага набылі адыёзны характар у пік «застойнага перыяду». У сваім артыкуле «Нужны точныя ацэнкі», апублікаваным 17 мая 1973 года ў газеце «Советская Белоруссия», ён у лепшых традыцыях вульгарнага сацыялагізму 30-х — пачатку 50-х гг. выкрываў шэраг аўтараў за тое, што яны ў сваіх творах асвятлялі жыццё і погляды выдатных мысліцеляў і культурных дзеячаў Беларусі — Ефрасіні Полацкай і Лаўрэнція Зізанія Тустаўскага, якія, на «няшчасце», былі ў «злачыннай сувязі» з царквою, паколькі першая з'яўлялася манашкай, а другі — багасловам.

Вось некаторыя «перлы» з таго артыкула: «Ефрасінья Полацкая была вяржэбна подлинной науке и подлинному просвещению», «перскаса «житий святых», даже с гарниром любовной интриги... не отвечают ни задачам коммунистического воспитания молодежи, ни требованиям, которые предъявляются к историческому жанру художественной литературы», «нельзя забывать, что Мелетий Смотрицкий и Лаврентий Зизаний и другие защитники православия прежде всего были богословами, стремившимися упрочить господство своей церкви над народными массами».

Аднак абвяржэння поглядаў прафесара не паследавала, бо Л. Абэцэдарскі карыстаўся даверам у рэспубліканскіх дырэктывных органах — як кансультант па пытаннях беларускай гісторыі. Што гэта так, пацвярджае пленум ЦК КПБ, пра які вядзём гутарку.

«Перед лицом столь масштабных задач особо острыми становятся вопросы партийной ответственности ученого, четкости его мировоззренческих, классово-политических позиций. Об этом приходится напомнить в связи с тем, что в некоторых публикациях, в том числе о народных поэмах «Энеида на выворот» и «Тарас на Парнасе», в работах о Ефросинии Полоцкой, Смотрицком, Зизании проявились отголоски внеклассового объективизма, идеализации отдельных богословов как выдающихся просветителей. За такими перекосами в толковании общественных явлений и отдельных исследований взглядом обнаруживаются взгляды, находящиеся в противоречии с ленинскими принципами партийности науки и непреложными идейны-

ми принципами нашего общества», — гаворыў дакладчык П. Машэраў.

У дакладзе многія памылковыя вывады прафесара паўтараўся, хоць палітычнае кіраўніцтва рэспублікі ў сваіх ацэнках павінна было арыентавацца не на той ці іншы навуковы аўтарытэт, а на ісціну, народжаную ў свабодных дыскусіях, спрэчках, у творчым саборніцтве ідэй, канцэпцый, пунктаў гледжання, добразычлівых і цярымых адносінах да ўсякага творчага іншадумства.

Гэты фарс дорага абышоўся беларускай гістарычнай навуцы. Узровень вышэйшай і школьнай адукацыі ў галіне беларускай гісторыі значна знізіўся, адсутнічалі глыбокія і наватарскія навуковыя распрацоўкі па цэлым шэрагу праблем.

І. МЕЛЕЖ, П. М. МАШЭРАЎ, М. ЛЫНЬКОЎ. Возера Нарач, 1972 г.

Фота Ул. КРУКА.

Дакладчык падвергнуў крытыку «националистический привкус некоторых концепций и взглядов», якія выражаюць навуковы супрацоўнік Інстытута літаратуры АН БССР М. І. Прашковіч, «падпявалы» Прашковіч — супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР С. Міско, работнік БелСЭ В. Рабкевіч, выкладчык Мінскага інстытута замежных моў П. Дзядзюля. «Партыйная арганізацыя, абшчэственыя АН БССР, — падсумаваў свае думкі П. М. Машэраў, — далі прынцыпальную ацэнку гэтым фактам, рэшчальна развенчалі моральную нечистоту і ідэйную разоруженность отдельных работников».

Мана і фальш, свядомая няпраўда ўліваліся ў даклады ЦК без перашкод, бо навукоўцы тыпу Абэцэдарскага і яго кампаніі карысталіся гістарычнай непісьменнасцю кіруючых ідэалагічных кадраў рэспублікі. Відаць, па гэтай прычыне быў забаронены ў 1974 годзе міжнародны сімпозіум па этнагенезе беларусаў. Чаму так заўважылі гэты сімпозіум П. Машэрава? Якіх негатывных вынікаў чакала кіраўніцтва рэспублікі ад навуковай размовы пра паходжанне беларусаў?

Доўгія часы заняцця гісторыі, а то і яе фальсіфікацыі, гістарычнага беспам'яцтва абарочваюцца вялікімі выдаткамі

духоўнага жыцця нацыі. Першая палавіна 70-х гадоў для Беларусі, як і для суседняй Украіны, была, між іншым, часам паліявання на ведзьмаў. Аднаведная служба, абпіраючыся на шырокі ідэалагічны актыў, заўзята шукала, выкрывала, ляпіла ярлыкі і абяшаджвала «нацыяналістаў», тых, хто быў супраць брэжнеўска-суслаўскіх тэорый паскоранага зліцця нацый і стварэння «новай супольнасці».

Праўда, у нас, у адрозненне ад Украіны, «нацыяналістаў» тады не саджалі. На думку П. Машэрава, магчымаць нацыянальнага адраджэння на Беларусі ўжо канчаткова ліквідаваная, а таму дзейнасць «нацыяналістаў» не ўяўляе вялікай небяспекі. «Разгаворы об этом — это преувеличение, плод чрезмерной подозритель-

ности», — падсумаваў дакладчык.

Забягаючы наперад, спынюся на адным нюансе. Звычайна ў канцы работы пленумаў апошнім выступаў прадстаўнік ЦК КПСС, затым дакладчык браў заключнае слова. Аднак П. Машэраў «падагульняў» ідэалагічны пленум пасля апошняга прамоўля — П. Петракава, сакратара парткома АН БССР. Відаць, меркавалі, што ён ва ўнісон з іншымі сікафантамі пад апладысменты скажа, якое вялікае ўздзеянне аказаў на яго партыйны форум, наколькі далёкабачны быў партком АН БССР, расправіўшыся з іншадумцамі напярэдні пленума ЦК КПБ. У газетных справаздачах з пленума, які падрыхтавала БЕЛТА, гэты «шэдэўр-прамова» пададзены ў двух-катрокіх абзацах. Пільныя ідэалагічныя цензары ўразумелі, якую рэакцыю выклічуць перлы — выказванні П. Петракава. Таму варта нагадаць сёе-тое з таго, што людзі не здолелі пачуць і прачытаць.

Са стэнаграмы.
П. ПЕТРЫКОВ,
секратар парткома
АН БССР:

— Одна из основных причин негативных явлений в Академии наук заключается, как об этом правильно говорилось в докладе, в недостаточном идеологическом обеспечении научно-производственной деятельности. В условиях продолжающейся острой классовой борьбы подготовка специалистов высокой квалифи-

кации еще не решает дела. Нашей науке нужны не просто хорошие работники, а убежденные борцы за великие идеалы коммунизма.

...Выполняя указания вышестоящих партийных органов партком и Президиум Академии наук усилили внимание к идеологическому воспитанию кадров.

...В последнее время в Академии наук была подвергнута суровой критике компания собутельников и неустойчивых в идейном отношении лиц, которые во время пьяных сборов высказывали неправильные, националистические по содержанию взгляды о якобы существующем в Белоруссии засилье русских, ущемлении прав белорусского народа в развитии языка и культуры, целесообразности выхода БССР из состава СССР, изменении границ за счет присоединения к Белоруссии части территории Российской Федерации, Латвии и Польши и т. д.

Изучение вопроса показало, что их «запевала» старший научный сотрудник Института литературы кандидат филологических наук Прашкович — безнадёжно отставший в науке и морально опустившийся человек. Он систематически пьянствовал, нарушал трудовую дисциплину, не проявлял активности в общественной политической жизни. Его «коллега», кандидат наук Института искусствоведения, этнографии и фольклора Миско несколько раз попадал в медвытрезитель, за плохое выполнение производственных обязанностей понижался в должности, имел выписки. С червоточной оказалась и три других участника этой оидозной компании.

На партийном собрании и заседании ученых советов коммунисты институтов литературы, языкознания, истории, искусствоведения, этнографии и фольклора, главной редакции БелСЭ

дали принципиальную оценку этому уродливому в наши дни явлению и потребовали выведения их из Академии наук. В соответствии с существующим законодательством ученые советские институтов тайным голосованием приняли единодушные решения о несоответствии этих лиц занимаемым должностям научных сотрудников. Тем самым ученые решительно осудили их омерзительные высказывания и поступки, их поведении, несовместимые с работой не только в академии, но и в идеологическом фронте вообще.

...Кадровая политика ЦК КПБ привела к серьезным положительным сдвигам, во главе ряда институтов были поставлены новые инициативные работники...

УЛІЧВАЮЧЫ «актуальнасць і каштоўнасць» палымаяй прамоў П. Петракава, арыгінальнасць выказаных думак і прапаноў, яго ўключылі ў камісію па выпрацоўцы пастановы пленума ЦК КПБ. Відаць, у пэўных колах ён ужо набыў папулярнасць і аўтарытэт яшчэ раней, калі ў 1972 годзе выдаў «гістарычнае» даследаванне «Советы депутатов трудящихся БССР и их роль в создании материально-технической базы коммунизма» (1959—1965 гг.). «Бліскачае» выступленне і глыбокія даследаванні паспрыялі таму, што прамоўца і аўтар навуковай работы хутка стаў членам-карэспандэнтам Акадэміі навук БССР, на якога ўшчэ працягла час апіраліся «бныя ідэолагі высокага паўнага эшалона пры падрыхтоўцы новых сумна вядомых пастаноў».

Барыс УЛАДЗІМІРСКІ

Наша тэатральная мастацтва панасла цяжкую страту — 4 мая 1991 года памёр старэйшы майстра беларускай сцэны, заслужаны артыст Беларускай ССР Барыс Уладзіміравіч Уладзімірскі.

Барыс Уладзіміравіч Уладзімірскі нарадзіўся 2 сакавіта 1923 года ў Бабруйску. У 1939 годзе ён прыйшоў працаваць у тэатр імя Янкі Купалы, з якім назаўсёды звязваў свой жыццёвы і творчы лёс. За час працы на купалаўскай сцэне Барыс Уладзіміравіч Уладзімірскі стварыў мноства выдатных сцэнічных вобразаў. Яму былі ўласцівыя драматычны тэперамет, эмацыянальнасць, яркая характарыстыка, глыбокі псіхалагізм. Ён дасканала валодаў мастацтвам пераўвасаблення, стварэння ім ролі вызначаліся сакавітаю фарбай, сатырычнай завостранасцю, набліжанай да гротэску. Найбольш ярка талент Барыса Уладзіміравіча Уладзімірскага расквітаўся ў спектаклях «Салавей» З. Бядулі, «Людзі на балоце» паводле Г. Мележа, «Паўлінка» Я. Купалы, «На ўсякага мудраца хапае прастаты» А. Стручанава, «Дзядзька Ваня» А. Чэхава, «Рамэз і Джульета» У. Шэкспіра, «Харатары» В. Шукшына, «Ліса і вінаград» Г. Фігейраду, «Дзеці Сонца» М. Горькага, «Надзея Путніна, яе час, яе спадарожнікі» І. Малеева, «Парог» А. Дударова, «Рэвізор» М. Гогаля, «Памінальная малітва» Р. Горына і многіх іншых.

Антыўна працаваў Б. У. Уладзімірскі на радыё і тэлебачанні, у кінематографе, дзе стварыў шэраг запамінальных роляў. У 1970 годзе Б. У. Уладзімірскі быў прысвоена ганаровае званне заслужанага артыста Беларускай ССР, яго дзейнасць адзначана ўрадавымі ўзнагародамі.

Чалавек вялікай душэўнай энергіі, прымчывы да сябе і да іншых, Барыс Уладзіміравіч Уладзімірскі ўсё сваё жыццё аддаў служэнню беларускаму тэатральнаму мастацтву, служэнню сваёй Бацькаўшчыне.

Вобраз выдатнага акцёра, чалавек вялікай душы і сэрца назаўсёды застаецца ў нашай памяці.

КУПАЛАУЦЫ.

Памяці Лідзіі Абухавай

Заўчасна памерла вялікай слава нашай літаратуры, вядомай рускай пісьменніца Лідзія Аляксееўна Абухава. Яе пяру належыць кнігі «Глыбіні-гародні» і «Віцёбчы», напісаныя на беларускім матэрыяле і перакладзеныя на беларускую мову. Доўгі час Лідзія Аляксееўна ўдзельнічала ў Саветах СП ССР па беларускай літаратуры, шмат часу і сіл аддавала станаўленню некаторых нашых пачынаючых пісьменнікаў.

З гарнотай паведамляючы аб гэтай страце, Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае свае спачувальныя родным і бліжнім нябожчыцы.

САЮЗ ПІСЬМЕННИКАУ
БЕЛАРУСІ.

Папраўка

У артыкуле «Свет сапраўдных пацужуў», які надрукаваны ў № 17 за 26 красавіка г. г. дэпушчана недакладнасць: замест аўтара сцэнарый тэлефільма «Хам» А. ЗАЙЦАВА памылкова названы М. Шэлеаў.

Па тэхнічных прычынах у матэрыяле «Паміж небам і зямлёй» № 15 за 12 красавіка г. г. выпай падпіс аўтара Сяргея ШАПРАНА.

Прывосім прабачэнні чытачам і аўтарам.

т. п. А гнёўныя «пісьмы працоўных» у цэнтральныя органы друку і ўвогуле вылучаліся падазронай аднастайнасцю. Пачыналіся яны звычайна так: «Я не чытаў, але лічу...». І далей — здраднік, вораг... Літаратары, як мы ўжо пераканаліся, канечне, былі больш арыгінальнымі. А Суркоў, напрыклад, гаварыў, што «творы Салжаныцына для нас небяспечней Пастэрнака», а дзяржаўны і партыйны дзеяч М. Зімянін (у тых гады галоўны рэдактар «Правды») заявіў літаральна так: «Гэта псіхічна ненармальны чалавек, шызафрэнк!». Куды ўжо да яго намесніку загадчыка аддзела прапаганды...

Артыкулы ідэалагічны актыў рэспублікі, Г. Смірною падкрэсліў, што «всё это диктуется потребностями коммунистического строительства, это диктуется задачами идеологической борьбы на мировой арене. Этого требует от нас партия»...

НА ЖАЛЬ, НИХТО з прамоўцаў не сказаў самакрытычна, што высокім ідэйным патрабаванням павінны адпавядаць і маральныя воблік партыйных работнікаў, і іх стыль і метады работы. Бо хапала прыкладаў, калі многія з іх дыскрэдытавалі сябе, злоўжывалі службовым становішчам, жылі як «князькі». Аднак крытыка і самакрытыка — не мёд... А гонар мундзіра трэба бараніць. Мабыць, таму Г. Крыўлін, першы сакратар Мгілёўскага абкома КПБ, і сарваў апладысменты, «прыныцыпова» выступіўшы супраць тых, хто, на яго думку, зневажае партыйных работнікаў.

Са стэнаграмы.

Г. КРЫЎЛІН:

— Показ образа партийного работника ассоциирует у читателя мысли о деятельности партийных организаций, да и о партии в целом. Так вот, в общей массе хороших литературных произведений появилось, на мой взгляд, немало ущербных, где партийные работники показываются карьеристами, очковитателями и носителями прочих пороков. Конечно, были да и есть такие, но разве это типичные и часто распространённые прототипы? Да нет же! А как пассивно выписаны образы секретарей обкомов партии в романах писателей Елизара Мальцева «Войды в каждый дом» и Николая Шундики «В стране синеекой» (привязались к Рязанщине). Просто непонятно: для чего надо писать такие и подобные им книжки?!

ПЕРАЧЫТВАЮ апошнія старонкі стэнаграмы пленума. І становіцца сумна, балюча, горка, крыўдна за тое, што ў гісторыі беларускай партыйнай арганізацыі зафіксаваны такія, мякка кажучы, непрыстойныя ацэнкі культурнага жыцця нашай рэспублікі, вызначаны такія, сумніцельныя арыенціры для дзеяння. Наўрад ці магла грувасткая пастанова пленума дапамагчы павысіць «дзейнасць ідэйна-палітычнай работы ў святле рашэнняў XXIV з'езда КПСС». А, між тым, значны перыяд жыцця рэспублікі прайшоў пад уплывам памылковых устаноў і рэкамендацый, вызначаных гэтым сумна вядомым племумам, ажыццяўлялася партыйнае кіраўніцтва культурай, выхаванне нашых людзей. А як жа іначай! Даклад і пастанова з'явіліся праграмай дзеяння для многіх партыйных арганізацый рэспублікі. Вельмі «пераканаўча і ярка» сказала пра гэта А. Пракоф'ева, сакратар Віцебскага абкома КПБ.

Са стэнаграмы.

А. ПРАКОФ'ЕВА:

— Вчерашний доклад, буквально проглотенный нами, несмотря на то, что он продолжался более четырех часов, явился для каждого из нас не только откровением, но и объектом подражания, партийного подхода к делу. На протяжении уже длительного времени ЦК КПБ в своих документах и решениях, постановлениях и записках находил место для того, чтобы сорентировать кадры, какие методы употреблять, чтобы исполнить их наиболее эффективно...

ее руководящие и теоретические кадры оказались на высоте своего времени, дали блестящие образцы глубокой разработки актуальных проблем коммунистического строительства и международного развития.

...Большой вклад в общую сокровищницу опыта идеологической работы вносит ваша республиканская партийная организация. Это касается политического формирования населения, усиления политического обличения империализма, идейно-нравственного воспитания молодежи. И ваш пленум — это своего рода итог и условие для дальнейшего совершенствования работы. В нашем отделе с удовлетворением встречена книга «Дейтельность партийных организаций Белоруссии по идейно-политическому воспитанию трудящихся» (Аўтар кнігі — П. Машэраў. — С. А.).

Еще вчера мы считали отдельные проблемы проблемами сугубо теоретическими или проблемами высшего идеального порядка... Возьмите положение о превращении сельскохозяйственного труда в разновидность индустриального, которое также для наших кадров долгое время было да и во многих случаях остается лишь теоретической проблемой. А на самом деле это уже широкая реальность сегодняшнего дня. Пятнадцать лет назад (1959 года. — С. А.), находясь в Гомеле, я с Иваном Евтевичем Поляковым, точнее, он со мной, обсуждал проблемы построения крупных животноводческих помещений. Наверное, вы эту эпопею знаете в жизни республики. Воодушевленный энтузиазмом Ивана Евтевичя, я вернулся в ЦК, докладывал секретарям, статью в «Правде» организовали...

А сегодня утром он мне рассказал совершенно о других вещах. Речь идет не о том, чтобы строить эти низкие из плетней и из соломы животноводческие помещения, а о создании процесса автоматизации в животноводческих помещениях, о создании комплексов в животноводстве, в котором содержится сотни, десятки тысяч голов. Так меняется время и условия, и, к сожалению, мы не всегда эти процессы учитывали, не всегда применяем новые методы в нашей идеологической работе.

И еще одна особенность идеологических ситуаций — расширение и усложнение идеологической борьбы на мировой арене, борьбы, в которой из-за развития средств связи очень трудно найти, где фронт, а где тыл, и в котором участвуют десятки и сотни миллионов людей.

...Речь идет о попытке усиления буржуазного влияния на нашу страну... При этом определенные надежды возлагаются на диссидентов... Правда, добиться своих целей они не могут. И не только потому, что отщепенцев единицы, но и потому, что эти отщепенцы до сих пор представляли такие политические платформы, которые не удовлетворяют цели антисоветской борьбы... Как в случае с Солженицыным.

По выражению одного американского публициста, при ближайшем рассмотрении Солженицын оказался не Львом Толстым, а Григорием Распутиним. Журнал «Таймс» сообщил о том, что на одном из совещаний Никсон высказал мнение, что политически Солженицын, по видимому, стоит правее Барри Голдуотера. На что Киссинджер якобы сказал так: «Нет, господин президент, он правее русских царей». Это не анекдот, товарищи, а достоверный факт.

Товарищи, я, может быть, излишне подробно остановился на этом случае, но сделал это потому, что нашим кадрам надо с большим умением вникать в сущность той работы, которую Центральный Комитет партии провел, проявив при этом глубокое понимание психологии не только нашего народа, но и народов других стран. С учетом всех особенностей политического характера выбран наиболее подходящий момент, решен вопрос таким образом, чтобы получить наибольший эффект в нашу пользу. Пропаганда показала его нам человеком глубоко отвратительного, крайне честолюбивого, который в своей жизни занимался сплошь и рядом предательством. Он предал мать, он оневетал своих друзей, он предал свою жену и, наконец, предал Родину.

Эту ситуацию, мне кажется, очень хорошо охарактеризовал турецкий журнал «Ильке» в своей статье «Последний из белогвардейцев». «Когда Солженицын, — говорится в журнале, — вместо Сибири неожиданно отослал под бочок столь горячо им любимого и уважаемого западного общественного строя, они, кажется, затннулись со своими желаниями сделать его предметом большой спекуляции. Буржуазные круги остановились в отчаянии, потеряв неисчерпаемую тему для спекуляции, фокус не удался. Ермолка свалилась, плешь стала видна...»

Лексика тех гадоў не вылучалася разнастайнасцю. Салжаныцыну проста прыклевалі ярлыкі «ачарнялькі рэчаіснасці», «заядлага антысавецчыка», «чалавеканенавісніка» і

мадстве, адбіліся і на выніках пленума. Яны ўплывалі на свядомасць Машэрава, ён сам жыў пад іх уздзеяннем, фарміраваўся і, натуральна, падзяляў памылковыя погляды людзей свайго часу, прадуктам якога ён з'яўляўся. Пасля чатырох гаўдзін даклада ўдзельнікі пленума пайшлі на перапынак. На другім пасяджэнні старшыняваў А. Кузьмін, сакратар ЦК КПБ. Былы памочнік першага сакратара ЦК КПБ Ю. Смірною раскаваў, што доклад на гэты пленум перапісваўся дзесьці 12 разоў. Адчуваліся розныя падыходы: з аднаго боку — Машэрава, з другога — Кузьміна. У рэшце рэшт пад націскам «галоўнага» ідэолага рэспублікі Пётр Міроновіч згаджаўся, і ў даклад трапілі цэлыя кавалкі ідэалагічнай лухты, рэкамендаванай «зверху». Аўтарам яе і кемлівым распрацоўшчыкам быў Кузьмін.

У дакладзе, напрыклад, нічога не сказана пра Салжаныцына, вакол якога ў той час разгарнуліся брэжнеўска-сулаўскія інтрыгі. Але ўсё ж лезе нам удзяліў «увагу» асоба Салжаныцына. Скажам, народны пісьменнік Беларусі, галоўны рэдактар БелСЭ Пятрусь Броўка, выступаючы, дарчы, на рускай мове, сказаў пра «здрадніка» нямаля.

Са стэнаграмы.

П. БРОЎКА:

— Буржуазные идеологи стремятся выдать ложь о нашей стране за действительность. Всем известно, что стоит кому-нибудь выродку, совсем не известному у нас и даже бездарному, очернить в своих «писаниях» что-нибудь советское, как он у них вдруг становится гениальным. Незавидная их добыча!

Единицы, перешедшие к врагу не имели и не имеют никакой ценности для советского народа, да и тот же Солженицын, раздутый буржуазной пропагандой до невероятных масштабов, не является большим мастером, а враг, он очернитель первой марки, который ненавидит всё наше, социалистическое. Он в своей звериной злобе к нам дошел до того, что утверждал, будто бы марксизм, а следовательно, и ленинизм не благоприятствуют нашему народу. Это утверждение не только вызывает отвращение, но даже и такое чувство, что в своем мракобесии он напоминает потерявшего последний рассудок. До чего можно додуматься лютому врагу, на уме у которого — возврат царского престола. Даже наши недруги, хозяева Солженицына на Западе, хорошо знают, хотя и не любят в этом сознаваться, что именно марксизм-ленинизм привел нашу страну и неслыханным в мире победам и победоносно идет по всему миру.

ПЕРАУЗЫШОУ ЖА УСІХ у цкаванні Салжаныцына, у абвінавачванні «гносных капіталістаў», іх ідэалагічных дыверсій Георгій Лукіч Смірною, намеснік загадчыка аддзела прапаганды ЦК КПСС. Ён выступаў перадапошнім. Улічваючы, што да гэтага часу прамова не публікавалася, варта прывесці з яе некалькі кавалкаў.

Са стэнаграмы.

Г. СМІРНОУ:

— В обстоятельном докладе т. Машерова Петра Мироновича глубоко и всесторонне, и особенно хочу подчеркнуть, творчески поставлены актуальные вопросы повышения действенности идейно-политического воспитания, реализация которых, несомненно, окажет положительное воздействие на повышение эффективности всей идеологической работы.

...Что характерно сейчас для идеологической деятельности партии в первую очередь? Прежде всего мне хотелось бы сказать о теоретической деятельности партии. Вы, наверное, помните, как в начале 50-х годов, точнее сказать, после 1953 года наши противники, да и не только противники, но и друзья, очень внимательно следили: а как, каким образом КПСС покажет себя в области теоретической деятельности? Ибо связывали эту сторону деятельности всегда с одним именем. И вот сейчас, оглядываясь на пройденный путь, мы можем с удовлетворением сказать, что Коммунистическая партия Советского Союза, ее Центральный Комитет,

Патрабаванне: «быць ідэйна-свядомымі» — датычыла і дзяцей, школьнікаў малодшых класаў. А дзеля гэтага, лічыў дакладчык, робіцца далёка не ўсё. Адзначалася, скажам, што «сур'ёзным выдаткам пакутуе і дзіцячая літаратура... У эпоху небывалага ўзлёту навукі і тэхнікі, тэхналогіі, авсянення космасу дзіцячая літаратура ўсё яшчэ топчацца вакол лясных гномаў, казачных прыцаў і іванкаў-дурняў. Міністэрству асветы, праўленню Саюза пісьменнікаў, Дзяржкамвыду, выдавецтвам трэба сур'ёзна прадумаць план дзеянняў і арганізаваць выпуск такой літаратуры, якая ў поўнай меры адпавядала б сучасным задачам ідэйна-маральнага выхавання бацькоў, дзяцей і ўсяго насельніцтва».

Відаць, прыдворныя гісторыкі і ў дзіцячых казках убачылі крамолу, аб чым напамінілі ў закрытых рэцэнзіях і аглядах партыйнаму кіраўніцтву. Адпаведная думка з даклада з'явілася і ў пастанове пленума. Так ствараліся ўбогія, нешканы і хлуслівыя падручнікі для школьнікаў, дзе ўслаўляліся рашэнні чарговых гістарычных з'ездаў і новыя заваёвы развіцця сацыялізму. Адным словам, выхоўвалі антыпатрыятаў, на якіх лагодна глядзеў на кожным скржаванні, ля школ і дзіцячых садкоў: са шматлікіх стэндаў, плакатаў абвешаны зоркамі і ордэнамі «верны ленинец» Л. І. Брэжнеў.

...Асабліва, падкрэсліў дакладчык, партыйнае кіраўніцтва дало маху ў выхаванні людзей, дазволішы будаваць дачы.

Са стэнаграмы:

«...У свой час было нямаля меркаванняў, што ў рэспубліцы, маўляў, зацісне строга абмяжоўваецца індывідуальнае дачнае будаўніцтва. Аднак інакш рабіць не было. Як правільна адзначае Іван Шамякін у сваім новым рамане «Атланты і карыятыды», праславатая садова-дачная ліхарадка захапіла, паразіла многіх работнікаў. Яны «забыліся на сон і ежу», — піша Шамякін, — а некаторыя і на службу дзяржаўную. Размовы ў адзелах ішлі на адну тэму: хто дзе стаў шыфер, трубы, цэмент, той; хто якія гатункі яблыняў, агрэсту, парэчак пасадзіў на сваім участку. Усе раптам парабіліся архітэктарамі, будаўніцамі, аграномамі». Жыццё пазнавала, што рэспубліканскія органы паступілі тады правільна, і калі ўжо гаварыць шчыра, у духоўных адносінах мы выраставалі многіх людзей, не дазволішы ім загразніць у багне індывідуалістычных страстей і «лопатаў».

ЗРАЗУМЕЛА, пленум праходзіў у час, калі паміж «развітым сацыялізмам» і «паміраючым капіталізмам» ішла зацятая барацьба. Таму П. М. Машэраў у адпаведнасці з устаноўкамі з «цэнтра» даў аналіз сусветнай абстаноўкі і, вядома ж, заклімаў імперыялізм.

Са стэнаграмы:

«Мы владеем самыми пераонаучными фактами и аргументами, над паказачу на сучасным матэрыяле крызіс, які паглыбляецца, якім ахоплена ўся капіталістычная сістэма ад нізу да верху».

Абстрактнае супярэчнасцей паміж працай і капіталам, валютна-фінансавыя сутрасенні, небывалая жорсткасць нанкурэнтнай барацьбы паміж галоўнымі капіталістычнымі сапернікамі, растуца ўлада і самавольства міжначынальных карпарацый і яшчэ раз неабвержана пацвярджаюць пераканаўчасць і глыбокую навуковую абгрунтаванасць марксісцкага тэзіса аб гістарычнай асуджанасці капіталізму. Дзейнасць палітычнага выкрывацця імперыялізму будзе больш высокай, калі нашы навуковыя і прапагандысцкія кадры ў пэўнай меры авалодаюць ленинскім майстэрствам усебаковага аналізу невырашальных праблем капіталізму як грамадскага ладу, яго прагрэсіўнай сацыяльна-палітычнай, духоўнай дэградацыі...»

Тыя ідэалагічныя догмы, стэрэатыпы, якія панавалі ў гра-

Ці магчыма ў нашай краіне шчасце?

Скажу шчыра: я ўжо пэўны час сумняваюся ў правільнасці навакольнага свету — таго свету, дзе я жыў, існую, стасуюся, пакуюю і вяслюю. Здаецца, гэта свет падманнай гармоніі і неспраўднай, «ску-

пой» радасці; гэта свет дужага выпівання і неразборлівых сексуальных дачыненняў, і як вынік — унутранай спустошанасці чалавека. ГЭТА СВЕТ ІЛЮЗІІ ШЧАСЦЯ.

Але пакаюся, шаноўная грамада, што менавіта шчаслівыя ілюзіі ваш сціплы слуга чамусьці свядома захоўвае і падтрымлівае недзе ў глыбіні душэўных фібраў. Можна, гэта самападман і досыць недарэчны комплекс ва ўласнай ментальнасці... Што ж зробіш, калі да першага самастойнага заробку жыў святой упэўненасцю ў тым, што птушка шчасця вось-вось узмахне банькотным крылом, апусціцца, прабачце, ў кішэню і больш не ўзляціць: прабе час і майго прыжыццельнага школьна-юнацкага летуценніцтва. Але... Але я і сёння «як у мора» кідаюся ў мрой і глыбока не упэўнены, што калісьці адбудзецца «эканамізацыя» майго светапогляду. Мне гэтага ўжо нават і не хочацца.

...Імідж рэспектабельнага, вынаходлівага, інтэлігентнага, — забяспечанага — савецкага чалавека стварылі калегі-журналісты: вядучыя праграм ЦТ, шоу-віктары, рэкламныя зацінак. Гледзячы на вышталюючых, абаяльных, тактоўных журналістаў-акцёраў, мы, згадзіцеся, міжволі імкнемся быць падобнымі на іх. Разам засвойваючы неа-лексіку, у якой многа ангельскіх словаў і лацінскіх крылатых выразаў. Але мне на сённяшні дзень не дае супакою здагадка: куды вяртаюцца «бліскучыя» тэлежурналісты-шоумэны пасля эфіру? Думаю, што ў звычайныя кватэры са звычайнымі (лепей сказаць — незвычайнымі) сучаснымі праблемамі. Тым не менш экран прымушае іх забываць на жыццёвае пекла і вырабляць артыстычныя цуды, выцягваць культурны рэзінг савецкага грамадства. Так і ствараецца парадыгма савецкай культуры: уяўляем сябе панами, а жывём жабракамі. Нават рыфмуецца. А парадыгма гэтая спрацоўвае ў самых розных сферах жыцця «жалезна», як кажуць у войску. Возьмем хаця б бягучы год. Калі лілася кроў у Вільні, з тэлескрынкі чуўся звон келіхаў і пырскала шампанскае ў «Аляксандр-шоу». Калі прэм'ер-міністр са скрухай паведамляў аб красавіцкім жарце з цэнамі, — «Капітал-шоу»

заўзята інтрыгуе нас магчымасцю «лёгкага» абагачэння ў тэлегульні. Добра, калі такі «тонкі» гумар усё-такі разумеецца, а калі і да смяртэльнай пасцелі «панскі» комплекс трывала захавецца?

Але, можа, на інтэлектуальным фронце нам няма роўных? Праблематычна вычытаў у маскоўскага публіцыста наступнае: большасць насельніцтва СССР такое ж непісьменнае, як непісьменныя жыхары краін Азіі і Афрыкі, калі пад пісьменнасцю падразумеваць не звычайную спрактыкаванасць лічыць грошы або складваць прашэнні народным дэпутатам, а здольнасць арыентавацца ў сучасных сістэмах інфармацыі і тэхналогіі. Лічы ў доказ хай прыводзяць лектары таварыства «Веды», а мне дык хочіцца нагадаць аб сабскім «журналістычным» узроўні. Увесь «цывілізаваны» свет здаў у музей рарытэтаў пішучую машынку, не кажучы пра аловак: цяпер нормай з'яўляецца камп'ютэр з лазернай друкарскай прыладай. Заходні журналіст як мінімум узброены дыктафонам з суперрадзучым мікрафонам, фотакомплексам з наборам ліхтарань, мае тэлекс. Мы ж, журналісты рэспубліканскага друку, мабыць, да скону «да штыка прыраўнялі пяро», і толькі стасункі на прэс-канферэнцыях з заходнімі калегамі прымушаюць нікавец і па-сапраўднаму задумвацца, «што такое» сучасны журналіст. Нядзіўна, што прайграем у спаборніцтве мы з заходнімі сродкамі масавай інфармацыі на апэратыўнасць. Так што і на інфармацыйным рынку справы нашы дрэнны. Але па закону згаданай парадыгмы культуры пестуны факультэта журналістыкі таго ж ВДУ яшчэ на прафесійным досвітку мрояць аб нейкіх «лаўрах бакалаўра», пра якія на ўстаноўчай лекцыі для I-га курса распавёў спадар дэкан, а не засвойваюць сучасны журналізм у параўнанні.

Асабіста я цешуся прагнозам футуралагічнага даследавання, выдзенага напрыканцы мінулага года ў Пары-

жы: у 1980 — 2020 гадах распадзецца «грамадства спектакля», дзе пануюць сродкі масавай інфармацыі, прапаганда, рэклама і дэзінфармацыя, паўсюдна надыйдзе беднасць і разладжанасць. І толькі затым пачнецца існае адукаванасць і адэкватнае прыгодзе чалавека слажыванне. Так што марна ўдасканальваюць свае здольнасці заходнія калегі: іх чакае беспрацоўе! А вось нам, браткі, трэба прагрэсываць — у нас такі адступ калі і пачнецца, дык, відаць, значна пазней. Калі толькі пачнецца...

Такім чынам, у рэальнасці мы застаёмся самымі сапраўднымі пралетарыямі разумовай працы, і нараджэнне адзінаковых, хай нават і супер-геніяў для свету не кампенсуе гэты хіб. «Жабракі духам»?

Утаймаваць адвечныя айчыныя прэтэнзіі на сусветнае інтэлектуальнае лідэрства добра дапаможа адэкватнае разуменне матэрыяльнага аспекту нашага жыцця ў адзінавыняткавай краіне свету. У мяне тут ёсць нават свая філасофія **неда-шчасця** савецкіх людзей, якой і дзялюся. Перш прапаную безумоўны імператывы — хто яго падзяляе, можа чытаць астатні тэкст: галоўнае — не ў якасці матэрыяльных сродкаў, а ў спосабах іх выкарыстання. (Можна ж увугуле і гадзіннікам цвікі забіваць, ды гэта будзе выглядаць не зусім слушным). Стары імператывы. Ен нечакана нагадаецца, калі я спрабую адказаць на пытанне: «У чым сэнс жыцця маіх бацькоў, і ці адбыўся які-колечы прагрэс ва ўмовах іх працы і адпачынку?» Не! Мае старыя паранейшаму з'яўляюцца заложнікамі манатоннай працы, пракрустава ложа якой гвалтуе душу, бо няма хвілі перадыху. Як і 20 гадоў назад, мае бацькі разам з вяскоўцамі тупаюць на саўгасную ферму ў тых жа гумовых ботах і ватоўках, выконваюць тыя ж дзеянні. **Сэнс працы не змяняўся:** яна цяжкая, ручная і, галоўнае, не прыбытковая. Больш таго, як і 20 гадоў назад ці не ўся вёска, прабачце, нясе з фермы му-

ку для ўласнай жывёлы: чаму парабку і не ўмыкнуць трохі спажывы ад сацыялістычнага феадала! Баліць сэрца...

Разумею, што не ва ўсіх вёсках такія нормы, разумею... Затое іншыя ёсць. Прыкладам, у суседняй вёсцы збіраюцца паставіць залаты помнік Гарбачову за супрацьпаліцельскі ўказ: вёска знаходзіцца каля самай пушчы і за «перабудовачныя» гады здолела «скалаціць» капітал на... самагонцы. Людзі хочуць жыць з прыбыткам. Нават «па той бок добра і зла».

Чаму мы жывём у свеце гэтых норм? Мой вясковы сусед — саўгасны каваль, якому за 60 год, прынамсі, схіляецца да наступнай думкі ў гэтым пытанні: «Бальшавікі толькі на картовыя нагавіцы дадуць зарабіць». Такалі своеасабліва канстатацыя таго факту, што «партыю з партыяй» народ прайграў.

Асабіста мне ж усё роўна, хто вінаваты ў нашым жабрацтве: камуністы, сіонскія мудрацы або зайздроснікі Радзі: мне патрэбна асалода жыцця, як, спадзяюся, і вам, шаноўныя спадары Зусім не эпікурэйская асалода, калі свядома закрываеш вочы на грахоўную рэчаіснасць: мне патрэбна, як і Артуру Шапэнгаўэру, «сознательно наслаждаться каждой сноской минутой, свободной от неприятностей и боли» («Філасофія счасця»).

Дык вось, стары імператывы сведчыць пра тое, што асалода наша мусяць быць змардаванай, цяжкай, бо пры змене побытавых рэчаў, прадуктаў харчавання — матэрыяльнага базісу, як сказаў бы Маркс — не змянілася, калі хочаце, філасофія спажывання, наша становішча ў свеце рэчаў. Яно не мяняецца ці не на працягу апошніх 50-ці гадоў: жыццё навязвае савецкім людзям жабрацкую сістэму спажывання, у якой ці не галоўным кіруючым матывам з'яўляецца не творчая, акрыленая праца, а нястомная барацьба за хлеб надзённы, імкненне пракарміць сям'ю і апрацуцца. Не болей. Жыхары Захаду працуюць, натуральна, не толькі для таго, каб па-людску харчавалі і кожны сезон змяняць стыль адзення: мэта — заробку — паездзіць па свеце, паглядзець яго дзівы, «пожыць в свое удовольствие», як кажуць расейцы.

У нас асалода ці не праз стогны. Мае ж бацькі беспрасветна барукаюцца ўсё жыццё на ферме, а ўвесь «свабодны» час аддаюць падвор'ю, каб было «ўсё сваё». Маё адрозненне ад іх толькі ў тым, што я зацугляюся ў іншы жорсткі жыццёкруг: патраплю ў пякельны вэрхал гарадскога соцыуму, і мой гадзіннік пабяжыць у шматлікіх чэргах, «левых» заробках, трыванні цэнавых фокусаў, хваляванні за жыллё, якое свеціць гадоў праз 10. Се ля ві, нічога не папішаш. Народзіцца ў такіх умовах дзіця — і дзеля яго я павінен канчаткова ахвораваць асабістай свабодай, як у свой час мае старыя дзеля мяне... Усё паўтараецца. Як бачым, грамадства функцыянуе па закону фатальнага **неда-шчасця** пакаленняў.

Але тут прадбачу, і яно мне ўжо нават чуюцца, суровае пытанне Чытача: «Вы хочаце сказаць, спадар, што наша шчасце заганае, непаўнаважнае — неспраўднае? А ці ведаеце вы, шаноўны, што такое шчасце ўвогуле?» Браточкі мае любія, я сам першы кінуся на таго, хто паспрабуе адмовіць у праве на шчасце нават самым прыніжаным і пакрыўджаным нашым сабратам. І не буду чапаць не-нашага шчасця — амерыканскага альбо няўлоўна-агульначалавечага, бо і наша шчасце ёсць. У нашай краіне ёсць шчасце! Хай з пункту гледжання матэрыяльных варункаў яно сапраўды цяжкае (прыгадваюцца тут працоўныя словы персанажа аднаго з ранніх апавяданняў Андрэя Платонава «Наша краіна — краіна цяжкага шчасця!»), затое мы нават не здагадаемся, да якіх высакародных высот можна ўзняцца з гэтых цяжкасцей.

Юрась ЗАЛОСКА.

Заснавальнікі:

САЮЗ ПІСЬМЕННІКАЎ БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ БССР.

Выходзіць раз на тыдзень па пятніцах.

Ордэна Працоўнага Чырвонага Сцяга друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

АДРАС РЭДАКЦЫІ: 220600, ГСП, Мінск, вул. Захарова, 19.

Тэлефоны: прыёмная рэдакцыі — 33-24-61; намеснік галоўнага рэдактара — 33-25-25; аднасны сакратар — 33-19-85; аддзел публіцыстыкі: Міхась ЗАМСКІ — 33-19-65; аддзел пісьмаў і грамадскай думкі: Людміла КРУШЫНСКАЯ, Марыя ГІЛЕВІЧ — 33-19-85; аддзел літаратузнага жыцця: Алякс МАРЦІНОВІЧ — 33-24-62; аддзел крытыкі і бібліяграфіі: Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ — 33-22-04; аддзел літаратуры: Юрась СВІРКА — 33-22-04; аддзел музыкі: Святлана БЕРАСЦЕНЬ — 33-21-53; аддзел тэатра, кіно і тэлебачання: Жанна ЛАШКЕВІЧ — 33-21-53; аддзел выяўленчага мастацтва і аховы помнікаў: Пётра ВАСІЛЕУСКІ — 33-24-62; аддзел народнай творчасці і культасветработы — 33-24-62; аддзел навін: Віталь ТАРАС — 33-19-65; Юрась ЗАЛОСКА — 33-22-04; аддзел мастацкага афармлення: Уладзімір ТАБУШАЎ — 33-44-04; фотанарэспандэнт: Уладзімір КРУК — 33-24-62; бухгалтэрыя — 26-86-40.

Пры перадруку просьба спасылка на «ЛіМ». Рукапісы рэдакцыя не вяртае і не рэцензуе. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з думкамі і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Галоўны рэдактар Мікола ГІЛЬ.

Рэдакцыйная калегія:

Заір АЗГУР, Алякс АСІПЕНКА, Анатоль БУТЭВІЧ, Анатоль ВЯРЦІНСКІ, Андрэй ГАНЧАРОВ (нам. галоўнага рэдактара), Уладзімір ГІЛЕП, Уладзімір ГНІЛАМЕДАЎ, Лілія ДАВІДОВІЧ, Міхась ДРЫНЕУСКІ, Алякс ЖУК, Галіна КАРЖАНЕУСКАЯ, Ігар ЛУЧАНОВ, Уладзімір НЯКЛЯЕУ, Нічыпар ПАШКЕВІЧ, Барыс САЧАНКА, Юрась СВІРКА, Рычард СМОЛЬСКІ, Уладзімір СТАЛЬМАШОНАК, Віктар ТУРАЎ.

Адказны сакратар Барыс ПЯТРОВІЧ.

Індэкс 63856

М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12